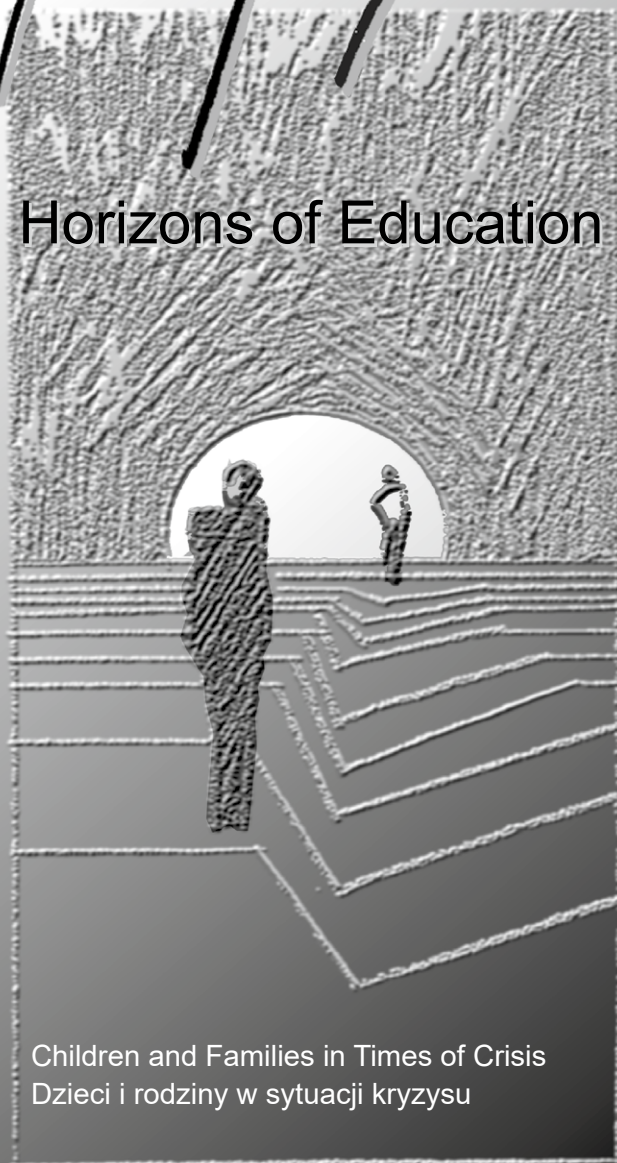

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
Ignatianum University in Cracow
Institute of Education Sciences

Horizonty Wychowania

Horizons of Education

Children and Families in Times of Crisis
Dzieci i rodziny w sytuacji kryzysu

WYDAWCA / PUBLISHER
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie / Ignatianum University in Cracow

Redaktor Naczelny / Editor-in-Chief
dr hab. Anna Błasiak, prof. UIK, Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska
Zastępca Redaktora Naczelnego / Deputy Editor
dr Irmína Rostek, Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska
Sekretarz Redakcji / Secretary
dr Agnieszka Kaczor, Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska

ZESPÓŁ REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD
prof. dr hab. Bożena Sieradzka-Baziur (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska),
dr Jarosław Charchuła SJ (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska), dr Ewa Dybowska
(Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska), dr Nidhi Gulati (University of Delhi, Indie), dr Helen
Beckmann-Hamzei (Leiden University, Holandia), dr hab. Anna Królikowska, prof. UIK (Uniwersytet
Ignatianum w Krakowie, Polska), prof. dr hab. Ewa Kucharska (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie,
Polska), dr Maria Szymańska (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska), dr Barbara Turlejska
(Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska), dr Marta Prucnal-Wójcik (Uniwersytet Ignatianum
w Krakowie, Polska), prof. Gabriella Pusztai (University of Debrecen, Węgry), dr Agnieszka Szewczyk-
Zakrzewska (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska)

REDAKTORKI TEMATYCZNE / THEMATIC EDITORS
Nidhi Gulati, Marta Prucnal-Wójcik

RADA NAUKOWA / INTERNATIONAL ADVISORY COUNCIL
Prof. Ágnes Engler (University of Debrecen, Węgry), Prof. Henri Vieille-Grosjean (Université
de Strasbourg, Francja), Prof. nadzw. dr hab. Mirosław Kowalski (Uniwersytet Zielonogórski, Polska),
Prof. Sveta Loboda (Narodowy Uniwersytet Lotnictwa w Kijowie, Ukraina),
Prof. Maria Helena Trindade Lopes (New University of Lisbon, Portugalia), Ks. prof. dr hab. Janusz
Marianiński (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska), Prof. dr hab. Zbyszko Melosik (Uniwersytet
im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska), Prof. dr Kerstin Nordlöf (Örebro University, Szwecja),
Prof. dr hab. Katarzyna Olbrycht (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska), Prof. Natalia
Sejko (Uniwersytet Państwowy im. Iwana Franki w Żytomierzu, Ukraina), Dr hab. Maria Marta
Urlińska, prof. UIK (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska), Prof. dr hab. Bogusław Śliwerski
(Uniwersytet Łódzki, Polska), Prof. dr hab. Andrzej Michał de Tchorzewski (Uniwersytet Ignatianum
w Krakowie, Polska), Prof. Stanislav Avsec (University of Ljubljana, Słowenia), Ks. prof. Zbigniew
Marek SJ (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska), Dr hab. Krzysztof Wielecki, prof. UKSW
(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska)

PROJEKT OKŁADKI I OPRACOWANIE GRAFICZNE / COVER DESIGN AND LAYOUT
dr inż. arch. Katarzyna Białas-Jucha
REDAKTOR JĘZYKOWY / LANGUAGE EDITOR
dr Maria Szymańska
REDAKTOR TEKSTÓW / COPY EDITOR
Dariusz Piskulak
OPRACOWANIE TECHNICZNE / DTP
Jacek Zaryczny

Wszystkie artykuły są recenzowane, a ich streszczenia indeksowane w międzynarodowych bazach danych,
m.in. CEEOL, CEJSH, Index Copernicus, EZB, DOAJ, ERIH PLUS / All articles are peer-reviewed, and their
summaries are abstracting in international databases, including CEEOL, CEJSH, Index Copernicus, EZB,
DOAJ, ERIH PLUS

Od roku 2022 czasopismo jest wydawane tylko w wersji online

e-ISSN 2391-9485

Czasopismo jest dofinansowane ze środków Ministra Edukacji i Nauki
w ramach programu „Rozwój Czasopism Naukowych” – umowa Nr RCN/SN/0390/2021/1

Adres redakcji / Publisher Address
ul. Kopernika 26, 31-501 Kraków
e-mail sekretarz redakcji: agnieszka.kaczor@ignatianum.edu.pl
<https://horyzontywychowania.ignatianum.edu.pl>

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów i zmiany tytułów.
Materiałów niezamówionych nie zwraca.

**Informacje dla autorów są dostępne na stronie internetowej czasopisma Horyzonty Wychowania.
Guidelines for authors are available on the website of Horizons of Education.**

Nidhi Gulati, Marta Prucnal-Wójcik <i>Editorial: Children and Families in Times of Crisis</i>	5
Nidhi Gulati, Marta Prucnal-Wójcik <i>Edytorial: Dzieci i rodziny w sytuacji kryzysu</i>	7
ARTYKUŁY TEMATYCZNE / THEMATIC ARTICLES	9
Srishti Goel, Jyoti Joshi, Dominick Panarello, Vaishali Parab, Phu Duong, Deepshikha Batheja <i>The Educational and Health Impact of COVID-19 on Children With Special Needs: A Systematic Review / Edukacyjny i zdrowotny wpływ COVID-19 na dzieci ze specjalnymi potrzebami: przegląd systematyczny</i>	11
Rituraj Sharma <i>Mitigating the Risks and Vulnerabilities During COVID-19 Pandemic: Emerging Solidarities With-in the Migrant Neighbourhood of Delhi, India / Ograniczanie ryzyka i podatności na zagrożenia podczas pandemii COVID-19. Powstające solidarności w sąsiedztwie migrantów w Delhi w Indiach</i>	31
Shivi Shivi <i>A House, a Home: Examining the Relationship Between Abandonment and Memory Through Minco's The Address and Sumar's Silent Waters / Budynek, dom: Związek między porzuceniem a pamięcią na podstawie The Address Minco i Cichych wód Sumary</i>	41
Anna Linka <i>The Impact of the War and Migration Crises on the Functioning of Children and Refugee Families From Ukraine in Poland. Research Report / Wpływ kryzysów wojennego i migracyjnego na funkcjonowanie dzieci i rodzin uchodźczych z Ukrainy w Polsce. Doniesienie z badań</i>	49
Deepti Saini <i>Dealing With Death: Crisis and Resilience in Adolescent Boys / Radzenie sobie ze śmiercią. Kryzys i odporność u dorastających chłopców</i>	59
Vandana Nangia <i>Crisis of Parental Conflict: Impact on Children and Families / Wpływ długotrwałego konfliktu rodzicielskiego na dzieci i rodzinę</i>	71

Marta Prucnal-Wójcik <i>State Interference With the Scope of Parental Responsibilities – Comparative Legal Analysis / Ingerencja państwa w zakres obowiązków rodzicielskich – analiza prawno-porównawcza</i>	83
Joanna Doroszuk <i>Kryzys rodziców dziecka z niepełnosprawnością słuchu jako efekt społecznych uwarunkowań / Parental Crisis of Children With Hearing Impairment as a Result of Social Conditions</i>	95
Irena Pulak, Weronika Pudełko <i>Użytkowanie mediów cyfrowych jako źródło konfliktów w rodzinie / Digital Media Use as a Source of Conflict in the Family</i>	109
ARTYKUŁY VARIA / ARTICLES VARIA	121
Karolina Skarbek-Jaskólska, Małgorzata Kierzkowska <i>Wybrane konteksty relacji rodzinnych w percepcji dzieci wychowywanych w zrekonstruowanych systemach rodzinnych na podstawie badania testem relacji rodzinnych / Selected Contexts of Family Relations in the Perception of Children Raised in Reconstructed Family Systems Based on the Family Relationship Test Survey</i>	123
Dorota Pauluk <i>Protecting and Educating Children on the Move in UNICEF and UNHCR Documents / Ochrona i edukacja dzieci w ruchu w dokumentach UNICEF i UNHCR</i>	137
RECENZJE / REVIEWS	147
Bożena Sieradzka-Baziur recenzja książki: J. Bremer SJ, <i>Życie jest warte przeżycia: Z Koheletem w drodze / book review: J. Bremer SJ, <i>The Life is Worth Living: With Kohelet on the Road</i></i>	149

Nidhi Gulati

<https://orcid.org/0000-0002-4580-4550>
 Uniwersytet w Delhi, Indie
 University of Delhi, India
 nidhi.a.gulati@gmail.com

Marta Prucnal-Wójcik

<https://orcid.org/0000-0002-2584-3165>
 Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
 Ignatianum University in Cracow
 marta.prucnal@ignatianum.edu.pl
<https://doi.org/10.35765/hw.2023.2264.01>

Data zgłoszenia: 31.10.2023
 Data akceptacji: 31.10.2023
 Data publikacji: 29.12.2023

Editorial: Children and Families in Times of Crisis

Ladies and Gentlemen,

The current issue of *Horizons of Education* is devoted to the widely recognized issue of the crisis that entire families and children have to face.

The local, national and international contexts are/have always been rife with crisis. Armed conflicts, terrorism, pandemics, illnesses, economic meltdowns, unemployment, hunger, forced migration, and natural disasters create ruptures, discontinuities, breaks, and pain. The family is also threatened with conflicts emerging internally, i.e. relationship loss, addiction, or death. Crisis events impact children and families over time.

In the current issue of *Horizons of Education* you will find articles on the following issues: the educational and health impact of COVID-19 on children with special needs; emerging solidarities with-in the migrant neighbourhood of Delhi in India during COVID-19 pandemic; the relationship between abandonment and memory through Minco's *The Address* and Sumar's *Silent Waters*; the impact of the war and migration crises on the functioning of children and refugee families from Ukraine in Poland; the crisis in the lives of young boys experiencing death of the loved one; parental conflict's impact on children and families; state interference with the scope of parental responsibilities; parental crisis of children with hearing impairment as a result of social conditions; digital media use as a source of conflict in the family.

On behalf of the entire Editorial Board we wish you an enjoyable and beneficial read.

Nidhi Gulati
 Marta Prucnal-Wójcik
 Theme issue editors

Nidhi Gulati

<https://orcid.org/0000-0002-4580-4550>
 Uniwersytet w Delhi, Indie
 University of Delhi, India
 nidhi.a.gulati@gmail.com

Marta Prucnal-Wójcik

<https://orcid.org/0000-0002-2584-3165>
 Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
 Ignatianum University in Cracow
 marta.prucnal@ignatianum.edu.pl
<https://doi.org/10.35765/hw.2023.2264.02>

Data zgłoszenia: 31.10.2023

Data akceptacji: 31.10.2023

Data publikacji: 29.12.2023

Edytorial: Dzieci i rodziny w sytuacji kryzysu

Szanowni Państwo!

Bieżący numer „Horyzontów Wychowania” poświęcony został szeroko rozumianej problematyce kryzysu, z którym przychodzi mierzyć się całym rodzinom lub dzieciom.

Kryzysy są nieodłącznym elementem życia w lokalnym, narodowym i międzynarodowym kontekście. Konflikty zbrojne, terroryzm, pandemie, choroby, krachy gospodarcze, bezrobocie, głód, przymusowe migracje i klęski żywiołowe dezorganizują funkcjonowanie zarówno jednostek, jak i całych społeczności. Rodzinie zagrażają również konflikty powstające wewnątrz, takie jak rozpad związku, uzależnienie czy śmierć osoby bliskiej. Wydarzenia kryzysowe mają długofalowy wpływ na dalsze życie dzieci i rodzin, a jego negatywne skutki mogą pogłębiać się w miarę upływu czasu.

W bieżącym numerze „Horyzontów Wychowania” znajdziecie Państwo artykuły dotyczące problematyki: edukacyjnego i zdrowotnego wpływu COVID-19 na dzieci ze specjalnymi potrzebami; powstających solidarności w sąsiedztwie migrantów w Delhi w Indiach podczas pandemii COVID-19; związku między porzuceniem a pamięcią na podstawie *Adresu Minco* i *Cichych wód* Sumary; wpływu kryzysów wojennego i migracyjnego na funkcjonowanie dzieci i rodzin uchodźczych z Ukrainy w Polsce; kryzysu w życiu młodych chłopców doświadczających sytuacji śmierci bliskiej osoby; wpływu długotrwałego konfliktu rodzicielskiego na dzieci i rodzinę; ingerencji państwa w zakres obowiązków rodzicielskich; kryzysu rodziców dziecka z niepełnosprawnością słuchu jako efektu społecznych uwarunkowań oraz użytkowania mediów cyfrowych jako źródła konfliktów w rodzinie.

W imieniu Redakcji i własnym życzymy Państwu przyjemnej i owocnej lektury.

Nidhi Gulati
 Marta Prucnal-Wójcik
 redaktorki tematyczne numeru

ARTYKUŁY TEMATYCZNE

THEMATIC ARTICLES

Srishti Goel

<https://orcid.org/0009-0004-6999-3167>
One Health Trust, Bengaluru, Karnataka, India
One Health Trust, Bengaluru, Karnataka, India
goel@onehealthtrust.org

Jyoti Joshi

<https://orcid.org/0000-0002-0971-7257>
The International Centre for Antimicrobial
Resistance Solutions, Copenhagen, Denmark
Międzynarodowe Centrum Rozwiązań w Zakresie Oporności
na Środki Przeciwdrobnoustrojowe, Kopenhaga, Dania
jyoti@icars-global.org

Dominick Panarello

<https://orcid.org/0009-0002-9216-5939>
Merck Research Laboratories, Pennsylvania, USA
Merck Research Laboratories, Pensylwania, Stany Zjednoczone
dominick.panarello@merck.com

Vaishali Parab

<https://orcid.org/0009-0007-2119-9345>
Pharmacokinetics Pharmacodynamics and Drug Metabolism (PPDM)
Bioanalytics (BA), Merck Research Laboratories, California, USA
Farmakokinetyka, farmakodynamika i metabolizm leków (PPDM)
Bioanalitika (BA), Merck Research Laboratories, Kalifornia, USA
vaishali.parab@merck.com

Phu Duong

<https://orcid.org/0009-0004-7257-8650>
US Medical Affairs, Merck Research
Laboratories, Pennsylvania, USA
Amerykański Dział Medyczny, Merck Research
Laboratories, Pensylwania, Stany Zjednoczone
phu.duong@merck.com

Deepshikha Batheja

<https://orcid.org/0000-0002-4991-2938>
One Health Trust, Bengaluru, Karnataka, India
One Health Trust, Bengaluru, Karnataka, India
deepshikha@onehealthtrust.org
<https://doi.org/10.35765/hw.2023.2264.03>

Data zgłoszenia: 30.08.2023

Data akceptacji: 26.10.2023

Data publikacji: 29.12.2023

The Educational and Health Impact of COVID-19 on Children With Special Needs: A Systematic Review Edukacyjny i zdrowotny wpływ COVID-19 na dzieci ze specjalnymi potrzebami: przegląd systematyczny

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: Governments across the world were forced to impose social distancing and lockdown measures to prevent the spread of COVID-19, caused by coronavirus SARS-CoV-2

Suggested citation: Goel, S., Joshi, J., Panarello, D., Parab, Doung, P., & Batheja., D. (2023). The Educational and Health Impact of COVID-19 on Children With Special Needs: A Systematic Review. *Horizons of Educations*, 22(64), 11-30. <https://doi.org/10.35765/hw.2023.2264.03>

that emerged in December 2019. Following the declaration of COVID-19 as a pandemic, the disruptions, including restrictive measures such as school closures had severe impacts on the physical, emotional and mental health of all people, especially children with special needs. There was also scant data, particularly in low-to-middle-income countries. Existing literature stems mostly from western countries, thus the need to perform a comprehensive review on this topic.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The primary objective of the systematic review is to understand the impact of COVID-19 and restrictive measures such as school closures on the educational outcomes and physical and mental health of school-going children with special needs.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: This systematic review used the PRISMA 2020 checklist where four databases (Google scholar, ERIC, EBSCO and PubMed database) and grey literature were searched for full text articles, peer reviewed publications in the English language that were published during January 2019–December 2021.

RESEARCH RESULTS: The literature search identified 1294 publications, of which 25 key papers were selected. These studies investigate the impact on children with special needs across the globe, with a majority of papers from Europe. The ongoing pandemic affected the education and learning outcomes for children with special needs as online schooling methods did not cater to their particular needs. We found that COVID-19 and the digitalization of schooling had severe impacts on the physical and mental health of children with special needs and their parents/caregivers.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: These studies highlight the need for an inclusive school environment to ensure that the learning outcomes for children everywhere are achieved. Further, a hybrid model that includes classroom learning with novel inventive methods would be beneficial for children with special needs.

→ **KEYWORDS:** COVID-19, CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS, EDUCATION, MENTAL HEALTH, PHYSICAL HEALTH

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Rządy na całym świecie zostały zmuszone do nałożenia środków dystansowania społecznego i izolacji, aby zapobiec rozprzestrzenianiu się choroby COVID-19 wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2, który pojawił się w grudniu 2019 r. Po wydaniu oświadczenia uznającego COVID-19 za pandemię wprowadzono wiele środków ograniczających, takich jak zamykanie szkół, które miały poważny wpływ na zdrowie fizyczne, emocjonalne i psychiczne wszystkich ludzi, zwłaszcza dzieci ze specjalnymi potrzebami. Dane obrazujące sytuację były nieliczne, zwłaszcza w krajach o niskich i średnich dochodach. Istniejąca literatura wywodzi się głównie z krajów zachodnich, stąd potrzeba dokonania kompleksowego przeglądu tego zagadnienia.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Głównym celem przeglądu systematycznego literatury jest zrozumienie wpływu pandemii COVID-19 i wprowadzonych w związku z nią środków ograniczających, takich jak zamykanie szkół, na wyniki w nauce oraz zdrowie fizyczne i psychiczne dzieci ze specjalnymi potrzebami szkolnymi.

PROCES WYWODU: W przeglądzie systematycznym wykorzystano listę kontrolną PRISMA 2020, w ramach której przeanalizowano cztery bazy danych (Google Scholar, ERIC, EBSCO i PubMed) oraz tzw. szarą literaturę pod kątem artykułów pełnotekstowych i recenzowanych publikacji w języku angielskim, które ukazały się w okresie od stycznia 2019 r. do grudnia 2021 r.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: W rezultacie badań wyłoniono 1294 publikacje, spośród których wybrano 25 kluczowych. Badania podejmowane w analizowanych publikacjach dotyczą wpływu restrykcji pandemicznych na dzieci ze specjalnymi potrzebami na całym świecie, przy czym większość artykułów pochodzi z Europy. Trwająca pandemia wpłynęła na edukację i wyniki w nauce dzieci ze specjalnymi potrzebami, ponieważ metody nauczania online nie zaspokajały ich szczególnych potrzeb. Ustaliliśmy, że pandemia COVID-19 i cyfryzacja szkolnictwa miały poważny wpływ na zdrowie fizyczne i psychiczne dzieci ze specjalnymi potrzebami oraz ich rodziców/opiekunów.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPLYWU BADAŃ: Przeprowadzone badania podkreślają potrzebę stworzenia włączającego środowiska szkolnego, które zapewni dzieciom na całym świecie osiągnięcie efektów uczenia się. Co więcej, model hybrydowy obejmujący naukę w klasie z wykorzystaniem nowatorskich, wynalazczych metod byłby korzystny dla dzieci ze specjalnymi potrzebami.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** COVID-19, DZIECI ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI, EDUKACJA, ZDROWIE PSYCHICZNE, ZDROWIE FIZYCZNE

Introduction

The recent global COVID-19 pandemic initiated by the severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) strain, named in December 2019, and since then has infected approximately 618 million individuals across the globe (Johns Hopkins University, 2021). To contain the spread of the virus, many countries around the globe adopted new policies to enforce physical and social distancing and isolation measures. This was done through suspension of usual economic activities and human mobility lockdowns which include travel restrictions, workplace closure and remote work, school closures and online teaching, and cancellation of public events. Although the impact of the virus has been considered mild for children, the pandemic had unwarranted effects on their mental, physical and emotional health (Aishworiya & Kang, 2021). The shift to online education did not only impact their learning outcomes but also reduced their social and physical movement (Xiang et al., 2020).

India had one of the strictest lockdowns for long periods of time. The “Oxford COVID-19 Government Response Tracker (OxCGRT),” created by The Blavatnik School of Government collects global information about the government policy responses to the epidemic and scores the strictness of these measures (Ray & Sreenivasan, 2020). According to this index, India had the highest score from April 2020 to May 2020 and has had consistent high scores during every surge in COVID-19 cases. The high scores are indicators of the severity of the lockdown and restrictions that were imposed by the government of

India. The impact of these lockdowns has been severe on people's physical, social and emotional health; however, it has been harshest on vulnerable populations, especially people with disabilities or with special needs (PSN).

Persons with special needs include all people that have any long-term mental, physical, intellectual or sensory impairments, which hinders their regular interaction and participation in society. This distortion in interaction and participation in the society is not only limited to people with special needs but also impacts their families. Families of children with special needs often face various conflicts and challenges related to decision making related to the child's well-being, finances, emotional issues, social interactions, etc that can significantly impact their daily lives and well-being. These challenges arise from decisions related to finding appropriate treatment and therapy and the related costs. Further, they also have to cope with the emotional needs of caregiving, social isolation, and maintaining a supportive environment for the child. Making decisions related to appropriate education avenues is another financial and time-consuming challenge (Davis & Gavidia-Payne, 2009; Di Marino et al., 2018; Karst & Van Hecke, 2012; Resch et al., 2010).

In India, 18,237,600 people are estimated to have disabilities, of which 28% are congenital. India's People with Disabilities Act promote inclusive education; however, the reality is starkly different. Only 50% of people with disabilities above the age of seven were literate in 2018 and 19.3% PWD above the age of 15 had the highest level of education at secondary school or above (MOSPI, 2018). At present, 9% of the population with any disability belongs to the school-going age group (5–14 years) (MOSPI, 2018). According to the UDISE 2020–2021 report, the existing provisions made for children with special needs (CWSN) were already limited in schools, only 24.5% of schools with functional CWSN friendly toilets and 48.3% of schools had ramps with handrails for CWSN.

With every surge of the pandemic in India, there was a decrease in the enrolment rate of students with special needs, approximately 22.49 lakh students had enrolled in 2019–2020; however, this number dipped by 3.55% in 2020–2021 (UDISE, 2021). Further, the lockdowns have required students to shift to online classes and these classes did not accommodate the needs of CWSN and their parents. For example, autistic children faced the difficulty of changes including the transformation of their safe place at homes into a workplace due to work from home norms as well as the home transformation into a school setting for online classes (Canning & Robinson, 2021). The pandemic has affected their mental health resulting in an increase in anxiety, stress, fear, sleep disorders, in addition to other mental health conditions (Asbury et al., 2021). Additionally, as CWSN require regular health and rehabilitative care in order to function normally, the impact of restrictions in movement and social distancing caused by this crisis was greater in CWSN and their families than in children without any disability (Jesus et al., 2021).

CWSN have not only been at a disadvantage with physical and mental health trauma due to COVID-19, but they have also faced the challenge of adapting to the change from in-person classes to online classes which could have impacted learning and educational outcomes. The purpose of this paper is to develop a succinct qualitative systematic review of current literature regarding the impact of lockdown-related policies on

the learning and health outcomes for school-going children with special needs and to recommend measures to mitigate these impacts in low- and middle-income countries (LMIC). Through this paper, we aim:

1. To understand the education and health (mental and physical) outcomes of children with special needs and their parents/ caregivers.
2. To understand the advantages and disadvantages of the pandemic induced school closures across the globe in the context of children with special needs.

This is a preliminary study to comprehend the impact of COVID-19 on the health and education outcomes of children with special needs. In pursuant of this review, we have also conducted a primary study using quantitative and qualitative research techniques to assess the effects of COVID-19 on the learning and health outcomes of CWSN in India.

Methods

Using the PRISMA 2020 checklist we searched four global databases PubMed, Education Resources Information Center (ERIC), EBSCO and Google Scholar to collate and synthesize available data on the educational and health outcomes of school-going children with disabilities during the COVID-19 pandemic across the globe from January 2019 to August 2021. We included studies that were conducted in countries outside of India, as there was limited data that focused on the impact of COVID-19 on CWSN in India.

Eligibility Criteria

In this systematic review we included peer-reviewed publications as well as editorial correspondences between January 2019 through August 25, 2021, that summarized the effect of school closures or digital teaching on CWSN. Studies published in English were included, as well as data on children and adolescents (primary and secondary schools).

Table 1. Eligibility criteria

No	Inclusion	Exclusion
1	English language	Non-English publications
2	Peer-reviewed	Media reports
3	Time period: 2019 – August 2021	Studies dated prior to 2019
4	Primary research	Non-primary-research data-based articles
5	Related to school closure effects	Unrelated to school closures

Own source.

Information Sources / Search Strategy

A comprehensive, systematic search of four databases: PubMed, ERIC, EBSCO Information Services (EBSCO), and Google Scholar was conducted to identify publications on the educational and health impact of children with disabilities or special needs during COVID-19 using specific keywords. For health-related literature, we resorted to using PubMed and for education-specific data, we used ERIC. To ensure comprehensiveness, EBSCO and Google Scholar were used to detect articles that may not have been captured by PubMed or ERIC.

The following search terms were used: coronavirus, COVID-19, children with disabilities, children with special needs, education, learning, learning outcomes, health, health outcomes, and India. Search terms were discussed and determined by all authors after a preliminary scan of titles and abstracts from the search engines.

Two separate searches were conducted using EBSCO database using the following terms with and without "India": coronavirus, COVID-19, children with disabilities, children with special needs. These searches were limited to include full text articles, scholarly peer reviewed journals in English language that were published during the time Jan 2019–Aug 2021. EBSCO automatically removed the exact duplicates from the results and presented available literature without any redundancy.

Search criteria#1:

("Coronavirus" OR "COVID-19") AND ("Children with disabilities" OR "Children with special needs") AND ("Education" OR "Learning") AND "impact"

("Coronavirus" OR "COVID-19") AND ("Children with disabilities" OR "Children with special needs") AND "health" AND "impact"

Search criteria#2:

("Coronavirus" OR "COVID-19") AND ("Children with disabilities" OR "Children with special needs") AND ("Education" OR "Learning") AND "impact" "India"

("Coronavirus" OR "COVID-19") AND ("Children with disabilities" OR "Children with special needs") AND ("Health") AND "impact" "India"

Two separate searches were conducted using Google Scholar. The first search utilized the keywords:

"COVID-19" AND "education" AND "india" AND "english" AND ("children with disabilities" OR "children with special needs").

The second search utilized the keywords:

"COVID-19" AND "health" AND "india" AND "english" AND ("children with disabilities" OR "children with special needs").

Both searches were narrowed to a custom time range of 2019–2021 and citations were not included. Results were sorted by relevance.

Selection Process/Data Collection Process/Data Synthesis

All search results were entered in an Excel spreadsheet and publications were screened by their title and abstract by an independent reviewer and checked by another reviewer. Discrepancies were discussed in consultation and resolved via a third reviewer. The Google Scholar results were populated using an automation tool called Publish or Perish (Harzing, 2007). Duplicates were removed and relevance of articles were determined by reviewers for inclusion in systematic review. Pertinent articles were retrieved and downloaded on to Microsoft Teams for review and data extraction. Data was categorized as health (physical, mental, social) or educational (school closure, digitalization, lack of resources) impact on children with disabilities.

Methodological Quality Assessment

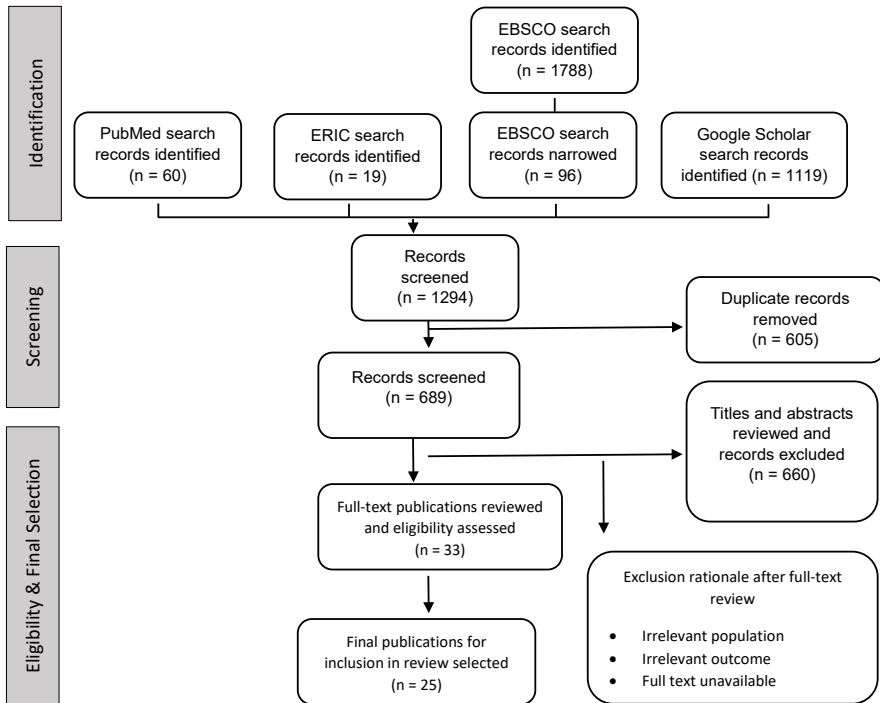
We used the Grading of Recommendations, Assessment, Development, and Evaluations (GRADE) approach to assess the examine the type of evidence. We considered randomized controlled trials as high certainty evidence (level 1), observational data including cohort data as low certainty evidence (level 2) and any other data as very-low certainty evidence (level 3).

Results

Screening Articles

We identified 1294 publications for this review, of those 689 were screened for titles and abstracts after duplicates were removed. There were 33 primary studies that were reviewed with full text and eligibility was assessed. A final selection of 25 key papers were included reporting health and/or educational impact on CWSN (Figure 1).

Figure 1. PRISMA 2020 flowchart of the systematic review inclusion and exclusion process

Own source.

Study Characteristics

A summary of the objective and findings of the key identified 25 papers is shared in Table 1. Of the 25 studies, 23 (92%) studies involved children with special needs, one (4%) paper studied individuals with disabilities and one (4%) paper focused on the impact of COVID-19 on school going children. Most studies were conducted in populations outside India with nine (36%) in Europe, four (16%) each in Middle East and South Asia excluding India, three (12%) in the United States, two (8%) in South Africa, two (8%) studies explored the Indian population one (8%) study was based in Mexico.

The studies employed both qualitative and quantitative research methods. Among the 25 studies: 10 (40%) studies were quantitative, 11 (44%) studies used qualitative research techniques and four (16%) studies employed a mixed methods approach. In these twenty-five studies, qualitative or quantitative surveys were conducted among a total of 10,765 participants, of which, 7543 (70.07%) were parents/caregivers of CWSN, 2149

(6.21%) were parents of middle and high school children (including parents of CWSN), 661 (6.21%) CWSN, 373 (3.46%) teachers of CWSNs, and 31 (0.29%) PSN.

Effect of School Closures and Digitalization of Virtual School

The themes explored in these studies are CWSN's attitudes, behavioural change, mood changes, social determinants of health, symptoms of anxiety, unusual repetitive movements and increase in sleep disorders. These impacts were due to school disruptions from multiple surges of COVID-19. These papers also aimed to understand the educational outcomes of CWSNs, and the support provided by schools during online classes. Some studies explored the challenges that parents' of CWSNs faced with home-schooling and the measures taken to overcome these challenges. They aimed to identify parents' experiences, concerns, challenges, coping strategies, and perceived needs during the lockdown. Further some of these studies also discussed the difficulties that teachers faced in adapting to the virtual setting the inclusive methodologies adopted to ease the learning process of CWSNs. These studies also highlighted some outcomes that positively impacted the wellbeing of CWSNs and their families.

Quality Assessment

All the studies in this literature review were observational and thus can be characterized as low certainty evidence.

Table 2. Summary of primary literature on the health and educational impact of children with special needs during COVID-19

Study	Country	Methods	Respondents	Key findings
Health				
Asbury et al., 2021	United Kingdom	Qualitative study	241 parents or caregivers of school aged CWSN	COVID-19 affected mental health, leading to a significant rise in anxiety and fear. A small percentage of the sample reported that their mental health improved during the pandemic.
Dondi et al., 2021	Italy	Quantitative study – online Survey	6210 parents including families of CWSN	Mothers of 80.2% CWSN reported that their children had become more nervous, sad or worried since the pandemic. Major factors contributing to the increase in sleep disorders included socioeconomic status, food insecurity, parent's job loss, children's mood swing, family attitude the pandemic, and feelings of loneliness, or missing outdoor activities were major risk factors for sleep disorders.
Murphy et al., 2021	United States	Quantitative study – online survey	207 parents of children with special needs	44% of the parents were not satisfied with the therapy provided to their child in the pandemic. Telehealth seems to be a promising option for continuing high quality services during the COVID-19 pandemic and for families who face barriers in accessing services in general.
Castro-Kemp & Mahmud, 2021	United Kingdom	Quantitative study – online Survey	83 parents of children and young people with various types of special need	54.2% parents reported the lockdown had a negative impact on their child's mental health. 67% parents reported that the pandemic also affected their mental health negatively. COVID-19 had an unfavourable effect on their own and their children's mental health (particularly those from the most disadvantaged neighbourhoods). 73% of the parents reported that reopening of schools had a positive impact on their child's mental and physical health.
Habib Aishamri, 2021	Saudi Arabia	Qualitative study – qualitative survey	Literature review and interviews with 15 teachers	Shutdown period was more challenging for students due to the physical needs of special education. The education infrastructure in Saudi Arabia did not adequately support teachers for this mode of teaching. Teacher input is required for students and online learning cannot satisfy those needs for children with disabilities.
Sakiz, 2021.	Turkey	Qualitative study – thematic analysis	31 individuals with disabilities (IWD)	The delay in education along with pressures resulting from the preventative measures used for COVID-19 had a deteriorating effect on the mental health of individuals with disabilities. Difficulties were realized in emotional well-being, structured routines, learning, and socialization.

Sutter et al., 2021	United States	Mixed methods	102 caregivers of children with childhood-onset motor impairment	Access to rehabilitation programs was disrupted during the pandemic. Only 52% CWSN were receiving therapy. Disruption to rehabilitation programs impacted physical and mental health. As telehealth expands, child feedback as well as caregiver feedback should be incorporated to optimize outcomes.
Wanigasinghe et al., 2021	Sri Lanka	Mixed methods	Caregivers of 140 children with epilepsy from seven pediatric neurology centers	Lockdown strategies in Sri Lanka did not alter the ability to control epilepsy for 87.3% of the children in the sample. Self-management strategies for the caregivers (87.1%) helped to mitigate stress, adapt to the new normal situation, and prepare for future outbreaks.
Education				
Greenway & Eaton-Thomas, 2020	United Kingdom	Mixed methods	238 parents of CWSN	Parents and caregivers were not satisfied by the tools and support that their children were provided to enhance their learning and psychological needs and the negative impacts of home-schooling.
Canning & Robinson, 2021	United Kingdom	Qualitative study- Ethnographic study	8 families and children with SEND (Autism) age 5-13	The movement restrictions and quarantine policies imposed by the government had invaded safe home spaces with external stimuli. School and work meetings once separate, became part of the home and blurs the boundaries.
Ng et al., 2021	Across Europe – France, Ireland, Latvia, Lithuania, Portugal and the United Kingdom	Quantitative study – online survey	125 adapted physical education (APE) teachers	Teachers faced challenges during online education for students with special needs because of a lack of structured learning environment at home as well as interactions with peers. Proper remote teaching delivery with daily communication through different modes (e.g. email, phone, SMS, WhatsApp, etc.) is needed along with teacher preparation to use the right technologies.
Supratiwi et al., 2021	Indonesia	Quantitative study – online survey	226 special education teachers (SETs)	66 % teachers SETs (66%) confirmed that they faced difficulties from distance learning from students (boredom and their lack of abilities), parents (lack of coordination and communication, limited use of mobile phones, and limited time for parents to accompany the students), and other teachers (difficulties in monitoring and evaluating student progress, adapting material to online learning, and the lack of direction and coordination from schools), as well as technical barriers (frequent blackouts and insufficient internet signal).

Schuck & Lambert, 2020	United States	Qualitative study – qualitative analysis	2 elementary special education teachers	Teachers reported three distinct stages of emergency remote teaching (ERT): making contact, establishing routines, and transitioning to academics. They also discussed the challenges they faced during this period (i.e. inequity in resources amongst students, needing to rely on at-home support in order to meaningfully teach students, and online teaching). While clearly not in favor of online learning, the teachers shared there was increased communication between teachers and parents.
Ressa, 2021	Kenya	Qualitative study – Key Informant Interviews (KIs) and Focus Group Discussions (FGDs)	Children with special needs	Children with special needs with disabilities fell behind academically after school closure and COVID-19.
Khanna & Kareem, 2021	India	Qualitative KIs – thematic analysis	5 primary school teachers	There were various reasons for teachers' dissatisfaction, including salary cuts, and forced removal of students due to missing fees. Creative methodologies need to be rethought and planned for the future. Standardized online education policy is required for India, including plans to address marginalized families with limited resources. Education is more than taking exams, and the social and inclusive aspects need to be protected as well.
Jones et al., 2021	Bangladesh, Ethiopia, and Jordan	Mixed methods – GAGE data, phone surveys, qualitative interviews	549 CWSN	Gender, poverty, and disability are all contributing to deepening the social inequalities. Gender differentials in access to distance learning were uneven across different contexts. Adolescents with disabilities face greater barriers to distance learning. Measures are required to tackle social inequalities.
Health and education				
Scarpellini et al., 2021	Italy	Quantitative study – online survey	2149 mothers of primary and middle school children including CWSN	14.7% of the children with special needs did not receive any assistance. The main teaching mode was via video classes (77.4%).

Tokatly Latzer et al., 2021	Israel	Qualitative study – interviews	31 parents of 25 children with autism	The main difficulties encountered by the autistic children were related to the change in routine, lack of special education services, limited physical space, and food- and sleep-related issues leading to worsening of behavioral, social, and developmental domains in some of the children.
Daulay, 2021	Indonesia	Qualitative interviews – thematic analysis	5 mothers of children with autism spectrum disorder	Adaptability of mothers to teaching while still assuming the burden of caregiving. There are constraints to home education implementation when factoring maladaptive behaviors of ASD and emerging negative emotions. Coping strategies were required for mothers to help alleviate the constraints to education and to deal with the stress.
Srinivasan et al., 2021	India	Qualitative study – cognitive interviews	15 caregivers of children with disabilities aged 5–17 years	Significant differences in all PEM-CY scores were found between children with and without disabilities. CWSN had lower scores across the board. Caregivers of CWSN desired greater change in their children's participation and also described environmental barriers to their child's participation.
Swanwick et al., 2020	Ghana	Qualitative study – interviews	Interviews of deaf adults, children, and their families	Removal of social interaction in schools has had a negative effect on the health of deaf children. Inclusivity is required for deaf children to improve health and educational outcomes.
Unexpected outcomes/ Positive Outcomes				
Dovigo et al., 2021	Italy	Mixed-method design	39 girls (ages 3–24) with Rett Syndrome	Teleconference platforms can be used both in daily living and typical clinical settings and these platforms have a positive impact on many levels of functioning, from cognitive to social.
Levstek et al., 2021	United Kingdom	Mixed-method design	13 virtual music groups including mainstream and special education/ disabled young people.	The music groups offered a source of social interaction that allowed for self-expression, emotion management, and a sense of belonging. This aspect had been lacking in distance learning. Direct connection was not observed in virtual music groups like it was observed in in-person groups.
Cardona-Reyes et al., 2021	Mexico	Quantitative study – questionnaires	Elementary school children with attention deficit hyperactivity disorder	The virtual reality environment was engaging with the students with ADHD. The students expressed pleasure with using the system. The multidisciplinary team was able to rapidly adjust each iteration for the individual needs of the students to achieve the best outcomes.
Dursun et al., 2021	Turkey	Quantitative study – Online survey	347 individuals	Establishing an integrative multistep multidisciplinary telehealth-based approach in a short timeframe may be possible. 66.3% of parents reported improvement in their child.

Own source.

Discussion

Closure of schools due to COVID-19 affected the learning outcomes for children with all backgrounds; however, the impact has been greater on children with socially and economically disadvantaged backgrounds and CWSN. Online classes have not only disrupted the education outcomes for CWSN but have also severely affected their physical and mental health. The articles used in this study focused on primary data collection methods. The following section will discuss the themes that were uncovered in the systematic literature search.

The sudden closure of schools across the globe due to the on-going pandemic resulted in many schools opting for a digital home-schooling model. The shift from in-person classes to online classes had been difficult for all students across the world; however, it was particularly more challenging for CWSN. CWSN are often schooled in set routines that provides them with stability in everyday life. Schools have been regarded as learning and interactive spaces, while homes are considered safe and autonomous spaces for CWSNs. The sudden shift to the online schooling model has breached the boundaries of safe home spaces with schooling and remote work interactions (Canning & Robinson, 2021). Further, online class models often do not accommodate the special needs for CWSN. Parents of CWSNs reported that they were dissatisfied with the material and resources provided to address their child's educational and psychological needs.

Educational Impact

Online teaching models that were introduced to address the challenges posed by the on-going pandemic did not cater to the needs of CWSN. The curricula ordinarily focused on the requirements of children without any disabilities and did not incorporate the resources and support for CWSNs education and psychological needs. Children with autism had difficulty in adapting and adjusting to home schooling where their private home space was transformed to become shared spaces for both school and work (Canning & Robinson, 2021). Online classes also increased screen time for CWSNs and decreased in-person interactions (Canning & Robinson, 2021). Physical education of CWSNs was another concern caused by online schooling. Physical education teachers required appropriate information and communications technology that were lacking in many circumstances in order to incorporate physical education in the online home-schooling format (Ng et al., 2021). A majority of European educators (66%) faced difficulty in teaching CWSNs because students lacked a structured learning environment and interactions with their peers that was provided in normal in-person classes (Ng et al., 2021). From a metric standpoint, CWSN scored lower in all measures of the Participation and Environment Measure-Children and Youth (PEM-CY) scores when compared with children without disabilities in India (Srinivasan et al., 2021).

Effect on the Mental Health of CWSN

The sudden change in the world caused by COVID-19 has disrupted the routines of CWSNs and affected their mental health by increasing anxiety, fear, distress, low mood and stress. Schools do not only provide students with an academic atmosphere, but they also hone their social, emotional, physical development (Larsen et al., 2021). They played a pivotal role in encouraging physical, mental and emotional well-being. The lockdown periods increased the number of schools providing a specialized on-line curriculum to accommodate for the needs of CWSN and to promote their mental health (Sakız, 2021). However, this did not particularly improve the mental health of CWSN as well as their parents/caregivers. The pooled prevalence of deteriorating mental health in CWSN in three studies was 55.5%.

Effect on Parents/Caregivers of CWSN

Online school models had negative impacts on parents and caregivers as well. They had to adapt to the new online teaching methods while also managing caregiving responsibilities, especially mothers (Daulay, 2021). These online methods introduced challenges such as a lack of coordination and communication, limited use of mobile phones, and limited time to support their children's education (Supratiwi et al., 2021). These double responsibilities of managing the education and managing households had serious implications on the mental health of parents/ caregivers (Castro-Kemp & Mahmud, 2021).

Impact on Physical Health and Other Health Aspects

COVID-19 pandemic has also affected the physical health of children by confining them to their houses⁸. The change in routine due to the lockdown restrictions across the globe has affected the mental health of CWSN. Disturbance of set routines has also impacted the sleeping patterns of children and adolescents. The multiple lockdown periods of isolation and uncertainty has led to an increase in sleeping disorders which include problems with staying asleep, falling asleep, nightmares and other sleep disturbances. As a positive outcome, lockdown strategies did not have a major impact on children with epilepsy. Self-management strategies for caregivers helped to mitigate stress, adapt to the new normal situation, and prepare for future outbreaks (Wanigasinghe et al., 2021).

Closure of schools has altered the learning outcomes for children across the globe; however, it has also significantly impacted access to various therapies for CWSN. This decrease in access to traditional care has not only affected the CWSN but also had a negative impact on the parents and caregivers of the CWSN. It was reported that this reduced availability of in-person therapy sessions resulted in an increase in the demand for virtual therapies. Virtual therapies received a mixed response to the impact they had

on the mental health of CWSN and caregivers (Sutter et al., 2021). School closures and absence of social interactions have deteriorated the health of children; however, it had a larger impact on students with hearing disabilities as inclusivity is required for deaf children to improve health and educational outcomes (Swanwick et al., 2020).

Social and Gender Inequalities Were Evident During Distance Learning

The impact of this closure has been even greater on children with disabilities from economically disadvantaged sections of society. There has been a compounding effect of school closures on the intersection of gender, poverty and disability that deepens the existing inequalities in education. The existing strong patriarchal and gender norms in low-to-middle income countries dictate roles for girls and women in the household includes their time occupied with household chores and domestic care. This subsequently has led to a decrease in time for potential studying. Furthermore, the support provided by schools for learning via online platforms may not be accessible to those from lower income backgrounds. Even if the online platforms are accessible, the support provided is not adequate and the responsibility is often transferred to the parents who might not be equipped to effectively administer learning (Jones et al., 2021).

Unexpected Outcomes/Positive Outcomes

Home-schooling due to the lockdowns also had positive impacts on CWSNs. Increased time spent with parents and reduced levels of stress of competing with other students led to an increase in confidence levels in CWSNs (Canning & Robinson, 2021). Online classes adopted various innovative methods to promote cognitive and social interactions. Some of these innovative modules included the use of stories, cartoons and music that showed better recall and learning (Dovigo et al., 2021). Virtual group music-making activities was a helpful tool for children including CWSN for self-expression and emotion management, restored lost musical identities and confidence, and preserved treasured social connections (Levstek et al., 2021). The use of virtual reality environments is an alternative to support the learning process in children with special educational needs such as Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) and other associated disorders that occur in basic education (Cardona-Reyes et al., 2021).

Limitation of the Current Review

We relied on multi-database search strategy for review of literature, with the inclusion of grey literature to broaden the possibility of capturing all articles of relevance. However,

we only focused on papers with full texts so may have missed some papers. It is also possible that we may have excluded studies especially those not available in English language or published in local non-peer reviewed journals. Nevertheless, our search strategy was exhaustive in exploring four large databases to study the research question from carefully assessed peer-reviewed journals.

Conclusion

The recent pandemic and its lockdown restrictions disrupted the lives of millions across the globe. Social distancing restrictions forced schools to shut down and incorporate online home-schooling. In this paper, we examine the impact of this crisis on education, health, and well-being of children with special needs and their families. From our results, it can be concluded that online schooling did not cater for the needs of children with special needs. This not only impacted the learning and education outcomes for CWSN, but also altered their physical and mental health negatively. The occurrence of a child's disability marks a period of conflict within the family, commencing from the moment the disability is diagnosed, regardless of whether it happens before or after birth. Families experience internal conflicts on various levels, including social, economic, and psychological dimensions. The COVID-19 crisis compounded the conflicts and challenges even further for their parents and caregivers. Social and gender inequalities were clearly evident during distance learning. However, there were some unexpected positive outcomes arising from innovative online teaching methods that increased the confidence of these children. CWSN and their families would benefit from a hybrid model that continues traditional learning methods while incorporating innovative learning strategies that were discovered in the pandemic.

REFERENCES

- Aishworiya, R., & Kang, Y.Q. (2021). Including children with developmental disabilities in the equation during this COVID-19 pandemic. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(6), 2155–2158. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04670-6>
- Asbury, K., Fox, L., Deniz, E., Code, A., & Toseeb, U. (2021). How is COVID-19 affecting the mental health of children with special educational needs and disabilities and their families? *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(5), 1772–1780. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04577-2>
- Canning, N., & Robinson, B. (2021). Blurring boundaries: The invasion of home as a safe space for families and children with SEND during COVID-19 lockdown in England. *European Journal of Special Needs Education*, 36(1), 65–79. <https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1872846>
- Cardona-Reyes, H., Muñoz-Arteaga, J., Villalba-Condori, K., & Barba-González, M.L. (2021). A lean UX process model for virtual reality environments considering ADHD in pupils at elementary school in COVID-19 contingency. *Sensors*, 21(11), Article 11. <https://doi.org/10.3390/s21113787>

- Castro-Kemp, S., & Mahmud, A. (2021). School closures and returning to school: Views of parents of children with disabilities in England during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Education*, 6. <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/educ.2021.666574>
- Daulay, N. (2021). Home education for children with autism spectrum disorder during the COVID-19 pandemic: Indonesian mothers experience. *Research in Developmental Disabilities*, 114, 103954. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.103954>
- Davis, K., & Gavidia-Payne, S. (2009). The impact of child, family, and professional support characteristics on the quality of life in families of young children with disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 34(2), 153–162. <https://doi.org/10.1080/13668250902874608>
- Di Marino, E., Tremblay, S., Khetani, M., & Anaby, D. (2018). The effect of child, family and environmental factors on the participation of young children with disabilities. *Disability and Health Journal*, 11(1), 36–42. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2017.05.005>
- Dondi, A., Fetta, A., Lenzi, J., Morigi, F., Candela, E., Rocca, A., Cordelli, D.M., & Lanari, M. (2021). Sleep disorders reveal distress among children and adolescents during the COVID-19 first wave: Results of a large web-based Italian survey. *Italian Journal of Pediatrics*, 47(1), 130. <https://doi.org/10.1186/s13052-021-01083-8>
- Dovigo, L., Capri, T., Iannizzotto, G., Nucita, A., Semino, M., Giannatiempo, S., Zocca, L., & Fabio, R.A. (2021). Social and cognitive interactions through an interactive school service for RTT patients at the COVID-19 time. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2021.676238>
- Dursun, O.B., Turan, B., Gulsen, M., Karayagmurlu, A., Tugce Mustan, A., Kutlu, A., Rodopman Arman, A., Gokcen, C., Dogru, H., Esin, I.S., Kaya, I., Coskun, M., Soyul, N., Erbilgin, S., & Tanir, Y. (2021). Caring for the most vulnerable: A model for managing maladaptive behavior in children with mental special needs during the COVID-19 pandemic. *Telemedicine and E-Health*, 27(9), 1068–1073. <https://doi.org/10.1089/tmj.2020.0380>
- Greenway, C.W., & Eaton-Thomas, K. (2020). Parent experiences of home-schooling children with special educational needs or disabilities during the coronavirus pandemic. *British Journal of Special Education*, 47(4), 510–535. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12341>
- Habib Alshamri, K. (2021). The challenges of online learning for teachers of children with intellectual disability in the COVID-19 pandemic: Qualitative method. *Journal of Education*, 85, 77–94. <https://doi.org/10.21608/edusohag.2021.164347>
- Harzing, A.-W. (2007). *Publish or Perish*. Harzing.Com. <https://harzing.com/resources/publish-or-perish>
- Jesus, T., Bhattacharjya, S., Papadimitriou, C., Bogdanova, Y., Bentley, J., Arango-Lasprilla, J., Kamalakannan, S., & The Refugee Empowerment Task Force, International Networking Group of the American Congress of Rehabilitation Medicine. (2021). Lockdown-related disparities experienced by people with disabilities during the first wave of the COVID-19 pandemic: Scoping review with thematic analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(12), 6178. <https://doi.org/10.3390/ijerph18126178>
- Johns Hopkins University. (2021). *Ongoing Johns Hopkins COVID-19 resources*. Johns Hopkins Coronavirus Resource Center. <https://coronavirus.jhu.edu/>
- Jones, N., Sanchez Tapia, I., Baird, S., Guglielmi, S., Oakley, E., Yadete, W.A., Sultan, M., & Pincock, K. (2021). Intersecting barriers to adolescents' educational access during COVID-19: Exploring the role of gender, disability and poverty. *International Journal of Educational Development*, 85, 102428. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2021.102428>
- Karst, J.S., & Van Hecke, A.V. (2012). Parent and family impact of autism spectrum disorders: A review and proposed model for intervention evaluation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15(3), 247–277. <https://doi.org/10.1007/s10567-012-0119-6>

- Khanna, R., & Kareem, J. (2021). Creating inclusive spaces in virtual classroom sessions during the COVID pandemic: An exploratory study of primary class teachers in India. *International Journal of Educational Research Open*, 2, 100038. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2021.100038>
- Larsen, L., Helland, M.S., & Holt, T. (2022). The impact of school closure and social isolation on children in vulnerable families during COVID-19: A focus on children's reactions. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 31, 1–11. <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01758-x>
- Levstek, M., Barnby, R.M., Pocock, K.L., & Banerjee, R. (2021). "It all makes us feel together": Young people's experiences of virtual group music-making during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2021.703892>
- MOSPI. (2018). *Persons with disabilities in India, NSS 76th round (2017–2018)*. Ministry of Statistics and Programme Implementation. https://www.mospi.gov.in/documents/213904/301563/Report_583_Finalm1653997477655.pdf/2a1b5dde-2fb8-841e-a0a5-6a07834d0d8c
- Murphy, A., Pinkerton, L.M., Bruckner, E., & Risser, H.J. (2021). The impact of the novel coronavirus disease 2019 on therapy service delivery for children with disabilities. *The Journal of Pediatrics*, 231, 168–177. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.12.060>
- Ng, K., Klavina, A., Ferreira, J.P., Barrett, U., Pozeriene, J., & Reina, R. (2021). Teachers' preparedness to deliver remote adapted physical education from different European perspectives: Updates to the European standards in adapted physical activity. *European Journal of Special Needs Education*, 36(1), 98–113. <https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1872848>
- Ray, D., & Sreenivasan, S. (2020). India's lockdown: An interim report. *Indian Economic Review*. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27282/w27282.pdf
- Resch, J.A., Mireles, G., Benz, M.R., Grenwelge, C., Peterson, R., & Zhang, D. (2010). Giving parents a voice: A qualitative study of the challenges experienced by parents of children with disabilities. *Rehabilitation Psychology*, 55(2), 139–150. <https://doi.org/10.1037/a0019473>
- Ressa, T.W. (2021). The COVID-19 pandemic, its consequences, and the recovery: Implementation of disaster education and management is key to the schooling of children with disabilities. *International Journal of Modern Education Studies*, 5(1), 22–48. <https://doi.org/10.51383/ijonmes.2021.62>
- Sakiz, H. (2021). Delayed educational services during COVID-19 and their relationships with the mental health of individuals with disabilities. *Journal of Community Psychology*, 50(6), 2562–2577. <https://doi.org/10.1002/jcop.22676>
- Scarpellini, F., Segre, G., Cartabia, M., Zanetti, M., Campi, R., Clavenna, A., & Bonati, M. (2021). Distance learning in Italian primary and middle school children during the COVID-19 pandemic: A national survey. *BMC Public Health*, 21(1), 1035. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11026-x>
- Schuck, R.K., & Lambert, R. (2020). "Am I doing enough?" Special educators' experiences with emergency remote teaching in spring 2020. *Education Sciences*, 10(11), Article 11. <https://doi.org/10.3390/educsci10110320>
- Srinivasan, R., Kulkarni, V., Smriti, S., Teplicky, R., & Anaby, D. (2021). Cross-cultural adaptation and evaluation of the participation and environment measure for children and youth to the Indian context – a mixed-methods study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), Article 4. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041514>
- Supratiwi, M., Yusuf, M., & Anggarani, F.K. (2021). Mapping the challenges in distance learning for students with disabilities during COVID-19 pandemic: Survey of special education teachers. *International Journal of Pedagogy and Teacher Education*, 5(1), Article 1. <https://doi.org/10.20961/ijpte.v5i1.45970>
- Sutter, E.N., Francis, L.S., Francis, S.M., Lench, D.H., Nemanich, S.T., Krach, L.E., Sukal-Moulton, T., & Gillick, B.T. (2021). Disrupted access to therapies and impact on well-being during the COVID-19 pandemic for children with motor impairment and their caregivers. *American*

Journal of Physical Medicine & Rehabilitation, 100(9), 821–830. <https://doi.org/10.1097/PHM.0000000000001818>

Swanwick, R., Opong, A.M., Offei, Y.N., Fobi, D., Appau, O., Fobi, J., & Frempomaa Mantey, F. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on deaf adults, children and their families in Ghana. *Journal of the British Academy*, 8, 141–165.

Tokatly Latzer, I., Leitner, Y., & Karnieli-Miller, O. (2021). Core experiences of parents of children with autism during the COVID-19 pandemic lockdown. *Autism*, 25(4), 1047–1059. <https://doi.org/10.1177/1362361320984317>

UDISE. (2021). *UDISE report*. Department of School Education & Literacy Ministry of Education Government of India. <https://udiseplus.gov.in/#/page/publications>

Wanigasinghe, J., Jayawickrama, A., Hewawitharana, G., Munasinghe, J., Weeraratne, C.T., Ratnayake, P., Wijesekara, D.S., Fernando, S., & Rupasinghe, P. (2021). Experience during COVID-19 lockdown and self-managing strategies among caregivers of children with epilepsy: A study from low middle income country. *Seizure*, 84, 112–115. <https://doi.org/10.1016/j.seizure.2020.12.001>

Xiang, M., Zhang, Z., & Kuwahara, K. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on children and adolescents' lifestyle behavior larger than expected. *Progress in Cardiovascular Diseases*, 63(4), 531–532. <https://doi.org/10.1016/j.pcad.2020.04.013>

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

This project was funded by MSD Fellowship for Global Health. The funders had no role in study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

**Mitigating the Risks and Vulnerabilities During
COVID-19 Pandemic: Emerging Solidarities With-in the Migrant
Neighbourhood of Delhi, India**

**Ograniczanie ryzyka i podatności na zagrożenia podczas
pandemii COVID-19. Powstające solidarności w sąsiedztwie
migrantów w Delhi w Indiach**

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The article explores migrant children's lives and emerging solidarities in the selected neighbourhood (a squatter-slum) during the early phase of COVID-19 pandemic induced lockdown. Children's lives within the family, as community member and mutual relationship in the moments of risk and resilience are explored.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: Belonging to marginalised group, for children and their families, the COVID-19 lockdown period added multiple layers of disadvantage. Children's lives are explored with ethnographic fieldwork (as part of the broader study initiated in 2017) and during the lockdown period (early 2020) with telephonic interviews.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The article establishes migrant children's contribution who despite being doubly disadvantaged in an adult centric society, actively shape and co-build the social spaces. Drawing upon Walby's work on crisis; the New Sociology of Childhood, children are reinstated as collaborators, presenting the adaptation strategies of children to sustain and cope during the initial phase of the COVID-19 pandemic.

RESEARCH RESULTS: Risk and resilience have become *normalised* part of the lived reality of migrant children's lives. Amidst the COVID-19 pandemic the risks got elevated and with it the adaptive coping strategies at the level of family and neighbourhood emerged that helped in mitigating the risks to some extent.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The article demonstrates migrant children as collaborators and recommends (i) considering children's voices and participation while framing policies, programmes, and schemes, and (ii) to view children as expert of their lives, active members, reiterating recognition of their role at various fronts.

→ **KEYWORDS:** **MIGRANT CHILDREN, SLUM, COVID-19 PANDEMIC, RISK, RESILIENCE**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Artykuł bada życie dzieci-migrantów i wyłaniającą się solidarność w wybranej dzielnicy (slumsach) we wczesnej fazie izolacji wywołanej pandemią Covid-19. Badaniu poddane zostało życie dzieci w rodzinie (jako członków społeczności) oraz wzajemne relacje w sytuacji ryzyka i nabywania odporności.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Dla dzieci i ich rodzin, które należą do grupy marginalizowanej, okres izolacji związany z pandemią Covid-19 pomnożył aspekty niekorzystnej sytuacji. Życie dzieci zbadane zostało przy pomocy etnograficznych badań terenowych (w ramach szerszego badania rozpoczętego w 2017 r.), a w okresie izolacji (początek 2020 r.) przy wykorzystaniu wywiadów telefonicznych.

PROCES WYWODU: Artykuł ukazuje wkład dzieci-migrantów, które pomimo tego, że znajdują się w podwójnej niekorzystnej sytuacji w społeczeństwie skupionym na dorosłych, aktywnie kształtują i współbudują przestrzeń społeczną. Opierając się na pracy Walby'ego na temat kryzysu; w Nowej Socjologii Dzieciństwa przywrócono dzieci do roli współpracowników, przedstawiając strategię adaptacyjną dzieci pomagającą im przetrwać i poradzić sobie w początkowej fazie pandemii Covid-19.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Ryzyko i odporność stały się *znormalizowaną* częścią rzeczywistości, w której żyją dzieci-migrantów. W czasie pandemii COVID-19 ryzyko wzrosło, a wraz z nim pojawiły się adaptacyjne strategie radzenia sobie na poziomie rodziny i sąsiedztwa, które w pewnym stopniu pomogły w łagodzeniu ryzyka.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Artykuł ukazuje dzieci-migrantów jako współpracowników i rekomenduje (i) uwzględnienie głosów i uczestnictwa dzieci przy opracowywaniu polityk, programów i projektów oraz (ii) postrzeganie dzieci jako ekspertów w ich życiu, aktywnych członków, ponownie podkreślając uznanie ich roli na różnych polach.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **DZIECI MIGRANTÓW, SLUMSY, PANDEMIA COVID-19, RYZYKO, ODPORNOŚĆ**

Introduction

The COVID-19 pandemic and its multiple deadly waves brought devastation to various walks of people's lives, reminding us the unpredictable nature of pandemics. The pandemic which appeared as a health crisis eventually engulfed multiple social systems including the economy, polity, education and domestic life of people. The multi-varied and multi-level nature of this crisis requires it to be explored and researched from different vantage points, not only at macro-level but also micro-level impacts that it has brought in the lives of people. The devastating effects included deaths, health emergencies, impact on economies during the pandemic induced lockdown, increase in the cases of abuse, domestic violence, unemployment, job losses etc. were some of

the immediately experienced effects of the pandemic, registered at a global scale. At the onset of COVID-19 pandemic, the Government of India imposed a mandatory lockdown to check the community spread (Biswas, 2020). Though many steps were taken at the State and National level, but the lockdown aggravated existing social inequalities. Families employed in the informal sector rendered unemployed overnight. Living conditions of these families and children were labelled as un-sanitised and perceived as the source of this deadly virus.

This article explores the lives of migrant children (and families) from a squatter slum in Delhi, during the early lockdown phase. Sudden job loss, no savings and mandatory lockdown adversely affected them which further got intensified for the children, with the closure of school, and no availability of mid-day meals and education. Many children got involved in active working with their families. Children's key role as social actor (James & Prout, 1997) is explored in sustaining (and strengthening) social relations during the pandemic with the changing material conditions of respective family, household, and neighbourhood (Corsaro, 2018; Gittens, 2009). In this study, children and their experiences are not seen in vacuum but as embedded in the familial context and community that they inhabit. As part of the dynamic social-relations, children's participation, the adaptive strategies by respective families, and the community are explored. The study enquired: How COVID-19 pandemic impacted the lives of migrant children, residing in the selected slum, and what were the strategies and negotiations they employed to sail through the crisis?

The purpose of the research is to explore and understand the experience of crisis from the view point of children. Following the New Sociology of Childhood (James & Prout, 1997), the study treats COVID-19 pandemic as a crisis (Walby, 2022) *seen and experienced* by children from the squatter slum.

Children and their respective families devised context and situation-specific strategies to mitigate and minimise the impact of the pandemic with limited resources and opportunities that they had. Discussing such strategies, the article does not attempt to problematise their lives but establishes children as active beings, shouldering the burden of crisis in their home and in neighbourhood. This study reveals socio-structural inequalities and contestations that migrant children and their families faced in the everyday context. This crisis led to the strengthening of in-group solidarity during the moments of crisis providing children, their respective families, a much required hope and strength to sail through the pandemic.

The COVID-19 Pandemic: An Unprecedented Crisis

The novel coronavirus identified in Wuhan, China in 2019 by early 2020 spread across the globe, demonstrating *risk society* (Beck, 1992). The COVID-19 pandemic fits into the definition of crisis as, "an event that has the potential to cause a large detrimental change to the social system in which there is lack of proportionality between cause and

consequence” (Walby, 2015, p. 14). Its associated changes must be studied by the lens of socially constructed nature of the pandemic (Walby, 2022). The enquiry in social situatedness of the crisis can uncover the resultant narratives, contesting claims of impact and experiences of individuals and general societal response to it. The spatial, temporal and socio-cultural scale is important to ascertain the crisis and its impact upon a population in its entirety. So, as to know why and how a particular event impacts a particular population? How is it felt, and experienced? What are its consequences upon a set of population say having distinct class, age group, caste, gender etc.?

In the lockdown, the worst-hit population were those who did not have the resources and opportunities to mitigate these risks, especially the marginalised and vulnerable populations. Beck (1992) demonstrates how administering a defensive goal, the risk society diverges the burden, and extreme effects of risk towards the most vulnerable, in a calculated manner. This calculated diversion of risk happened during the COVID-19 pandemic, where the mobility of individuals was restricted. The burden of this virus, its containment was kept mostly to the marginalised population.

To curb the community spread a mandatory lockdown was imposed in India, rendering migrant daily waged labourers unemployed overnight. Within this marginalised population, children formed a doubly marginalised group. The study showcases that, lived realities of children from marginalised background were different from the experiences of children of similar age group from middle and upper class families. Working and contributing in the familial income was one such experience that children shared and justified as most suitable and preferred act in the situation, than continuing online education. But such informed initiatives and situational decisions taken by children are dubbed as regressive and exploitative. From the lens of Westernised models of childhood, working children and their lives are classified as problematic. Foregrounding children’s understanding and experiences during pandemic, this article adds to the complex models of childhoods situated in Global South, without problematising them.

Studying Children’s Experiences

Children have occupied a centre stage at various child rights platforms and protection commissions (UN, 1989). But, their positionality in the society is very peculiar, where they are seen in relation to adults as *becoming*. The adultist view point marginalises children by sidelining their ongoing lives, needs, desires, experiences and contribution. Representing children from adult’s lens reduces their portrayal to as vulnerable, dependent and in need of protection. This hierarchised positioning of children, their views, opinions marked as *childish* are not given a due credit (Nandy, 1997). With several models of envisioning children’s lives, their association with education and play is well received as normal. However, children involved into work and at times if earning a livelihood (part-time or full-time) to sustain themselves or to add to their familial income are discredited and called out as exploitative. For clarity, it is imperative to take into consideration the

point of view of children- do they consider working out of their will or being forced by the circumstances, by the employer etc.? Do they want schools to reopen during the pandemic? Are they willing and at ease to pursue education online? Nieuwenhuys (1998) argues that child is a sociologically empty category, reiterating diverse experiences with respect to class, context, gender that shapes children's lives. Children living in Asian and South Asian context have always worked, helped and at times contributed in sharing the labour/ work at familial or community's level (Balagopalan, 2002; Lancy, 2017, 2020).

Children's lives mirror the socio-cultural, political and economic contexts of the society. Migrant children, living in slum face contesting claims over resources, opportunities and space as *resident*; are being perceived by affluent neighbours as the illegal occupants, a threat to the aesthetics of the city. But, their contribution in shaping the neighbourhood spaces by working as help or playing cannot be denied. This study establishes children as active beings capable of traversing at the peak of the pandemic by working and contributing tirelessly towards the upkeep of their respective family, community and neighbourhood. The nature of work however was of a different kind (elaborated in the sections further). Children, rather than being dependent, were actively taking the responsibilities during the initial lockdown period. Such initiatives and strategies lead by children strengthens their agentic side and active membership as 'social' actors (Sharma, 2020, 2021).

Field Site: The Selected Neighbourhood

The specific field site- a squatter slum, is located in the Southwest District of Delhi, a prime location, and surrounded by the upper and middle class neighbourhoods in close proximity. The residents of slum shared an ambiguous relation with their affluent neighbouring localities, where they were required to take up work as domestic help, cleaning staff but were not supposed to roam without any valid purpose. The pandemic advisories on social-distancing, quarantine were difficult to be followed in the populated slum with shared toilets, hardly having water supply, a common tap for drinking water further aggravating concerns of health and hygiene. At times, a room's space say of 5 feet by 7 feet was shared by 6 members of the family. This slum had narrow by-lanes, where most of the household chores took place. Living in such a close proximity, maintaining physical-distance was not at all possible for the residents. The experience of home was altered for the residents of slum during the COVID-19 pandemic. For them it was some distinct kind of disease – a *bimaari*, which gets spread in the unclean environment. The residents realised that in order to be safe, one cannot work in isolation but has to take charge of the entire neighbourhood. It was during this time, that the safety measures were followed by most of the residents wilfully and responsibly, to keep one-self and others' safe. This close-living facilitated in building a shared community, a support group in which children played the role of catalyst. In these uncertain times, children took initiative by getting actively involved with many of the NGOs running in the community, to procure basic ration and other essential items.

Research Participants and Data

This study was part of the broader ethnographic work, initiated in the year 2017. The sample of children and their respective family members were drawn followed by purposive sampling from the larger set. In total 19 children, out of which 11 were girls and 8 were boys, representing 10 families participated in this work. All these children were enrolled at Government school. Due to the lockdown their scholastic activities were suspended. This provided the opportunity to children to engage in community relief works, which they coordinated despite restricted mobility during the pandemic.

Oral consent from the participants was taken. Since, the researcher shared good rapport with the children and their families, the conversations sometimes took a very personal turn. In the absence of consent for recording, the conversations were only referred to wherever necessary insights are required, keeping the confidentiality and research ethics in place. During the lockdown period, children were at ease in sharing their problems, asking for help say financial, for reference of contact persons etc. The primary data for this study was generated via telephonic conversation, with the children and their families. These conversations had children talking to the researcher mostly in pairs and groups, at times alone and at times in the company of their parents or elder members of the family.

Children as Catalyst in Emerging Solidarity Networks

The sudden lockdown, followed by job loss, closure of schools, not receiving the mid-day meal etc. left the children and their families further neglected and dilapidated. The children and their families made way through such a crisis facing many struggles, at times not being sure of making it to the next day alive. The relatively better-off neighbourhoods were quick enough to discard the services that residents of the slum provided on day to day basis. As the lockdown was extended and the grip of the pandemic was tightening, it was getting difficult for the families to survive in the city and many of the residents (with their families) decided to walk back to their respective home-towns. It would not be an exaggeration to say that the entire city of Delhi during the early lockdown phase registered massive exodus of families shattered and left alone struggling, taking the long journey by foot to their respective home towns (PTI, 2020; Ellis-Petersen & Chaurasia, 2020).

Those who stayed back in the city, the situation continued to be difficult. The attempts to further curtail the mobility were done by their relatively better placed neighbours proposing and initiating the construction of a boundary wall, around the (selected) slum, in order to *contain* the spread of corona virus. During this time children and the young members of the slum, who stayed back in the city extended every possible support to the dependent residents' – be it due to medical emergencies, old-age or any other reason.

In one of the instances, Sonu (10 years old) with her elder sibling Bablu (17 years old), got in touch with an NGO which was providing the essential medicines and ration kit to the needy. Since their family had access to smart phone and internet (intermittently available), they used it in establishing contact with potential donors via the NGO. Such efforts were not just taken at the level of family, but at the level of community, extending support to residents in the pressing conditions. The elder children organised the help by contacting several organisations working in the slum providing essential services, the younger children were also involved within families and at the level of community in extending support.

Neeru (8 years old) with her elder sibling Muskan (14 years old) tried developing a concoction of *neem* and *tulsi* (locally available medicinal plants) in the place of hand sanitizer, since it was difficult for them to keep purchasing the required amount of sanitizers, in order to be safe. This home-made sanitizer was distributed within the slum, to other residents also. Within the community, children as young as 7 and 8 years old were entrusted with fetching the drinking water, from the only community tap installed. Occasionally, if the water tanker arrived, the elder children and adults would accompany them. This limited access and the quantity of drinking water, was further used only after boiling. Children also fetched water for other aged residents living in proximity.

Another strategy that was adopted with respect to food and boosting one's immunity i.e. *taakat* was the consumption of more green-chillies with the food. Tapasya (13 years old) shared that, it served dual purpose for them- helping in killing the *keetanu* i.e. the virus if consumed by chance with the heating sensation and, restricted them from over-eating. Since under the lockdown, they were receiving a limited amount of ration. So, to make sure they had the steady availability of eatables, children shared that they consumed less food. Tapasya told that, to further strengthen the *taakat* they used the freely available sunlight. She mentioned that she had read in school that vitamin D is the source of immunity, and therefore made it sure that on daily basis, all her younger siblings soak in sun (mostly while playing outside).

At the peak of the pandemic, when the residents from middle and upper class neighbourhoods were battling with isolation, within the slum new networks of support and solidarities were emerging. From taking care of the infected neighbour, to fetching water, providing with hand-made sanitizers, elder members taking care of infants when parents were away for searching work, were some of the instances of the support system that developed during the crisis.

Strategising the Move(ment): Children's Everyday Negotiations

Outside the slum especially in the neighbouring localities, children's movement was also restricted. But, it did not deter them from reaching out for help as well as from extending the support to the community members. The casual roaming within the by-lanes was restricted, but as children were involved into procuring various help to the community, their contribution was valued.

Manisha (10 years old) mentioned that prior to lockdown she used to accompany her younger siblings and other children to the DDA park in the neighbouring locality. But, with the lockdown and strictly restricted entry of slum residents in the middle class neighbourhood, she took care of her siblings by staying at home, keeping them occupied by singing songs, poems that she had learnt at school and in several games like *stapoo*, *tittli* etc. Meanwhile, taking care of her siblings, Manisha kept herself occupied with household chores including cooking food, cleaning the home, when her mother was away at work. Manisha's mother who earlier worked as domestic help, rendered jobless when the lockdown was imposed. But, since they had not much savings, her mother had to immediately look for an alternative, which was a sewing centre in the community, involved in preparing face-masks and parts of Personal Protective Equipment kit. Her father, a truck driver, during the lockdown was stranded away from Delhi. Majorly the household responsibilities and sibling care came upon her. In another instance, Varun (15 years old) took the charge of earning for this family as his father went severely ill during the first wave of pandemic. Varun instead made it sure to continue his father's work of selling vegetables and expanding it to selling fruits also.

From providing a helping hand, to actively taking up earning roles, children played active role in sharing their savings, and providing labour during the time of crisis. This is not to treat children as reserved labour force, but to foreground their decision-making especially during the pandemic, where they were actively earning and participating in organising relief work within the slum. Children took active work during this phase, prioritising their role within the families. These children, though had a very scattered engagement with education during the early and late lockdown phase, but it would not be wrong to say that for them education was still very important. Not even a single respondent mentioned that education was something they would not return back to. Categorically all the respondents and their respective family members, reiterated time and again that education is the key factor that can help bring mobility, and once the situation would normalise, they would surely come back to it and resume their scholastic activities.

Conclusion and Recommendation

Children's participation and contribution often gets unrecognised. But, this study foregrounds numerous instances where children and their families showcased remarkable resilience in fighting back the pandemic situation and pandemic induced social-vulnerabilities. This article demonstrates how during the COVID-19 pandemic children contributed in providing the support to their respective families and even to other residents of the slum. The strategies reveal children's abilities to take up initiatives responsibly, contributing to the understanding around children's lives by challenging the patronising model which treats children as dependent and in need of protection. Taking the responsibility up on their shoulders, children connected with various helplines during the

pandemic, sought support via raising funds, coordinated ration distribution emerged as resilient and responsible beings, furthering the solidarity networks of the community.

This study reiterates that children and their lives situated in a particular context must be understood from their specific locations, rather than to be judged by westernised models of ideal childhood, and reducing and problematising children's work, just as a part of exploitation. The instances discussed above shows that children were actively engaged in the process of mitigating the effects of crisis. Children taking up active work, or intermittently working must be respected for their life choices than to be penalised as engaged in labour or employment opportunities. By denying the right to work, the society is forcing children to be dependent. Children engaged in work at will, within home spaces, earning and contributing to their families must not be seen as deviance or a threat, rather as an integral part of their everyday life. They must receive the flexible opportunities of work, education, in order to realise their full potential. Lastly, it is to reiterate that children do not inhabit a separate world, but are very much part of the world with adults sharing, co-sharing and co-building it.

REFERENCES

- Balagopalan, S. (2002). Constructing indigenous childhoods: Colonialism, vocational education and the working child. *Childhood*, 9(1), 19–34.
- Beck, U. (1992) *Risk society: Towards a new modernity*. Sage.
- Biswas, S (2020, March 30). *Coronavirus: India's pandemic lockdown turns into a human tragedy*. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-52086274>
- Corsaro, W.A. (2018). *The sociology of childhood*. Sage Publications.
- Ellis-Petersen, H., & Chaurasia, M. (2020, March 30). India racked by the greatest exodus since partition due to coronavirus. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/30/india-wracked-by-greatest-exodus-since-partition-due-to-coronavirus>
- Gittens, D. (2009). The historical construction of childhood. In M.J. Kehily (Ed.), *An introduction to childhood studies* (2nd ed., pp. 35–49). Open University Press.
- James, A., & Prout, A. (Eds.). (1997). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. Falmer Press.
- Lancy, D.F. (2017). *Anthropological perspectives on children as helpers, workers, artisans, and laborers*. Springer.
- Lancy, D.F. (2020). *Child helpers: A multidisciplinary perspective*. Cambridge University Press.
- Nandy, A. (1997). *Traditions, tyranny, and utopias: Essays in the politics of awareness*. Oxford University Press.
- Nieuwenhuys, O. (1998). Global childhood and the politics of contempt. *Alternatives: Global, Local, Political*, 23(3), 267–289.
- PTI. (2020, March 29). Exodus of migrant workers out of Delhi unabated but police block their entry into Anand Vihar ISBT. The Hindu. <https://www.thehindu.com/news/national/coronavirus-exodus-of-migrant-workers-out-of-delhi-unabated-but-police-block-their-entry-into-anand-vihar-isbt/article31198725.ece>
- Sharma, R. (2020). Reading UNCRC and children's rights sociologically: A paradigm shift from 'protection to rights'. *International Journal of Multidisciplinary Education and Research*, 9(11), 188–198.

-
- Sharma, R (2021). Altered lives of children from Coolie-Camp, Delhi: Navigating through the vulnerabilities amidst COVID-19 lockdown. *Akados*, 15, 82–102. <http://akados.in/2021/07/82-102.pdf>
- UN. (1989). Convention on the Rights of the Child. United Nations. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en
- Walby, S. (2015). *Crisis*. Polity Press.
- Walby, S. (2022) Crisis and society: developing the theory of crisis in the context of COVID-19. *Global Discourse*, 12(3-4), 498–516. <https://doi.org/10.1332/204378921X16348228772103>

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

***A House, a Home: Examining the Relationship Between
Abandonment and Memory Through Minco's The Address
and Sumar's Silent Waters
Budynek, dom: Związek między porzuceniem a pamięcią
na podstawie The Address Minco i Cichych wód Sumary***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of the article is to deepen the understanding of the process of coping with a traumatic situation or experience and coming to terms with emotional or material loss over a period of time with reference to historical narratives *The Address* by Marga Minco and *Silent Waters* by Sabiha Sumar.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem is to analyze the relationship shared between emotional and materialistic abandonment and the effects of such adversities on children. The research method is the method of comparative narrative analysis: a thematic analysis of the two narratives with the help of drawing a correlation between a short story and a film, both depicting the post-traumatic lives of their protagonists.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The research process was a comparative analysis. The first step was developing theoretical foundations for understanding the problem. Then, I focused on the comparative analysis of the two narratives. The next stage was the analysis and interpretation of the collected research material. The last step was drawing conclusions and suggesting postulates.

RESEARCH RESULTS: The comparative analysis of the collected material showed the need for history to rely on the power of narrative in order to understand conflict and trauma. Through the plot of both texts, it is seen that memory and abandonment share a complex relationship with each other. Trauma, even though left much behind with the intention to move on, may garner in present life, causing one to take life-altering decisions.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: There is a need to understand the relationship shared by abandonment, subsequent trauma, and memory. These narratives shed light on the need to understand collective trauma faced by children and the way that trauma is carried on through the generations. In the quest to move on, trauma seldom rests, and war-based atrocities direct individual lives much after their physical culmination. This

research concludes on the grounds of acknowledging and reworking the narratives that exist in the mainstream.

→ **KEYWORDS:** ABANDONMENT, MEMORY, POST-TRAUMATIC, REMEMBRANCE, CHILDHOOD

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest pogłębienie zrozumienia procesu radzenia sobie z traumatyczną sytuacją lub doświadczeniem oraz godzenia się ze stratą emocjonalną lub materialną na przestrzeni czasu w odniesieniu do narracji historycznych *The Address* [Adres] Margi Minco i *Khamosh Pani* [Ciche wody] Sabihy Sumary.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problemem badawczym artykułu jest analiza związku pomiędzy porzuceniem emocjonalnym i fizycznym a wpływem takich przeciwności losu na dzieci. Metodą badawczą jest porównawcza analiza narracji: analiza tematyczna obu narracji za pomocą ustalenia korelacji pomiędzy opowiadaniem a filmem, przedstawiającymi potraumatyczne życie ich bohaterów.

PROCES WYWODU: Proces badawczy ma charakter analizy porównawczej. Pierwszym krokiem było opracowanie podstaw teoretycznych umożliwiających zrozumienie problemu. Następnie skupiłem się na analizie porównawczej obu narracji. Kolejnym etapem była analiza i interpretacja zebranego materiału badawczego. Ostatnim krokiem było wyciągnięcie wniosków i przedstawienie postulatów.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza porównawcza zebranego materiału wykazała potrzebę wykorzystania przez historię siły narracji w celu zrozumienia konfliktu i traumy. Fabuła obu tekstów ukazuje, że pamięć i porzucenie łączą ze sobą złożone relacje. Trauma, mimo że pozostawiona z zamiarem pójścia dalej, może kumulować się w obecnym życiu, skutkując podejmowaniem decyzji zmieniających jego bieg.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Konieczne jest zrozumienie związku, jaki łączy porzucenie, późniejsza trauma i pamięć. Narracje te rzucają światło na potrzebę zrozumienia zbiorowej traumy, której doświadczają dzieci, oraz sposobu, w jaki trauma ta jest przekazywana przez pokolenia. Trauma bardzo przeszkadza w procesie dążenia do dalszego rozwoju, a pamięć o okrucieństwach wojennych kieruje życiem jednostek długo po ich fizycznej kulminacji.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** PORZUCENIE, PAMIĘĆ, POURAZOWE, WSPOMNIENIE, DZIECIŃSTWO

Introduction

In scientific terms, memory refers to how data or information is encoded, stored, and recovered in one's mind when needed. Humans share a complex relationship with their memory, especially when immersed in a traumatic situation. Emotional and/or material abandonment comes primarily from a traumatic situation. When it comes to children, the effect of abandonment increases manifold. Early adversity caused by traumatic situations is difficult to capture in concise compartments and hence becomes difficult to deal with. Smith and Pollack (2021) argue that current classification systems of early adversity hinder progress in developing effective interventions for young people exposed to early trauma. It has been found that trauma suppression is related to the inability to recall a traumatic situation entirely. Stephanie Lewis and colleagues researched whether exposure to complex traumatic situations is associated with more severe mental health problems and poorer cognitive functioning as compared to exposure to single-incident trauma or no trauma. Their findings revealed that young people exposed to complex trauma during childhood had an increased risk of developing more severe mental health problems and showed reduced cognitive functioning. This means, the younger one is exposed to traumatic situations, the more complex it becomes to evade its effects or to provide help. Traumatic childhood experiences cast a pall on memory. PTSD, or post-traumatic disorder is a confirmed disorder of memory. Studies have concluded that PTSD is associated with lack in memory. There is impairment in the voluntary retrieval of these coupled with an increased incidence of a specific type of involuntary memory sometimes referred to as a "flashback." Earlier, it was assumed that unpleasant intruding memories of traumatizing situations can only be termed as PTSD, research has confirmed that it is in fact, a commonly witnessed symptom in most psychiatric disorders. Numerous studies have failed to find any such distinction when the conditions of people with and without PTSD are compared. Specifically, experiential fragmentation and disorganization are likely associated with highly emotional outbreaks during a traumatic event when cognitive processing is ruptured. In opposition, individuals who suffer from PTSD may be perfectly able to provide a recollection to others of what happened to them that is rehearsed and coherent but that omits details of the worst moments of the trauma.

Both the narratives, *The Address* and *Khamosh Pani*, share a complex relationship between memory and forgetting. In Marga's work, the narrator goes back to the things she gets traumatized by and Sumar's narrative consists of the protagonist willingly keeping her haunting memories at bay in order to live a peaceful reconstructed life for herself. Marga challenges the capacity of war to wash away the memories of pre-war life and Sumar highlights the inevitable memories of the well-forgotten past life. In both plots, the protagonists share a compelling need to forget while delving into a compulsive inevitability to remember.

The Need to Forget in Marga Minco's *The Address*

Penned by a Dutch journalist, Marga Minco, by the real name of Sara Menco, who herself lost a lot to war, *The Address* is a historical narrative based on before and after World War II. The narrative is about the human predicament that follows the pre-War and post-War period. It is interesting how Marga skips the jarring details of the war and focuses on the pre- and post-experiences, widening the gap between the experiences even more.

The narrative begins in a classic flashback manner. Marga keeps switching from the present to the past, laying her center of attention on memory, making the reading a kaleidoscopic experience. The narrative opens up with an unwarranted encounter. The narrator has visited an address, the owner of which refuses to recognize her. She is subjected to intended humiliation by the recipient and the plot falls into the pre-war world. In this world, Mrs. S, the mother of the narrator, is a privileged Jewish woman. Whereas, Mrs. Dorling, the recipient of the narrator in the first scene and her mother's friend, is a non-Jew. The flashbacks show that Mrs. S would transfer her belongings to Mrs. Dorling, bit by bit, in anticipation of destruction due to war. She also asks the narrator to remember the address, 'Number 46, Marconi Street'. The pressing need to remember during the narrator's childhood overturns to forgetting during her adulthood.

The protagonist, the daughter of Mrs. S, has lost everything during the war and has now made up her mind to take back her mother's belongings from Mrs. Dorling. Her intentions for this visit are clearly paradoxical. She is troubled by the memories of the past and yet decides to go ahead with the revisit. "I was walking in familiar places again for the first time since the War, but I did not want to go further than was necessary."

"I didn't want to upset myself with the sight of streets and houses full of memories from a precious time" (Minco, 1957, p. 3).

When she reaches the house, the woman treats her with a cold reception and doesn't let her into the house. The first thing that Mrs. Dorling remarks when looking at the narrator is, "Have you come back?" (Minco, 1957, p. 1). The denial in Dorling's eyes is clear. She shoves the narrator out even as she is recognized.

She decides to go back despite the ridicule and then she meets the daughter of Mrs. Dorling who lets her in. *The Address* interconnects the relationship between material possessions and memories quite intricately. The narrator is too privileged to realize the value of the silver she has in her house before she loses it. As the narrator enters the household, she traces her past effortlessly. Be it the Hanukkah candle or the burn mark on the tablecloth, all the past seems to wash before the narrator's eyes. This seems quite contradictory as memory studies hint at the fact that not all portions of traumatic memory make up a person's life story. Marga then takes the narrative into the realm of several oxymorons and paradoxes. The possessions might be all found, the memories might rest before her eyes but she experiences a sense of familiar unfamiliarity.

During the narrator's childhood, Mrs. Dorling is an apparition. She comes and goes. She is a woman with a broad back and also, a hope to return, just in case. Even as Mrs. S, the narrator's mother, largely occupies the space as the helpless and naive mother, she

knows no other hope than an old acquaintance who renewed contact in the direst of times. There are times when Mrs. S feels that her friend is taking too much of a burden to 'help' their family but later it is revealed that the woman has no intentions whatsoever to support the family's remains. In fact, the connection that Minco draws between material possessions and memories is worth taking note of. The things that the narrator comes to cherish once again, lose their value when placed in an unfamiliar atmosphere.

The address was correct. But now I didn't want to remember it anymore. I wouldn't go back there because the objects that are linked in your memory with the familiar life of former times instantly lose their value when, severed from them, you see them again in strange surroundings (Minco, 1957, p. 5).

It is important to note that the reliance of trauma studies on literature has increased manifolds. Neumann describes the interlace between literature and memory as twofold: In their world-creation, literary works resort to culturally predominant ideas of memory, and, through their literary techniques, represent these ideas in an aesthetically condensed form (Neumann, 2010, p. 335). Minco, through her work on a post-traumatic, fragmented life lived by the narrator, highlights the compelling need to move on that the narrator feels. Minco stresses the part where her heroine resolves to forget the address her mother once asked her to remember so well. She had, in fact, remembered. But of all the unrevealed hardships, loss, suffering and destitution that she had to face due to war, an episode on Mrs. Dorling becomes insignificant. The narrator comes to the realisation that the abandonment that she had faced due to the war, is not going to be repaired by the sheer disrespect done to her mother's possessions by Mrs. Dorling. By the end of the narrative, the protagonist decides to leave without taking any of the possessions with her, signifying her willing refusal to remember an insignificant address. Minco's protagonist definitely suffers from PTSD. Minco presents a pragmatic approach in her as she does not hold onto the wounds of the past but instead, crawls back, into her present life, with whatever is offered to her. Minco does not present the readers with hope, but rather, the helplessness to continue.

And what should I have done with them in a small rented room where the shreds of black-out paper still hung along the windows and no more than a handful of cutlery fitted in the narrow table drawer? (Minco, 1957, p. 5).

The Refusal to Remember in *Khamosh Pani*

Residual trauma makes ghost-like appearances in Sabiha Sumar's film. *Khamosh Pani*, or *Silent Waters*, directed by Sumar in 2003, *Khamosh Pani* is an Indo-Pakistani film about a widowed mother and her young son living in a Punjabi village as it undergoes radical changes during the late 1970s. Just like Minco's narrative, *Silent Waters* offers a peep into the life of a middle-aged woman, trying to forget and refusing to remember her traumatic young adult life.

In 1979, Charkhi, a village in the Punjab province of Pakistan, Ayesha lives with her son Saleem, a rather spoilt teenager in love with a schoolgirl Zubeida. Ayesha supports herself and Saleem with her late husband's pension and by giving lessons in the Qur'an to village girls. She refuses to go to the village well, and her neighbor's daughters draw water for her. Her refusal to go to the village well feeds her distance from her past life and also her psychic trauma. A psychic trauma is recognized as being caused when an intense, often extremely violent situation disables the ability of a consciousness to integrate an experience within the narrative, linear memory of an individual. All seems well in Ayesha's life before she has to face her past again. After an agreement between the Indian and Pakistani governments, a group of Sikh pilgrims from India arrives in Pakistan to visit the Sikh shrines. They come to Charkhi, the village they were forced to flee during the bloody partition of India in 1947. A pilgrim wants to look for his sister, who he believes survived the violence. He eventually reaches Ayesha, who refuses to recognize him and encounter her past. It is then revealed that Aeysha, who had later christened herself by her present name, was actually 'Veero,' one of the few survivors amongst a group of village Sikh women lined up to jump into the village well rather than be raped by a Muslim mob in 1947.

Contrary to Minco's convenient break from the visual atrocities of war, *Khamosh Pani* does not shy away from them. It is possible that the film genre makes it more visual and hence, much more traumatising. The medium of film can render otherwise hidden traumatic wounds noticeable and observable, and therefore debatable and negotiable. Cinema is capable of visualizing 'traumata' as it can effectively depict irregular patterns. Film can transport images that have been repressed by the society. The visuals of Veero's suicide are clear which bring the intense flashbacks intruding upon the consciousness back into the social discourse.

Derived from what trauma theorist van der Kolk says about "traumatic memory," it can be stated that film translates sensuous triggers, effects and sudden visceral sensations – such as particular smells and sounds – into film language, alongside other references to the traumatizing situation that are not decoded, such as the interaction between the acoustic level and the camera angles, the diegesis with the acting (Elm et al., 2014). Veero is shown quite well immersed in her present life. She does not wish to scrape the remains of her past but the past comes back haunting her.

Veero is not divided. Her decision is clear. She has converted to the Islamic religion and has made every attempt to take her life out of the swarm of haunting past memories. Sumar makes it a point to prove that it is not all done for Veero. Sumar's film stands as an epitome for all women, sharing a collective trauma, not out of dying, but surviving. According to Kohne, a film can be embraced as an artistic attempt to communicate what can neither be transformed into a shared experience nor transmitted in an undisguised manner. Sumar's film is a reminder that hatred and trauma do not limit themselves to the lap of war. They simmer and are brought to a boil. This is made evident through the character of Ayesha's son, who is a staunch nationalist. The film is set in the post-partition times when fundamentalism has just started setting in Pakistan. Through Zubaida,

the alleged girlfriend of Ayesha's son, Sumar presents a reflection of the younger Veero, who fails to keep Saleem away from the fundamentalist mindset. It is worth noting, how Veero is a prime example of tolerance, even after having faced so much in her life. *Khamosh Pani* presents a realist universe where women do not have a lot of choices. For women like young Veero, it is either death or rape. Even as Veero decides to leave her identity as a Sikh woman behind, her refusal to go to the well represents the horror of it all. The well stands as a metaphor for all the suffering bestowed upon women during partition.

Veero, upon not being able to get herself freed from the ghosts of her past, surrenders. Her suicide may be seen as the end of her misery but not of the collective. In her predicament, Sumar rings the traumatic memories of the collective womenfolk.

Conclusion

Both *The Address* and *Khamosh Pani* hold evidence of recurring trauma. Their protagonists have moved much ahead in life but encounter their past lives only to face that situation all over again. Minco's narrator and Sumar's Veero, are representations of collective trauma faced by communities during political and social upheavals. While Minco's narrator moves on with her life, Sumar presents a literal dead end to Veero's predicament. Both authors take examples of traumatized female protagonists, trying to move on with their lives. The two narratives share multiple differences as well. While Minco's account is about a daughter, who, willingly scrapes her past in hopes of reviving the possessions that carried the essence of her childhood, Sumar's craft slaps the protagonist with an unavoidable encounter. Minco conveniently skips the atrocious details of the war, while Sumar openly presents Veero's suicide as a 'dead end' to all her suffering with visual details. Minco presents a world where her heroine moves ahead, leaving behind the pointless way in which her memories are arranged, much in contrast to Veero, who is not left with much choice but to end her life. The narratives serve as accounts of individuals, who, having faced abandonment, wrestle through their memories and try to evade their unwanted, painful past lives but are unable to do so. Minco's narrator is driven to her past quite willingly but also, by this unseen force, that despite being pained by the visuals of the streets, visits the address for a second time. While Veero, by the mystery of fate, runs back into the life she once ran away from.

REFERENCES

- Elm, M., Kabalek, K., & Köhne, J.B. (Eds.). (2014). *The horrors of trauma in cinema: Violence void visualization*. Cambridge Scholars Publishing.
- Minco, M. (1957). *The Address*.
- Neumann, B. (2010). The literary representation of memory. In A. Erll & A. Nünning (Eds.), *A companion to cultural memory studies* (pp. 333–343). De Gruyter.

Smith, K.E., & Pollak, S.D. (2021). Rethinking concepts and categories for understanding the neurodevelopmental effects of childhood adversity. *Perspectives on Psychological Science*, 16(1), 67–93.

Sumar, S. (Director). (2003). *Khamosh Pani* [Silent Waters]. [Film]. Vidhi Films, Unlimited, Flying Moon Filmproduktion.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

The Impact of the War and Migration Crises on the Functioning of Children and Refugee Families From Ukraine in Poland.

Research Report

Wpływ kryzysów wojennego i migracyjnego na funkcjonowanie dzieci i rodzin uchodźczych z Ukrainy w Polsce. Doniesienie z badań

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: Identification of challenges and preliminary recommendations for working with refugee families in Poland.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The study aims to identify challenges shared by previous and Ukrainian refugee families in Poland and is a part of ongoing qualitative, study where ethnopedagogical method, narrative interviews, critical case sampling and key/purposive case sampling were used. In further studies (triangulation) sensitive cases sample will be used.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The aim of the research is to diagnose challenges common to refugee families and, in further research, specific to Ukrainian families in Poland.

RESEARCH RESULTS: Problems common to both groups of refugee families include: experiencing the disaster curve, acculturation stress, and specific experiences of migrating children and families.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The recommendations suggest selected ways of solving the problems of refugee families by professionals working with them.

→ **KEYWORDS:** **MIGRANT FAMILIES, REFUGEE FAMILIES, CRISIS, WORKING WITH PEOPLE WITH MIGRATION EXPERIENCE, INTERCULTURAL INTEGRATION**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Zidentyfikowanie wyzwań i wstępnych rekomendacji w pracy z rodzinami uchodźczymi w Polsce.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Badania mają na celu zidentyfikowanie wyzwań wspólnych dla dotychczasowych oraz ukraińskich rodzin uchodźczych w Polsce i są częścią jakościowych badań w toku, w których użyto metody etnopedagogicznej, wywiadów narracyjnych, próby przypadków kluczowych i doboru celowego. W dalszych badaniach (triangulacja) zostanie zastosowana próba przypadków obrazowych.

PROCES WYWODU: Celem badań jest zdiagnozowanie wyzwań wspólnych dla rodzin uchodźczych, a w dalszych badaniach specyficznych dla rodzin ukraińskich w Polsce.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Wspólne dla obu grup rodzin uchodźczych problemy to: doświadczanie krzywej katastrofy, stresu akulturacyjnego, specyficzne doświadczenia migrujących dzieci i rodzin.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Rekomendacje sugerują wybrane sposoby rozwiązywania problemów rodzin uchodźczych przez osoby z nimi pracujące.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **RODZINY MIGRACYJNE, RODZINY UCHODŹCZE, KRZYŻYS, PRACA Z LUDŹMI O DOŚWIADCZENIU MIGRACYJNYM, INTEGRACJA MIĘDZYKULTUROWA**

Introduction

Research on migration and refugee families has a long history. This topic, which has also been covered in Polish literature, gained special importance after the war in Ukraine began, when Polish institutions suddenly faced an unprecedented scale of problems brought about by war migration of families mainly, and lacked solutions for the challenges they encountered. The study group consists of professionals working with refugees as they are the ones who are professionally involved in solving their problems. The study was conducted using the ethnopedagogical method and narrative interviews. In this type of research, more emphasis is placed on explaining a specific phenomenon than on verifying hypotheses. However, data collection is subordinated to previously defined analytical categories (Kruger, 2007, p. 24). In the material presented here, the categories were created based on previous research on the challenges of refugee families in Poland. A sample (the criterion of critical cases and typical cases of purposive sampling) of up to 30 narrative interviews was selected with these categories in mind. In the further course of the research, according to the principle of triangulation, sensitive cases will be selected, which will allow us to learn about problem cases that differ from

the previously defined analytical categories and create new ones (Flick, 2010, p. 60). The aim of the study is to identify common problems that previous refugee families in Poland have faced so far and to compare them with the challenges of refugee families from Ukraine. We will draw on the challenges and experiences already collected, which will help create recommendations for better solving the problems of refugee families in Poland in the future. The scope of the paper covers refugee families in Poland and professionals working with them.

The Multidimensionality of the Refugee Crisis

After 24 February, both the fleeing Ukrainian families and Polish institutions experienced the dynamics of the disaster curve, which consists of the initial phase (the day on which the war broke out: disorientation, chaos, shock, fear, and the compulsive need to act vs. to freeze), the heroic phase (first week: heroic acts, taking risks to safeguard life and property, and very strong altruism), the honeymoon phase (from the end of the first week until two months: cooperation, working together with centres providing assistance, and optimism), the disillusionment phase (from the end of the first two months, lasting a year or longer: after receiving assistance provided by institutions and experiencing solidarity, refugees start to feel isolated, abandoned and go through depressive episodes; the host community starts to experience fatigue resulting from altruism), and, finally, the reconstruction phase (lasting several years: looking for ways to function in the new circumstances by trial and error by both refugees and institutions of the host community) (Prot-Klinger, 2021). Other forms of crisis that refugees experience in such circumstances are acculturation stress and culture shock (Kubitsky, 2012, p. 35). It seems that the family should be a guarantee and stability for refugees in such a multidimensional crisis. However, the family can fulfil this function only when its members, often unconsciously, adhere to and pass on cultural traditions and values that imperceptibly regulate family life. A migrating family comes into contact with cultural norms and values different from those it has known before. The ways in which they handled their family issues might now collide with those acceptable in the new culture (Cornille & Brotherton, 1993, pp. 331–333). For this reason, a family in new circumstances also goes through specific forms of crisis, such as a family culture shock and stronger migratory grief, disrupted stability and development cycle of the family, premature adulthood of children and delayed rebellion of adolescents, and other migration-related experiences of the youngest family members.

Children's Migration Experience

The decision to migrate the family is usually taken by the parents, and children are much less independent in this matter and unaware of the reasons for the departure. This is especially true for young children who do not understand the reasons for and consequences

of leaving, but experience anxiety and sadness as much as adults. Children treat their favourite pets, toys, equipment and decorations as living things and their property. They experience being deprived of their surroundings as harm or even violence (Kubitsky, 2012, pp. 30–31). This is supported by the founder of a Ukrainian kindergarten in Szczecin:

People commonly say that young children find it easy to cope with migration, but this is not the case. A 3-year-old child is unable to describe the emotional state they are in. Contrary to popular belief, those children suppress their emotions and very rarely openly admit their frustrations and fears. The truth is that Ukrainian kids have been taken from their safe homes and literally thrown into a completely alien world which they are unable to understand. They miss people who were important to them as well as their pets, toys, and favourite objects, which, according to their perception as children, have been taken away from them. Losing the world they knew in which they felt safe is a big enough change. The practice of placing children of this age in care facilities which house many wards and where most of the wards their age are Polish is yet another change that deprives them of a sense of security, and thus isolates them from the start and prevents them from adapting to the new reality. This prompted us to create a kindergarten with a family atmosphere in which they can learn in their own language and be surrounded by children and teachers from Ukraine. They can also learn Polish here. We follow the Polish and the Ukrainian core curriculums. Nonetheless, we emphasize integration that is adjusted to the needs and possibilities of these young children. They need time and a sense of security to be able to enter the Polish reality. This varies from one child to another (Founder of Ukrainian kindergarten in Szczecin – own research).

This quote shows that the social integration of children in a new country is an individual process which cannot be forced or accelerated. This is consistent with opinions of researchers who noted that young migrants go through the same stages when leaving their country as adults do (Kubitsky, 2012, p. 31). Pollock divides these stages into engagement, leaving, transition, entering, and re-engagement. The first stage finds the child in a well-known and stable environment of which they feel a part and in which they find social support. The stage of leaving the country begins when the child learns about the planned departure. Difficult emotions that come with the anticipation of the departure may cause them to neglect their school duties, abandon their interests, and come into conflict with their peers and friends or other important people. Therefore, their guardians must create opportunities for the child to positively close this stage and say goodbye to places and people important to them. This will facilitate their transition into the stage of transferring, in which the child comes into contact with the new culture, and learns to recognize patterns of behaviour specific to that foreign culture. If the process goes positively, the child will become engaged again: the new environment will become familiar and predictable for the child, allowing for their emotional development (Pollock & Van Reken, 2009, pp. 66–75, 138).

Unfortunately, families of war refugees most often experience sudden and forced migration. This deprives children of adequate preparation for their departure and therefore prevents them from positively completing the stage of parting from the country. For this reason, it becomes more difficult to smoothly enter the next stages. Furthermore,

refugee families increasingly experience multiple migrations, which means repeated partings and the need to rebuild ties in successive environments. Each subsequent migration is associated with some kind of loss, and thus with the experience of some sort of grief. Children who frequently migrate are exposed to this grief in a multiplied way: they often develop defence mechanisms consisting in repressing difficult feelings they associate with it (Pollock & Van Reken, 2009, pp. 123–124, 159–167). This was also observed, for instance, among Chechen refugee children just before they left Poland for another country (Grzymała-Moszczyńska, 1998, pp. 146–147). This is how a teacher who worked with a Chechen child and was interviewed by Edyta Januszewska, described the situation:

My student would come to school very regularly; he followed all instructions, diligently filled his notebook, and his parents often contacted me. This continued from September 2003 to April 2004, when the boy said he was leaving for England. From then on, he became rude, disrespectful towards me and his classmates and played truant. When their departure was postponed, the boy started going to school regularly again and started acting politely. I remember one situation when we went on a trip in April, and the boy began to stagger at one point. I guessed that he was pretending to be drunk. After a while, he pointed his finger at his Polish friends and said that this what their dads were like. This was just before they left (Januszewska, 2010, p. 282).

Now, almost 20 years later, similar behaviour has been observed among children of Ukrainian refugees by students teaching the Polish language. The young pupils' attitudes towards learning Polish and integrating with their Polish peers changed along with their parents' readiness to leave Poland. One of the interviewees described this situation as follows:

It is hard to say with certainty what the attitude of Ukrainian children to learning Polish was. It was definitely influenced by the decisions of their parents who told them that they were here only for a while and would soon return to Ukraine, or that they were planning a further trip to another country. These children would become distracted, lose the motivation to learn, started acting out, and even became rude towards their Polish peers and teachers. Ilyia, 13, was the oldest child in the Ukrainian group, and I had the impression that this was why he felt responsible for them. Also, his dad had gone off to war and supposedly told him that he was now the "head of the family." Maybe this is why Ilyia always tried to participate in class and to discipline other children to learn? Teachers would sometimes ask him to translate or explain something to the more unruly children. However, when his mother started talking about returning to Ukraine, he stopped paying attention in class and started goofing off and distracting the other boys. He became defiant when asked to translate something. When the decision to leave was postponed and it seemed that they would remain in Szczecin, he turned into an "excellent student" once again. But then he stopped coming to Polish lessons. I found out that his family was going to leave for Berlin soon to stay with their relatives. He no longer wanted to go to school as he said goodbye by having an argument with his Polish friends in the cafeteria and breaking a window there.

This story is an example of the immature defence mechanisms a child uses to cope with separation from a place where they had established ties. Reinforcement of such mechanisms and failure to work through the emotions associated with separation can lead to what is known as the unresolved grief syndrome and delayed migratory grief in the future, consequently disrupting emotional life and the building of lasting relationships with new surroundings and people (Pollock & Van Reken, 2009, pp. 123–141, 159–167).

Migrant and Refugee Family Dynamics

Migration is often associated with the temporary separation of family members. A separation can disturb the development of the relationship between spouses. Therefore, reuniting with a spouse who lived in another culture for a long time can be like meeting a new person. Since acculturation involves accepting the norms and values of the host country, spouses may face the greatest misunderstandings over discrepancies in the value system. This creates the risk that their new life goals will no longer be consistent with the priorities of their spouse (Kubitsky, 2012, pp. 7, 25). Findings show that this problem often affects, among others, families of military personnel working on contracts with international military organizations. They are relocated together with their families to various countries in which their organization has troops and are often sent on military missions to another region of the world. While they work in the distant country, their wives assume the role of “heads of families” and adjust to life in the host country. Storti explains that

[...] the life led by the two halves of the family during such a separation has substantial consequences for the time when they reunite. [...] As a soldier lives in a new world, trying to adjust, their wife is going through a certain transformation. Whether you like it or not, you are now a single parent, the de facto head of the family, who has to be both father and mother. Even if you may be able to stay in touch with your husband, the real burden of decision-making falls directly on you. At the end of the day, it is you who knows the context, knows what has happened since your husband left, and while his input may be useful; you are unable to explain everything to him sufficiently over the phone or by email, so it is difficult to rely on his advice as much as on your instincts [...]. In addition, there may be times when you are unable to communicate with your husband (Storti, 2006, p. 165).

Similar processes can be observed among the families of NATO soldiers in Poland (Linka, 2011) as well as among the families of Ukrainian soldiers who fled from the war to Poland. In this case, wives and children also found themselves in a foreign country, unable to stay in touch on a daily basis with their husbands, who were fighting on the battlefield. This has important implications for the dynamics of these families in Poland. This is how a psychologist from an NGO working with Ukrainians described this issue:

In some areas of Ukraine, a traditional division of family roles, in which the man works and the woman takes care of the home, is still common. Now that husbands have volunteered for the army, their wives and children have fled from the war to Poland and found work

here. They have begun to learn the Polish language. Some have already been promoted at work! Now they are the ones who decide on matters that previously were their husbands' responsibility. They see that in Poland more depends on their own initiative and work than it would in the still heavily corrupt and impoverished Ukraine. They have become different people here. When they go to Ukraine to meet with their husbands, who are given military passes, their family meetings often end in arguments. The men realize that even though they are heroes on the front fighting for their homeland, no one listens to them anymore in their own families. They try to regain their position by imposing their own opinion. This causes their children to rebel and leads to arguments with their wives. The family does not understand the reality on the front in which the father found himself, and he in turn does not understand the challenges they face in a foreign country.

This shows that the separation of family members can have serious consequences for family integrity and development. The three main stages of family development are as follows: the creation of boundaries and the construction of identity; the construction and accumulation of family rituals, procedures and patterns of conflict resolution; and the selection and transmission of heritage (Steinglass et al., 1987). Migration impacts the first stage, because some family members are left behind in their home country. In this situation, relatives who migrated either live a new life without thinking about the family they left behind, or they live thinking how happy their life will become once the family is reunited and idealize the absent members. This leads to unrealistic expectations for reunions with relatives, e.g., parents who did not stay in touch with their children for a long time might treat them as if they were still the age when they became separated and ignore the developmental changes the children underwent (Leslie, 1993). The parent they missed, idealized and did not see for a long time in everyday life turns out to be an ordinary person with faults and problems. This leads to disappointment (Pollock & Van Raken, 2009). Research shows that this problem affects many Vietnamese (Halik, 2004, pp. 202–212; Majkut, 2011, p. 37) and Armenian (Łotocki, 2008, pp. 121, 136) families in Poland. In the future, it may also happen to Ukrainian families separated by the war.

The second stage of family development, i.e., the construction and accumulation of family rituals, procedures and conflict resolution patterns, can also be disrupted by migration. Old ways of solving problems and conflicts may not work anymore in the new culture. It takes time for family members to develop new solutions. To do so, they need stable family patterns. Thus, in order to achieve this stability, some families begin to stiffen their behavioural patterns and wall themselves off from the new cultural environment. This is particularly true of families that experienced excessive stress (Babtie, 1993). The study conducted by Edyta Januszewska indicates that such behaviour can be found among Chechen families in Poland, in which parents expect their children to wear traditional female clothing and to assume traditional Chechen female and male roles. Keeping national traditions has been a matter of survival for Chechens for centuries, and the traditional family is their "fortress." However, the author is of the opinion that attachment to tradition hinders the integration of Chechen children in Polish schools (Januszewska, 2010). The trend of cultural separation as a reaction to stress can also be observed

among families of war refugees from Ukraine. The principal of one elementary school in Szczecin, which accepted a large number of children from Ukraine, says the following:

Some children attend our school only because their moms had to go to work and did not want to leave them alone at home for remote teaching. These moms keep saying that they will soon return to Ukraine, so it is not important whether their children will learn Polish and pass the subjects in a Polish school. At first, some of them were even unwilling to go to work, because they believed that the war would soon be over and they would be able to return home. When I listen to them, I get the impression that, for them, settling down in Poland feels like a betrayal of their homeland and of their husbands fighting for their country. One mother cried when I asked her why she did not want her son to participate in Polish holiday celebrations. Another mum who sent her child to our kindergarten, would not even let him speak Polish. She justified that by saying that she did not want him to forget his own language.

These mothers were behaving as if the stress caused by the attack on their country “froze” them mentally and they were unable to adjust to changes resulting from their migration to Poland. Although they have been living in Poland for months now, mentally they are still in the Ukraine under attack from the Russian army. From a psychological point of view, this is an understandable mechanism. However, if the family stays in Poland, and this mechanism is strengthened, family members will be unable to acculturate. Thus, the third stage of family development, which involves the transmission of family heritage, will become a source of chronic stress for them. Passing on traditions and rituals to family members raised in the country of immigration means that traditions need to be selected. It needs to be considered which elements of the heritage can be absorbed by the young generation functioning in the new country. Difficulties in that regard were observed among Vietnamese families in Poland (Majkut, 2011, Szymańska-Matusiewicz, 2011). One could predict that, at least to some extent, this problem may affect Ukrainian families who stay in Poland in the future.

Summary and Recommendations

The material presented shows that some problems of the two groups – previous and recent refugees in Poland – are similar. This means that methods already present in the literature can be used in solving them. They provide room for educators, counselors and teachers working with people with migratory experience to take action. They should realize the importance of various factors for the migrating family: the understanding that children and adults experience migration differently and that family members have their own special needs (e.g., perhaps some children require special educational care), the developmental stage of the children, the degree to which each family member wants to leave, how individual family members cope with stress, and the quality of the relationships between them. The stability of existing family ties needs to be supported by maintaining regular contact with family members and creating new family rituals in the new country. It is worth involving mentors in the process of integrating the family

into the new country, i.e., other families of the same nationality who have already gone through the process of cross-cultural integration (Pollock & Van Reken, 2009). Finally, it is worth noting the positives of migration – working through migratory grief can help in dealing with other life losses, and overcoming traumatic experiences, such as war, fleeing and adapting in a new country, show courage, strength, resourcefulness and perseverance in pursuit of a better life. Even if the problems a migrant or refugee is going through temporarily deplete their resources, with the right support, these experiences can serve as the basis for building their future lives (Kownacka, 2007, pp. 45–46).

REFERENCES

- Babtie, D.A. (1993). Immigrant families, adolescents and acculturation: Insight for therapists. In B.H. Settles, D.E. Hanks III & M.B. Sussman (Eds.), *Families on the move: Migration, immigration, emigration and mobility* (pp. 341–364). The Haworth Press.
- Cornille, T.A., & Brotherton W.D. (1993). Applying the developmental family therapy model to issues of migrating families. In B.H. Settles, D.E. Hanks III & M.B. Sussman (Eds.), *Families on the move: Migration, immigration, emigration and mobility* (pp. 325–340). The Haworth Press.
- Flick, U. (2010). *Projektowanie badania jakościowego* (P. Tomanek, Trans.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grzymała-Moszczyńska, H. (1998). Sytuacja uchodźców w literaturze psychologicznej [The situation of refugees in psychological literature]. In: H. Grzymała-Moszczyńska & E. Nowicka (Eds.), *Goście i gospodarze. Problem adaptacji kulturowej w obozach dla uchodźców oraz otaczających je społecznościach lokalnych* [Guests and hosts: The problem of cultural adaptation in refugee camps and surrounding local communities] (pp. 129–155). Zakład Wydawniczy „NOMOS”.
- Halik, T. (2004). Nowe podejście do starych wartości [New approach to old values]. In A.W. Jelonk (Ed.), *Wietnamczycy: systemy wartości, stereotypy Zachodu* [Vietnamese: Value systems, stereotypes of the West] (pp. 202–212). Wydawnictwo Akademickie Scholar.
- Januszewska, E. (2010). *Dziecko czeczeńskie w Polsce. Między traumą a doświadczeniem uchodźstwa* [The Chechen child in Poland: Between trauma and refugee experience]. Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kownacka, E. (2007). Praca z obcokrajowcami jako zasób psychologiczny doradcy zawodowego [Working with foreigners as a psychological resource for career counselors]. In M. Piegat-Kaczmarczyk, Z. Rejmer-Ronowicz, B. Smoter & E. Kownacka (Eds.), *Podejście wielokulturowe w doradztwie zawodowym. Praktyczny poradnik dla doradcy zawodowego pracującego z klientem odmiennym kulturowo* [Multicultural approaches in career counseling. A practical guide for career counselors working with culturally diverse clients] (pp. 47–50). Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Kruger, H.H. (2007). *Metody badań w pedagogice* (D. Sztobryn, Trans.). Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kubitsky, J. (2012) *Psychologia migracji* [Psychology of Migration]. Difin.
- Leslie, L.A. (1993). Families fleeing war: The case of Central Americans. In B.H. Settles, D.E. Hanks III, & M.B. Sussman (Eds.), *Families on the move: Migration, immigration, emigration and mobility* (pp. 193–208). The Haworth Press.
- Linka, A. (2011). Rezydenci Wielonarodowego Korpusu NATO jako społeczność ekspatriantów [Residents of the NATO Multinational Corps as an expatriate community]. In K. Kozłowski, & A. Wojtaszak (Eds.), *Z historyczną tradycją do Wielonarodowego Korpusu Północno-Wschodniego*

- w Szczecinie [With historical tradition to the Multinational Northeast Corps in Szczecin] (pp. 95–116). Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego, Szczecińskie Towarzystwo „Pogranicze”.
- Łotocki, Ł. (2008). *Między swojskością a obcością? Imigranci z Armenii w Polsce* [Between familiarity and strangeness? Immigrants from Armenia in Poland]. Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Majkut, P. (2011). Strategie adaptacyjne wietnamskich licealistów w Warszawie [Adaptation strategies of Vietnamese high school students in Warsaw]. In E. Nowicka (Ed.), *Blaski i cienie migracji. Problemy cudzoziemców w Polsce* [The lights and shadows of migration: Problems of foreigners in Poland] (pp. 23–48). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Pollock, D.C., & Van Reken, R.E. (2009). *Third culture kids. Growing up among worlds*. Nicholas Brealey Publishing.
- Prot-Klinger, K. (2021). Reakcja na katastrofę. Postępowanie psychoanalityczne [Response to disaster: Psychoanalytic treatment]. In S. Kluczyńska, & J.C. Czabała (Eds.), *Interwencja kryzysowa. Wybrane zagadnienia* [Crisis Intervention] (pp. 33–54). Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Steinglass, P., Bennett, L.A., Wolin, S.J., & Reiss, D. (1987). *The alcoholic family*. Basic Books.
- Storti, C. (2006). *The art of coming home*. Intercultural Press.
- Szymańska-Matusiewicz, G. (2011). Tożsamość narodowa w całości kształcie tożsamości jednostki. Portrety czterech studentów wietnamskich wychowanych w Polsce [National identity in the overall identity of the individual: Portraits of four Vietnamese students raised in Poland]. In E. Nowicka (Ed.), *Blaski i cienie migracji. Problemy cudzoziemców w Polsce* [The lights and shadows of migration: Problems of foreigners in Poland] (pp. 49–72). Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Scholarship of the Minister of Education and Science
 for Outstanding Young Scientists.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

Dealing With Death: Crisis and Resilience in Adolescent Boys ***Radzenie sobie ze śmiercią. Kryzys i odporność*** ***u dorastających chłopców***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The research investigates how young boys progress in life after the loss of their fathers. It explores the adjustments they make, the coping mechanisms they develop to navigate life, and the male roles they assume in the family. Additionally, it examines how family can aid and support their coping and adjustment process.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: This study utilises a case study methodology focused on gaining an understanding of the lives of two adolescent boys who experienced the death of their fathers in the early formative years of their lives.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The paper focuses on five themes- family dynamics, life transitions with and without their fathers, post-loss reassignment of family roles, present circumstances, and future goals.

RESEARCH RESULTS: A qualitative analysis of the data revealed that participants' belief systems, family support, and striving toward future goals helped them to be resilient in this event.

CONCLUSIONS RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: While most research typically emphasises the negative impacts of death on people, this study demonstrates how individuals' can be resilient, dependent on both person-related factors and environmental factors. To help adolescents who are grieving become resilient, the paper offers intervention and coping strategies through counselling, the availability of support networks, and combined efforts by the state and educational institutions.

→ **KEYWORDS:** **ADOLESCENTS, DEATH, FATHER, RESILIENCE, CASE STUDY**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest zbadanie sposobów radzenia sobie w życiu przez młodych chłopców doświadczających straty ojca. Artykuł koncentruje się na badaniu zmian wprowadzanych przez chłopców, rozwijaniu mechanizmów radzenia sobie w życiu oraz przyjmowanych męskich

rolach w rodzinie. Dodatkowo autor analizuje sposoby, za pomocą których rodzina może wesprzeć proces radzenia sobie w życiu i przystosowania po śmierci ojca.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: W niniejszym badaniu wykorzystano studium przypadku skupioną na zrozumieniu życia dwóch dorastających chłopców, którzy doświadczyli w dzieciństwie śmierci ojców.

PROCES WYWODU: Artykuł skupia się na pięciu tematach: dynamice rodziny, przemianach życiowych z ojcami i bez nich, zmianie ról rodzinnych po stracie ojców, obecnej sytuacji i przyszłych celach.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Jakościowa analiza danych ujawniła, że systemy przekonań uczestników, wsparcie rodzinne i dążenie do przyszłych celów pomogły im zachować odporność w tym doświadczeniu.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Chociaż większość badań zazwyczaj podkreśla negatywny wpływ śmierci bliskich osób na ludzi, niniejsze badanie pokazuje, w jaki sposób – w zależności zarówno od czynników osobistych, jak i czynników środowiskowych – jednostki mogą nabrać odporności na tak trudne doświadczenia życiowe. Pomocą w takich sytuacjach mogą służyć przedstawione w artykule strategie interwencji i radzenia sobie dzięki poradnictwu, dostępności sieci wsparcia oraz połączonych wysiłków państwa i instytucji edukacyjnych.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** MŁODZIEŻ, ŚMIERĆ, OJCIEC, ODPORNOŚĆ, STUDIUM PRZYPADKU

Introduction

Death is an unavoidable part of life, and its occurrence within a family triggers profound stress, marking a critical moment for those mourning a relative's passing. Comparable only to divorce, the impact of death demands the most significant readjustment, especially for children (Gersten et al., 1974). The advent of modernity saw the establishment of laws and institutions intended to lessen the significance of death in human affairs. The end of life became intimately associated with family emotions. With enhanced material security, death transformed into an entity perceived as wild, alien, and metaphysical – more a medical concern than a natural occurrence. By the early twentieth century, death had become a taboo, a subject not talked about, mired in silence (Ariès, 1975; Gulati, 2021).

The loss of a family member precipitates a crisis both for the individual and the family unit. Yet, some family relationships and dynamics help individuals to confront life's adversities and emerge resilient. While research typically underscores death's negative effects on the family, there is a growing focus on familial strength and resilience. The 'salutogenic' model, introduced by Antonovsky and Sourani (1988) and prevalent in health sciences, reorients the emphasis on wellness rather than disease or suffering. Antonovsky's

(1987) study on Holocaust survivors suggests that resilience and positive outcomes are possible, underscoring the importance of understanding coping strategies in the face of life's adversities. Therefore, it is important to understand coping mechanisms as crucial to explore the negative consequences of stress. This viewpoint promotes resilience and optimism.

Resilience is defined as the capacity to recover from life's setbacks, a trait observed in individuals who effectively overcome adversity (Garmezy, 1991; Werner, 1995; Walsh, 1996; Masten, 2001). Garmezy (1991) distinguished three protective factors – personal characteristics, familial relationships, and outside support networks – that enhance resilience. Additionally, resilient individuals often exhibit strong social skills, communicate effectively, pursue hobbies that enrich their lives, and possess a confident belief in their actions (Werner, 1995). It is the individual's responsibility to devise strategies or adopt practices that enable them to rebound from adversities and withstand stress. Children cultivate resilience through their thoughts, their physical well-being, and their interactions within their communities, families, and support networks. This resilience is embodied in the "everyday magic of the ordinary" (Masten, 2001).

This paper investigates how young boys progress in life after the loss of their fathers. It explores the adaptations they make, the skills they develop to navigate life, and the masculine roles they assume. Additionally, it examines the family's influence in supporting their coping and adjustment process.

Research Method and Tools

The paper is an excerpt from broader doctoral research on adolescent boys in an urban Indian setting, specifically focusing on a senior secondary school in urban Delhi. The school serves middle-income families from the surrounding area, with most children having one educated parent and another in active employment, typically with mothers not employed outside the home. The case study methodology centers on two young men from this school who experienced the death of their fathers due to medical conditions during their formative years. Informed consent was obtained from the participants, who formed the wider sample of the study.

Initial interviews were conducted face-to-face at the school to establish rapport, with subsequent interviews carried out telephonically, a method preferred for its convenience given the geographic dispersion of participants and the sensitive nature of the discussions. Over three weeks, semi-structured interviews were conducted using a general interview guide (Patton, 2002) to ensure comprehensive coverage of pertinent topics. These interviews aimed to explore the participants' life stories, focusing on five themes: family dynamics, life changes with and without their fathers, reallocation of familial roles post-loss, current circumstances, and future aspirations.

The first-person narratives were constructed to minimize the researcher's influence, fostering a document that emerged from the researcher-participant collaboration.

The telephonic interviews, each lasting between thirty to forty minutes, occurred over five sessions. This methodological choice promoted a comfortable atmosphere, enabling participants to disclose complex details of their lives. The interview questions were initially open-ended and evolved as the research progressed, following the direction indicated by the participants' responses.

Data analysis involved narrative analysis of the interview transcripts and manual coding in two cycles. The first cycle applied descriptive codes such as 'loss,' 'memory,' and 'support,' while the second cycle utilized analytical codes like 'beliefs in the face of trauma.' In the coding cycle, 'grief processing' captured participants' shift from sorrow to acceptance post-loss. 'Peer support' codes reflected the solace found in friends' companionship. 'Educational aspirations' were evident in the determination to excel academically in honour of their fathers. 'Problem-solving' codes denoted strategies like engaging in extracurricular activities for coping. Lastly, 'goal setting' highlighted their future planning, underlining a commitment to family stability and personal career success. These coding processes led to categories that encapsulated the study's significant findings.

The participants of the study hail from middle-class backgrounds, a demographic characterized by aspirations for rights, security, and economic stability (Solimano, 2014). Typically, these individuals are urban dwellers, engaged in white-collar professions, proficient in English, and thus, positioned to take advantage of new private sector opportunities (Fernandes, 2006). Amidst economic liberalization, this class continues to forge its identity.

Anmol's story begins when he was just months old, as his father passed away. Raised in a joint family that includes his mother, two elder sisters, and his maternal uncle's family, Anmol sees his uncle as a paternal figure who guides and supports him in educational and financial matters. Anmol conjectures that his uncle may have provided him with a level of fatherly support that his biological father might not have matched. Currently, Anmol and his mother, in collaboration with his uncle, manage his father's business.

Conversely, Mrinal's nuclear family, which comprises his mother, younger sister, and himself, faced his father's demise when Mrinal was in the eighth grade. Their family stays connected with his paternal uncle's family, who live nearby. Mrinal's mother, a homemaker, oversees the family's financial welfare through the income generated from properties that his father had previously rented out.

Analysis

The following section discusses the analysis of the data. Discussions on Hindu belief system of detachment and fate recurred in Mrinal's conversations while a striving to become responsible by fulfilling set goals was dominant in Anmol's responses.

Fatalism

According to Dennett (1984), fatalism holds that certain things happen for a reason and cannot be changed. In Mrinal's narratives, this notion appears as a recurring theme. He shares: "Whatever is meant to happen, always happens, no matter what. The more I think about things that have happened in my life, the more I will feel bad about them. Whatever happens is for the best. God only knows that this was the best option possible." He acknowledges that fate plays a role in life's events, especially those beyond his control: "In events that are not in my control, what can I do? How can I react? The maximum I can do is cry. I could have not done anything more than this when my father died." He shares his approach to life's challenges: "I don't overthink about anything. Things take their course."

The concept of fatalism suggests that there is only one possible result, regardless of cause, particularly in significant life events such as death. Mrinal sees the death of his father through this lens. He remembers spending time with his father and his subsequent death during Mrinal's adolescence, "I spent twelve to thirteen years of my life with him. I remember that he passed away due to diabetes when I was in class eighth." His thoughts reveal a fundamentalist view of fatalism, where life's crucial events, such as his father's passing, are seen as predetermined. Mrinal's recollection of his father's life, tainted with health issues such as diabetes, chest pain, and addiction, unfolds a narrative where causation is observed but ultimately gives in to fate:

All these may have led to his ill health and possibly his death. But, I understand it only now, after his death. At that time, I was too young to intervene and maybe stop his drinking. What had to happen, happened.

Currently, Mrinal is dealing with a ligament injury in his right knee that has impacted his future plans. He is proactively adjusting his goals, and shares that he intends to study abroad: "I have undergone surgery. Now, I am planning to take up a course in Canada and achieve a work permit to manage my expenditures." He has taken concrete steps towards this goal, and has obtained an IELTS certificate.

He does not place blame since he believes that all of the events in his life – both good and bad – were predestined. This viewpoint also applies to his connections with other people, as he maintains a sense of detachment: "Life hasn't changed much for me. In my relationships with my mother, friends, and siblings too, I maintain a distance and make sure not to form a deep connection. It is because a connection leads to expectations and added pressure to fulfill those expectations."

In Mrinal's statements, fate and karma emerge as predominant beliefs. These ideas affect his belief that the things that happen in life are predetermined and will shape him in the future. He advocates a way of thinking that sees life developing calmly and sees every incident as a component of a bigger, predestined design.

His spiritual detachment acts as a coping mechanism for loss, grief, and uncertainty. By refraining from seeking detailed explanations and instead trusting in the power of

destiny, Mrinal prepares himself for whatever the future may hold. His convictions support the modern worldview where the spiritual is the central part of the narrative.

Responsibility and Aspirations

In contrast to Mrinal, Anmol's story paints a picture of a young man navigating the complexities of responsibility and aspirations within the fabric of family and society.

My mother provided me with everything I wanted, from food to leisure and travel. She sacrificed a lot for me. When there was a choice to be made about whether me or my sister will get the new book, or go to a better school, I was chosen. When there was a choice to be made about buying me a school uniform or buying extra groceries or utensils for the kitchen, I was given the extra privilege. My sister did not get the same privilege. So yes, both my mother and my sister sacrificed a lot for me

he shares, acknowledging the sacrifices made for his upbringing. Yet, he can realise his opportunities given his sister's limited educational options brought about by their economic situation, highlighting the differences in his family.

Currently, Anmol is studying aviation and hospitality and manages his expenses of rent, food, and travel from the stipend he receives. He declined to accept any financial assistance from the family. He acknowledges that money is a problem, but managing with limited resources is his only option. He says, "Lack of money does create problems for me but I will have to sacrifice to live." Instead of spending money on leisure and timepass (Jeffrey, 2010); he wants to utilise it for helping his family, upgrading their financial status, and fulfilling their aspirations. He says, "I now realise the importance of money in times of need. In future, I will always use money judiciously, spend it only when needed and not on anything unimportant." The eligibility for the course he is pursuing is a secondary school certificate. He is now acquiring skills and on-the-job training-operating computer software, personality grooming, and nuances of public relationships. He intends to learn the German language and seek training in a computer course that he dropped to pursue hospitality training.

Keeping his family at the centre, Anmol wants to take decisions that ensure the well-being, safety, and quality of life of his family members. He understands that in a neoliberal economy, an individual cannot expect the welfare state to take complete responsibility for the solution of social problems such as in the case of unemployment. There is a 'privatization of risk management,' which suggests that it is the duty of citizens to make plans for the future while considering the risks that are related to their current situation (Miller & Rose, 2008, pp. 214–215). Anmol believes that his family's status will improve with multiple sources of income. In addition, he speaks English well, which raises his status and makes it more likely that he will be hired and paid higher. His 'fitness' for the workforce (Fernandes, 2006, p. 91) would be assessed based on these achievements and values of freedom, responsibility, personal growth, capability, and decisiveness (Gooptu, 2013; Lukose, 2009).

In addition, he aspires to be a better version of himself – one who makes judgements with greater maturity and insight. He admits,

with responsibilities, we learn new things. We see the world differently than how we saw it as a child or teenager [...] now I focus on ways to improve myself. I was hesitant to talk to people earlier. But I have gotten over that fear now. I deliberately try to meet new people everyday... I want my family to see that I have done good for myself. I want to hear that Dipen Mehta's son [he is referring to his father, name changed] is doing well in his life.

Dickey (2010) talks about the pressures placed on the middle class to uphold social norms, spend responsibly, be moral, and never make errors. The middle class occupies the centre and is constantly under surveillance.

Anmol works towards his dream of becoming significant and visible, every single day. He wants to get to the point where his identity is shaped by his work and income. He says

like when you have to climb up a mountain, you need to put one forward, and gradually you reach the top. I think in the same manner for my progress now. I will progress a bit every day. The sooner I become mature, the sooner my family will be relieved.

He clearly voices a need for recognition. The three most obvious indicators of middle-class status are employment, family income, and small-property ownership (Dickey, 2010). Without them, middle-class people risk becoming marginalised, invisible to society, and hated as the underclass. This impacts them emotionally and motivates them.

Anmol shares

Up until class XII, I hadn't thought of earning. But then I realized that if I don't earn, I will not be independent. Even my own family will not want to respect me. They will ridicule me. I should work. So now, the stipend that I get from my training gives me a sense of 'being', I don't feel like a burden, I don't feel useless.

The idea of work and earning the respect of family get inextricably linked, a feature of the 'modern.' The Weberian "spirit of capitalism" is evident in Anmol's narrative as he upholds values of hard work, discipline, and rational pursuit of economic gain (Weber, 1958). The Protestant work ethic helped to create a cultural framework that fostered the development of capitalism by encouraging these behaviors. Over time, this ethic itself became more secularized. The 'spirit of capitalism' thus, became an autonomous force, and the pursuit of wealth for its own sake became a central aspect of modern economic life, regardless of religious background. The value of life itself and success is drawn from economic productivity and Anmol has internalised this.

Results

Responsibility

In modern capitalism, young men often navigate their worth through the prisms of their production and labour, which is further exacerbated by middle-class ideology. The unique position of these 'boys-at-risk' with little parental support, accentuates their sense of responsibility, value drawn from work, productivity, and economic contribution to the family. The evolving nature of work shapes personal values, highlighting a corrosion of character in the face of the new capitalism's flexibility demands. We find Young's (1958) idea of meritocracy at play here, where success supposedly stems from one's intelligence and effort. This is a beguiling yet reductionist view that underlies the complexities of social mobility. At the same time, we find that social capital is dwindling, which once buttressed the individual's sense of worth beyond mere economic outputs (Putnam, 2000). It is through work and economic productivity that validation and self-worth are derived.

Following Putnam, we may argue for a social realignment and recalibration where an individual's sense of worth is drawn not merely from the money he/she earns, but instead is drawn from social bonds and community engagement. Especially in the context of young people who have suffered the loss of an earning parent, counseling and social support need to emphasize these aspects, which enhance individual well-being and the robustness of the broader society.

Family

Participants of this study, Anmol & Mrinal, display resilience in the event of loss of their earning parent. The existence of social connections and familial bonds with mothers, siblings and extended family help develop this resilient attitude emphasized by Trask-Tate et al. (2010), Yates et al. (2003), and Walsh (2012), which is directly in line with Antonovsky's (1987) concept of Sense of Coherence. This model proposes that in coping with stressful situations individuals understand the situation (comprehensibility), handle it (manageability), and make sense of the experience of it (meaningfulness). The boys are able to find predictability and emotional consistency in their family, leading to a sense of comprehensibility. They also find financial support and mentoring that reinforces the manageability component of Sense of Coherence by assuring them that they have the means to overcome their obstacles. This network of support embodies the belief that they can overcome their challenging circumstances.

Fatalism

Finally, the boys', especially Mrinal's, search for comfort in spiritual practices and beliefs, reflects the meaningfulness element of Antonovsky's Sense of Coherence. In the

face of hardship, Mrinal is able to find meaning and purpose in life. In the Hindu concepts of detachment and accepting fate's dominance, Mrinal finds peace and direction. Their general resilience can be attributed to this spiritual viewpoint in conjunction with the caring support of his family and friends, which is consistent with Garmezy's (1991) protective factors. When taken as a whole, these components create a powerful Sense of Coherence that helps both young men to navigate their loss and maintain a trajectory towards positive development and well-being.

Conclusion

The present research highlights the experience of the death of a family member and the display of resilience by young boys. It can be concluded that resilience is dependent on factors both internal and external to the individual. Trait resilience (Wagnild & Young, 1993), based on personality-related factors such as attitudes of belief in a higher power, dedicated efforts, responsible conduct, and external factors such as emotional support from family, guidance from mentors, and availability of financial means contribute to navigating crisis situations.

Popularising counseling services for individuals who have experienced the loss of a family member can be a positive step in encouraging resilience. It can enhance resilience by providing individuals with the required support, skills, and strategies. Specific therapies that modify cognitive processes (Kalisch et al., 2015) leading to control of stress reactions can be employed. Affected individuals can be supported to modify maladaptive cognitive processes into more adaptive patterns of thought to produce positive emotional and behavioral responses (Beck, 1964). Teaching acceptance and mindfulness skills (Hayes, 2006) can also help foster resilient responses and better adjustment to conditions arising from the loss.

In practice, interventions aimed at improving health should focus on enhancing an individual's sense of coherence by providing tools to understand and manage stressors and by reinforcing the belief that life's challenges are meaningful and worth engaging with (Antonovsky, 1987). Some useful strategies can be offering clear and comprehensive information about the loss and its implications to facilitate comprehensibility, teaching effective problem-solving, stress reduction, and self-care techniques, strengthening individuals' support networks, and allowing expression of emotions to facilitate manageability and discussing and exploring individuals' values and beliefs while connecting the loss to a broader sense of purpose of life to facilitate meaningfulness. Walsh (1996) also proposes an outline of key processes effective in building resilience focusing on belief systems such as developing transcendence and spirituality, organizational patterns of openness to change and mobilization of community networks, and problem-solving techniques focusing on helping individuals make new goals and achieve them.

Facilitation of resilience in adolescents must be a shared responsibility of the state, school, and community. Interventions at each level ensure stronger support and navigation for adolescents.

REFERENCES

- Antonovsky, A. (1987). *Unravelling the mystery of health: How people manage stress and stay well*. Jossey-Bass Inc.
- Antonovsky, A., & Sourani, T. (1988). Family sense of coherence and family adaptation. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 79–92. <http://dx.doi.org/10.2307/352429>
- Ariès, P. (1975). *Western attitudes toward death: From the Middle Ages to the present* (P.M. Ranum, Trans.). John Hopkins University Press.
- Beck, A.T. (1964). Thinking and depression: II. Theory and therapy. *Archives of General Psychiatry*, 10(6), 561–571.
- Dennett, D. (1984). *Elbow room: The varieties of free will worth wanting*. MIT Press.
- Dickey, S. (2010). The pleasures and anxieties of being in the middle: Emerging middle-class identities in urban South India. *Modern Asian Studies*, 46(3), 559–599.
- Fernandes, L. (2006). *India's new middle class: Democratic politics in an era of economic reform*. University of Minnesota Press.
- Garnezy, N. (1991). Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist*, 34(4), 416–430. <https://doi.org/10.1177/0002764291034004003>
- Gersten, J.C., Langner, T.S., Eisenberg, J.G., & Orzeck, L. (1974). Child behavior and life events: Undesirable change or change per se? In B.S. Dohrenwend, & B.P. Dohrenwend (Eds.), *Stressful life events: Their nature and effects* (pp. 159–170). John Wiley & Sons.
- Gooptu, N. (Ed.). (2013). *Enterprise culture in neoliberal India: Studies in youth, class, work and media*. Routledge.
- Gulati, N. (2021). Philippe Aries, childhood and the everyday. *Contemporary Education Dialogue*, 19(1), 132–155. <https://doi.org/10.1177/09731849211053180>
- Hayes, S.C., Luoma, J.B., Bond, F.W., Masuda, A., & Lillis, J. (2006). Acceptance and commitment therapy: model, processes and outcomes. *Behaviour Research and Therapy*, 44(1), 1–25. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.06.006>
- Jeffrey, C. (2010). Timepass: Youth, class, and time among unemployed young men in India. *American Ethnologist*, 37(3), 465–481.
- Kalisch, R., Müller, M.B., & Tüscher, O. (2015). A conceptual framework for the neurobiological study of resilience. *Behavioral and Brain Sciences*, 38, e92. <https://doi.org/10.1017/S0140525X1400082X>
- Lukose, R.A. (2009). *Liberalization's children: Gender, youth, and consumer citizenship in globalizing India*. Duke University Press.
- Masten, A.S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238.
- Miller, P., & Rose, N. (2008). *Governing the present: Administering economic, social and personal life*. Polity Press.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). Sage.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Solimano, A. (2014). *Economic elites, crises, and democracy: Alternatives beyond neoliberal capitalism*. Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199355983.001.0001>
- Trask-Tate, A., Cunningham, M., & Lang-DeGrange, L. (2010). The importance of family: The impact of social support on symptoms of psychological distress in African American girls. *Research in Human Development*, 7(3), 64–182.
- Wagnild, G., & Young, H. (1993). Development and psychometric evaluation of the Resilience Scale. *Journal of Nursing Measurement*, 1(2), 165–178.

- Walsh, F. (1996). The concept of family resilience: Crisis and challenges. *Family Processes*, 35(3), 261–281. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00261.x>
- Walsh, F. (2012). Facilitating family resilience: Relational resources for positive youth development in conditions of adversity. In M. Ungar (Ed.), *The social ecology of resilience: A handbook of theory and practice* (pp. 173–185). Springer.
- Weber, M. (1958). *The religion of India: The sociology of Hinduism and Buddhism* (H.H. Gerth & D. Martindale, Trans.). The Free Press.
- Werner, E.E. (1995). Resilience in development. *Current Directions in Psychological Science*, 4(3), 81–84. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772327>
- Yates, T., Egeland, B., & Sroufe, L.A. (2003). Rethinking resilience: A developmental process perspective. In U.S. Luthar (Ed.), *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities* (pp. 243–266). Cambridge University Press.
- Young, M. (1958). *The rise of the meritocracy, 1870–2033*. Thames & Hudson.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

Crisis of Parental Conflict: Impact on Children and Families

Wpływ długotrwałego konfliktu rodzicielskiego na dzieci i rodzinę

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: This article explores the impact of parental conflict crises on children and families, focusing on the traumatic situations caused by recurrent disagreements. These crises generate unease, worry, and perplexity, compromising emotional regulation and social abilities. They can lead to behavioural problems and academic underachievement, as they compromise emotional regulation and social abilities. The article aims to understand the complexities of these situations and their potential consequences for children and families.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHOD: The study investigates the impact of parental conflict on children's emotional, psychological, and relational well-being. It employs a detailed assessment of reference material, self-reporting, and direct observation methodologies to understand the negative effects on children's performance.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: After discussing the impact of domestic conflicts on children's self-esteem, the presentation moved on to cognitive and emotional dysregulation, the relationship between resilience, risk, and crisis, the need to develop persistence and the influence of cultural values in the development of such perseverance, gender concerns, and early intervention.

RESEARCH RESULTS: Conflicting parents have a substantial impact on a child's subjective well-being. Prolonged stress can lead to sleep disorders, reduced immune systems, and chronic health problems. Prolonged disagreements can impact relationships, boundaries, and emotional control well into adulthood.

CONCLUSION, RECOMMENDATION AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: Parental disagreements require interventions at various levels, including counseling, therapy, mediation services, and a holistic approach. Counseling and therapy help children process feelings and strengthen coping skills, while mediation guides parents through separation or divorce processes, prioritizing their children's best interests and maintaining stable family dynamics and good childhoods.

→ **KEYWORDS:** **CRISIS, PARENTAL CONFLICT, CHILD, FAMILY, CHILDHOOD**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest zrozumienie wpływu konfliktu rodzicielskiego na dzieci i rodzinę. Konflikty rodziców to traumatyczne sytuacje spowodowane powtarzającymi się nieporozumieniami, które dotyczą dzieci i rodziny. Generują niepokój, zmartwienia i zaniepokojenie, zaburzając regulację emocjonalną i zdolności społeczne dzieci, potencjalnie prowadząc do ich problemów behawioralnych i słabych wyników w nauce.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy niniejszego opracowania stanowi zagadnienie wpływu konfliktu rodziców na dzieci i zrozumienie jego negatywnego oddziaływania na ich dobrostan emocjonalny, psychologiczny i relacyjny. Do zbadania wpływu konfliktu rodziców na dzieci wykorzystano szczegółowo materiał referencyjny, zastosowano również metodologię samoopisu i bezpośredniej obserwacji.

PROCES WYWODU: Po omówieniu wpływu konfliktów domowych na samoocenę dzieci zaprezentowano kwestie poznawczych i emocjonalnych dysregulacji, związku pomiędzy odpornością, ryzykiem i kryzysem, potrzeby rozwijania wytrwałości oraz wpływu wartości kulturowych na jej rozwój, zagadnienia związane z płcią oraz wczesną interwencją.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Konflikty rodzicielskie mają znaczący wpływ na subiektywny dobrostan dziecka. Długotrwały stres może prowadzić do zaburzeń snu, osłabienia układu odpornościowego i chronicznych problemów zdrowotnych. Długotrwałe nieporozumienia mogą mieć wpływ na relacje, umiejętność stawiania granic i kontrolę emocjonalną i mogą utrzymywać się również w dorosłym życiu dziecka.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Aby rozwiązać problem długotrwałych konfliktów rodziców, konieczne są interwencje na różnych poziomach. Poradnictwo i terapia zapewniają dzieciom bezpieczne środowisko, w którym mogą przepracowywać swoje uczucia i wzmacniać umiejętności radzenia sobie. Mediacje wspierają rodziców w procesie separacji lub rozwodu, stawiając na pierwszym miejscu dobro ich dzieci. Holistyczne podejście, uwzględniające zarówno argumenty, jak i ich skutki, ma kluczowe znaczenie dla utrzymania stabilnej dynamiki rodziny i dobrego dzieciństwa.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **KRYZYS, KONFLIKT RODZIELSKI, DZIECKO, RODZINA, DZIECIŃSTWO**

Introduction

The modern family structure is constantly evolving, presenting new challenges and complications. Parental conflict is a pervasive issue that can have devastating effects on both adults and children. The article explores the impact of parental conflict on children and families, emphasizing the need for open discussions and resolution. It highlights the various forms of conflict, such as verbal disputes, emotional isolation, financial stress, and communication failures, which can escalate into domestic violence, posing

significant threats to children's safety. Addressing these conflicts is crucial for the well-being of all family members.

Household conflict hurts children and families, resulting in traumatic occurrences such as assault, violence, and destruction of several aspects of family life. Children's physical, emotional, and social well-being, as well as their financial stability and security, can all suffer as a result of household conflict. Constant confrontation can result in physical injuries, emotional stress, anxiety, and depression, particularly in children who lack emotional development. It can also strain relationships, resulting in failures in communication and property destruction. Ongoing conflict can hurt financial stability, making it difficult for families to meet their fundamental necessities. Children thrive in secure homes, but conflict can erode this and have long-term psychological consequences. Conflict can also impair effective parenting, making it difficult for parents to provide emotional support. This disturbance undermines relationships, exposes children to increased stress levels, and has a detrimental influence on their self-esteem and mental health, resulting in a decline in their well-being (Doh Fia, 2020).

The case study of Nitin, a 10-year-old with a learning handicap, highlights the impact of inter-parental conflict on a child's well-being. Nitin's parents, who had a history of marital violence, were separated and in the process of being divorced. This caused him depression and withdrawal from social activities. His older brother had disagreements with his mother, and the family had minimal contact with her. Nitin's behavior, including rage, seclusion, and attempts to flee, was exacerbated by the financial burden of the divorce. School-based treatment for Nitin was limited due to lack of specialized training, resource limits, limited coordination with external agencies, low parental engagement, and time constraints. He frequently displayed suicidal thoughts and despair, anguish, and dejection, which remained undiagnosed. Inadequate money and staffing also hindered the provision of essential services, and collaboration with external authorities like counseling and law enforcement was also limited.

Parental conflict significantly impacts children's psychological well-being, with emotions from the couple's relationship spilling into their interactions. Understanding this conflict is crucial. Marital dissolution has become a major societal issue in India, affecting children's mental health, emotional, social, and academic performance. Children often reject and denigrate one parent after separation.

Parental alienation and triangulation are common issues in domestic disputes, especially when parents are divorced or separated. Parental alienation occurs when one parent intentionally or inadvertently damages the child's bond with the other parent, causing emotional pain and strained relationships. Triangulation involves a child becoming embroiled in a conflict, causing shame, worry, and uncertainty. To resolve these challenges, parents and carers should talk freely, keep disagreements away from the child, encourage the child's bond, and seek professional treatment.

According to theorists Grych and Fincham, in their cognitive-contextual framework (1990) emphasize that children's understanding and interpretation of arguments affect their well-being. As per Harold and Congers family-wide model (1997) the crisis of

parental conflict affects children not only through conflict exposure but also through how the conflict is internalized and understood by the child. According to Davies and Cummings (1994), children seek safety and security in their home environment, but apathetic behavior by parents, such as lack of restraint and unsolved issues, jeopardizes their aim. According to the spillover and compensating hypotheses, negative interactions between parents, including their mood, affect, and behaviors, have a direct impact on child outcomes (Engfer, 1988; Krishnakumar & Buehler, 2000).

Although marital conflict is associated with problematic child functioning (Cummings & Davies, 1994) not all children from high-conflict homes develop issues. Conflicting encounters with adults disturb children, hence they learn coping techniques to deal with them. Children's proclivity to act aggressively in reaction to parental arguments is explained by social interactional (Patterson, 1982) and modeling (Bandura, 1977) models. Negative reinforcement increases the likelihood of angry behavior in repressive homes, leading to a more typical response in other circumstances. According to modeling, when a child experiences conflictual behavior, it may lessen their inhibition to express negative behavior.

Methodology

The paper uses an in-situ research method, collecting data in a school in New Delhi's urban upper middleclass area. The researcher, a full-time practicing counselor, worked with children in their natural and actual event setting to resolve their challenges. The article is a systematic summation of learnings from the researcher's professional practice, focusing on the crisis of children from homes with parental conflict and its impact. The case reference in the article is a real case with a fictitious name, bringing forth the learnings from over 240 students, approximately 30 per year for over 8 years. The paper focuses on applying findings from case studies to real-world situations and the practical implications of the research work at the ground level.

This methodology is unique in that practice comes before theory development, bridging the gap between academic knowledge and practical experience. The information gathered is based on everyday interactions in classrooms and homes. Findings address a wide range of variables concerning the counselee, including emotional and psychological state, personal history, life circumstances, parental conflict, parental alienation and triangulation, and delivered interventions.

This practitioner research focused on examining practitioner's insights. A thorough literature review was conducted to identify gaps and limitations, and practitioners' experience provided valuable insights. Data was collected through interactions with the child, home environment influencers, classroom teachers, principals, consulting psychiatrists, and psychotherapists. The goal was to improve students' emotional health, social adjustment, and learning and achievement through qualitative (interviews, case studies) and quantitative (observations) methods. The collected data directly addressed the research question.

Impact and Effect on Self-Esteem of the Child

Nitin begins to mistrust the strength of his emotional connection with his parents due to unresolved parent-child conflict. To minimize emotional challenges due to witnessing the conflict, he frequently acted out to stop the fight or was withdrawn from his feelings. As a result, the mother pressured Nitin to provide her comfort to compensate for the loss of an unfulfilling connection with her husband.

The impact of violence and trauma on a child's development is highlighted in Urie Bronfenbrenner's Bioecological theory of human development, which emphasizes parental engagement and cultural values. The eco-bio developmental viewpoint considers family surroundings, cultural ideas, and features as discussed by Huang, Vikse, Lu, and Yi (2015). Early, mental trauma can hinder development, and chronic stress has been related to undesirable outcomes. Due to contact stresses, developing one's learning curve to self-regulate can be delayed, and eventually, the children begin to mimic their caregiver's emotions leading to their impaired progress).

Children's well-being is dependent on positive group functioning and successful peer behavior (Dou et al., 2019; Lavy, 2020; Shek & Chai, 2020; Zhou et al., 2021). Antipathy-driven parental arguments, on the other hand, can have an adverse effect on children's home life and standard of life (Brock & Kochanska, 2016; Brummert Lennings & Bussey, 2017; Hosokawa & Katsura, 2017; Troxel and Matthews, 2004; Vandewater & Lansford, 1998). These arguments can have an impact on one's mental health, behavior, and social interactions. Inter-parental conflict undermines children's confidence and security inside the home, hence eroding the child-parent bond. This can have an impact on parental practices, producing additional obstacles for children and harming their development. Addressing these challenges is critical to maintaining a healthy family environment and establishing a good child-parent relationship.

Marital squabbles can have immediate, short-term, and long-term consequences for children in the household. The severity and duration of the disagreement, as well as how it is handled, can all have consequences. Emotional anguish, bodily/physical problems, and sleep disruptions are some of the short-term impacts. Emotional turbulence, cognitive impact, attachment and trust concerns, and feelings of guilt are all immediate impacts. Parental discord can cause children to get distracted from their duties, impairing their concentration, memory, developmental risks, and academic achievement. High tension and bickering between parents can influence a child's sense of security, prompting some to seek refuge with friends or siblings.

Parental disagreement can have long-term consequences for children, resulting in emotional and psychological concerns such as anxiety, depression, low self-esteem, and mood disorders. Children may experience difficulties in maintaining healthy relationships, misconduct, and substance abuse. Parental emotional distress can hinder effective parenting strategies and disrupt children's mental health. High conflict exposure can alter children's behaviors as well as family environments, potentially resulting in unsatisfactory academic performance. Responses to crisis vary based on age. The preschool and

kindergarten children experience trauma. Elementary school-aged students are more irritable, aggressive, quiet, or clingy, and middle and high school children experience disturbances in sleep, eating, and concentration.

Externalizing issues, such as violence and disobedience, have an impact on the children's external surroundings, whereas internalizing issues, such as depression and anxiety, have an impact on their emotional and psychological well-being. Low self-esteem can contribute to mental health concerns, whereas high self-esteem is essential for constructive development. Both of these factors have a substantial impact on a child's general well-being and children's cognitive and emotional processes.

Emotional and Behavior System Dysregulation

Frequent and violent conflicts between his parents proved to be destructive to Nitin's immature growing persona, impacting his self-formation and leaving him with attachment issues and feelings of insecurity. He exhibited temper tantrums and fought with his siblings and schoolmates, becoming more violent after witnessing conflict and domestic abuse.

The impact of exposure varies from child to child, with some excelling academically and perceiving school as an area of their lives where they can control variables of the day or have an outlet. For others, it can lead to being overprotective and exhibiting negative behaviors, causing difficulties in relationships and bullying (Dutton, 2000). This was evident in Nitin's school adjustment and school alertness. Depression, anxiety, changes in eating patterns, bathroom regressions, and posttraumatic stress disorder symptoms are all common markers of abuse. Prolonged exposure to violence and greater victimization among mothers often result in undesirable outcomes such as aggression, substance misuse, and delinquency. Inter-parental conflict vulnerability may be a better predictor of child misbehavior than physical abuse. Weak attachment bonds influence children's interactions from infancy forward, contributing to undesirable relationships and friendships in school.

Domestic conflicts can have a substantial impact on children's emotional well-being, with reactions ranging according to personality, temperament, and genetic predispositions. Conflict at home can improve children's conflict resolution abilities, emotional resilience, empathy, family bonds, emotional intelligence, and appreciation for tranquil situations. These advantages, however, may not be ubiquitous and may not apply to all children in all circumstances. Some children have resilience features, such as adaptability, optimism, problem-solving abilities, and strong social support networks, which aid in their ability to deal with adversity. Access to caring adults and a safe environment outside of conflict-torn homes also aids youngsters in dealing with stress and trauma. Age and developmental stages also influence how children react to family arguments, with younger children not completely comprehending the situation and older children and teenagers better absorbing and comprehending their experiences.

Resilience

Resilience is the ability to deal with and manage stressors and challenging life experiences, such as loss, domestic violence, parental discord, or displacement due to divorce, separation, or natural disasters. It is a dynamic process that involves confronting and navigating difficulties and at the same time fostering personal growth and development. Studies have demonstrated that children with higher resilience are more likely to thrive in crises, adjusting to challenges and using them as growth opportunities (Masten & Motti-Stefanidi, 2020).

Nitin was dependent and relied on his parents for protection and to regulate his behaviors and reactions. The risk of family degradation impeded his development. He needed consistent and continuous caregiving in a non-threatening environment for his growth, as the carer-child bond is conventionally based on love, support, and nurturance (Howell et al., 2016). Domestic upheaval and crisis disrupted this bond and damaged his attachment and emotional security.

Understanding the crisis-resilience connection is crucial for knowing how children adapt and develop coping strategies. Faith, love, mutual support, and a positive outlook all promote resilience, which has its roots in the cultural context. In Indian culture, for example, the emphasis on family relationships, communal solidarity, spiritual practices, and concepts such as acceptance and detachment all play important roles in promoting resilience. During adversity, strong familial and social networks provide emotional and practical assistance. Spirituality and religion are important in Indian culture, with beliefs based on concepts such as karma, destiny, and divine assistance. The relationship between culture and resilience, on the other hand, is complex and varies depending on individual experiences, circumstances, and interpretations of cultural norms and beliefs.

Nitin's parents had been married for more than 22 years. However, the sacred nature of marriage in Indian culture made their divorce acrimonious. His mother's and siblings' social conditioning, as well as his own, limited his mother's ability to speak out about victimization and conflict. She was expected, in keeping with Indian customs, to merge her sense of self with that of Nitin's father. All this contributed to Nitin's mental health. When triggers like inter-parental quarrels, disregard for carers' mental health, and disruption of family functioning are added, cultural impact can be rendered ineffective, potentially resulting in adverse child adjustment outcomes (Prime et al., 2020).

Gender and Adjustment

Gender differences in marital strife are unclear, but there are reports of gender variations in vulnerability and sensitivity to interparental conflict (Hetherington et al., 1985; Zaslow, 1989). Girls are more sensitive to interpersonal discomfort and are more likely to internalize problems in adolescence. Maladaptive interparental conflict affects girls' sense of security with their parents, leading to greater chances of internalizing

difficulties. Parental handling of marital problems significantly impacts children's emotional adjustment and security (Cummings et al., 2006). Frequent disagreements have a greater negative impact on children's behavior than separation and divorce. Children whose parents remain married despite quarrels have the biggest influence on their behavior. Post-marital conflict, negative emotional tone is linked to more internalizing difficulties in both genders. The aftermath of conflict may have persistent consequences on the family structure, contributing to both gender's internalizing difficulties. (Morrison & Coiro, 1999).

Inter-parental conflict is a significant issue that affects children's well-being and family dynamics. It involves the frequency and expression of disputes between parents, and understanding and controlling these aspects is crucial for maintaining good family dynamics. Couples must practice effective communication and conflict-resolution skills to foster a peaceful and supportive environment. Children react differently to verbal and physical hostility, with physical violence being more stressful. Marital conflict is disturbing when it contains resentment or aggression, and can cause sadness, anxiety, and socio-emotional difficulties in children (Buehler et al., 1998). Both genders are highly vulnerable to conflicted families, but the risk is increased by the verbally or physically violent behaviors of the opposite sex's parent. Boys are more vulnerable due to their mother's verbal aggressiveness and physical violence, while girls are more vulnerable due to their father's violent and aggressive behavior. Early exposure to parental conflicts has a greater impact on boys' externalizing behaviors and girls' total behavioral expression.

Early Intervention with Sustainable Practices

The most upsetting trigger for Nitin was when his parents fought about him and his siblings or anything related to them. This increased Nitin's tendency to blame himself for issues in his parents' relationship. His older siblings were able to rationalize some of these uncomfortable emotions and establish their coping methods because they were older. Misbehavior and discipline approaches, academic work, and obligation to carry out chores, rules for curfew, screen time, time spent with friends and participation of children in activities like sports and music lessons were some of the regular topics of the altercation. Nitin frequently sought to avoid conflict by remaining silent, avoiding eye contact, and remaining under the radar. He would sometimes disrupt parent-child disagreements by acting out, misbehaving, interrupting, yelling, or physically interfering. Other days when he felt confident, he would try to mediate. Most of the time, Nitin would try to run away, leave, hide, or cover both of his ears and eyes to avoid being overwhelmed by his parents' dispute, preventing him from seeing or hearing it. He had also sought to flee his home to escape being a witness to the violence and abuse.

Early intervention and sustainable practices are crucial for parents' and children's well-being, as excessive conflict can harm emotional, social, and cognitive development. Strategies include parenting programs, mediation, counseling, co-parenting education,

child advocacy services, therapy, community support groups, school involvement, and long-term assistance to mitigate the negative effects of parental conflict on children.

The article highlights the importance of resilience-based early treatments for children, focusing on changing attitudes towards violence and family behavior and developing interpersonal problem-solving abilities. These therapies aim to promote rehabilitation after family violence, considering each child's developmental level and individual needs. Early identification and services reduce traumatic exposure and emphasize resilience over negative responses.

Children's opinions and thought processes on well-being and the home environment can differ significantly from those of major adults in their lives, such as parents and teachers. Because these adults' reports may differ from children's, it is critical to examine children's self-reports when investigating the impact of inter-parental conflict on their mental and social well-being (Seiffge-Krenke & Kollmar, 1998; White-Koning et al., 2007).

Understanding the connection between a child's crisis, the danger involved, and their need for resilience is crucial for handling challenging situations. Risk refers to potential harm, while resilience focuses on a system's ability to absorb shocks, adapt, and recover from disruptions. Addressing threats through planning, preparation, and adaptive measures is essential for individual well-being, family stability, and community resilience. By minimizing vulnerabilities and enhancing tolerance and recovery, resilience improves long-term sustainability. Sustainable practices can address both short-term and long-term hazards.

Therapy is a constructive approach that promotes emotional expression and exploration of difficult feelings in a controlled environment, guided by professionals. Art Therapy, a form of therapy, can teach coping skills by providing an expressive outlet and tangible means to externalize and recognize feelings. Children can use art projection to externalize their emotions and deal with their feelings, while transitional objects like old toys can help navigate their feelings and promote assertiveness and decision-making. This approach helps children navigate their struggles and repair their emotions. It can also bring about assertiveness and decision-making.

Schools play a crucial role in recognizing and referring children who have experienced domestic violence, ensuring their safety and well-being while adhering to legal and ethical constraints. Teachers play a vital role in their student's mental and emotional well-being by observing behavioral changes and creating opportunities for connection. Trust and connection are essential for effective teaching and learning. Teachers can help students overcome academic problems and promote inclusivity by providing different communication channels and addressing individual learning preferences. They should avoid pressuring children for information, plan regular check-ins, listen more, and allow them to express their thoughts. To minimize surprises, teachers should provide different performance formats and help students remain calm under pressure.

Social support can reduce stress, build trust, and improve understanding of problems. Interventions should focus on improving parenting skills and sensitivity, while counseling and therapy can reduce negative impacts on thinking, self-esteem, and social abilities.

Mediation services can help parents navigate separation or divorce proceedings while considering their children's best interests. Nonviolent conflict resolution techniques, rational emotive behavior therapy, and role-playing can improve attitude and conflict resolution skills in children exposed to family violence. A safe environment fosters positive attitudes and emotional support, helping children make better choices.

Conclusion

Parental conflict is a growing issue that can cause emotional distress, behavioral issues, and long-term psychological scarring in children. It can lead to marital breakdown and financial strain. To mitigate its negative effects, open communication, stress management, and a child-centered approach are crucial. Children are emotionally sensitive to their parent's emotions, which can cause distress and negatively impact their mental and emotional well-being. Prolonged stress can result in sleep disturbances, weakened immune systems, and chronic health issues. Destructive conflict methods and unresolved emotional tension harm children's emotional security. Constructive tactics, cooperative problem-solving, and well-resolved disputes contribute to adaptive reactions and coping abilities. Understanding the impact of family violence on children and identifying prevention and intervention programs is essential for minimizing its harmful effects.

REFERENCES

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- Buehler, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Anthony, C., Pemberton, S., Gerard, J., & Barber, B.K. (1998). Interparental conflict styles and youth problem behavior: A two sample replication study. *Journal of Marriage and the Family*, 60(1), 119–132.
- Brock, R.L., & Kochanska, G. (2016). Inter parental conflict, children's security with parents, and long-term risk of internalizing problems: A longitudinal study from ages 2 to 10. *Development and Psychopathology*, 28(1), 45–54. <https://doi.org/10.1017/S0954579415000279>
- Brummert Lennings, H.I., & Bussey, K. (2017). The mediating role of coping self-efficacy beliefs on the relationship between parental conflict and child psychological adjustment. *Social Development*, 26(4), 753–766. <https://doi.org/10.1111/sode.12241>
- Cummings, E.M., & Davies, P. (1994). *Children and marital conflict: The impact of family dispute and resolution*. Guilford Press.
- Cummings, E.M., Schermerhorn, A.C., Davies, P.T., Goeke-Morey, M.C., & Cummings, J.S. (2006). Interparental discord and child adjustment: Prospective investigations of emotional security as an explanatory mechanism. *Child development*, 77(1), 132–152.
- Davies, P.T., & Cummings, E.M. (1994). Inter-parental conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116(3), 387–411.
- Dou, K., Li, J.-B., Wang, Y.-J., Li, J.-J., Liang, Z.-Q., & Nie, Y.-G. (2019). Engaging in prosocial behavior explains how high self-control relates to more life satisfaction: Evidence from three Chinese samples. *PLoS ONE*, 14(10), e0223169. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0223169>

- Dutton, D. (2000). Witnessing parental violence as a traumatic experience shaping the abusive personality. *Journal of Aggression Maltreatment & Trauma*, 3(1), 59–67.
- Engfer, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the mother-child relationship. In R.A. Hinde, & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *Relationships within families: Mutual influences* (pp. 105–118). Clarendon Press.
- Doh Fia, S. (2020). Efficacy of integrative behavioural couples therapy and cognitive behavioural therapy in reducing conflict and violence-related marital distress. *European Scientific Journal*, 16(20), 66. <https://doi.org/10.19044/esj.2020.v16n20p66>
- Grych, J.H., & Fincham, F.D. (1990). Inter-parental conflict and children's adjustment: A cognitive contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108(2), 267–290.
- Harold, G.T., & Conger, R.D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness. *Child Development*, 68(2), 333–350.
- Hetherington, E., Cox, M., & Cox. R. (1985). Long-term effects of divorce and remarriage on the adjustment of children. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24(5), 518–530.
- Hosokawa, R., & Katsura, T. (2017). Marital relationship, parenting practices, and social skills development in preschool children. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 11(1), 1–8. <https://doi.org/10.1186/s13034-016-0139-y>
- Howell, K., Barnes, S., Miller, L., & Graham-Bermann, S. (2016). Development variations in the impact of intimate partner violence exposure during childhood. *Journal of Injury and Violence Research*, 8(1), 43–57.
- Huang, C., Vikse, J., Lu, S., & Yi, S. (2015). Children's exposure to intimate partner violence and early delinquency. *Journal of Family Violence*, 30, 953–965.
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations*, 49(1), 25–44. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x>
- Lavy, S. (2020). A review of character strengths interventions in twenty-first-century schools: Their importance and how they can be fostered. *Applied Research in Quality of Life*, 15(2), 573–596. <https://doi.org/10.1007/s11482-018-9700-6>
- Masten, A.S., & Motti-Stefanidi, F. (2020). Multisystem resilience for children and youth in disaster: Reflections in the context of COVID-19. *Adversity and Resilience Science*, 1(2), 95–106.
- Morrison, D.R., & Coiro, M.J. (1999). Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high conflict marriages dissolve? *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 626–637.
- Patterson, G.R. (1982). *Coercive family process*. Castalia Press.
- Prime, H., Wade, M., & Browne, D.T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, 75(5), 631–643.
- Seiffge-Krenke, I., & Kollmar, F. (1998). Discrepancies between mothers' and fathers' perceptions of sons' and daughters' problem behavior: A longitudinal analysis of parent-adolescent agreement on internalizing and externalizing problem behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39(5), 687–697. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00368>
- Shek, D.T.L., & Chai, W. (2020). The impact of positive youth development attributes and life satisfaction on academic well-being: A longitudinal mediation study. *Frontiers in Psychology*, 11, 2126–2126. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.02126>
- Troxel, W.M., & Matthews, K.A. (2004). What are the costs of marital conflict and dissolution to children's physical health? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7(1), 29–57. <https://doi.org/10.1023/b:ccfp.0000020191.73542.b0>
- Vandewater, E.A., & Lansford, J.E. (1998). Influences of family Structure and parental conflict on children's well-being. *Family Relations*, 47(4), 323–330. <https://doi.org/10.2307/585263>
- White-Koning, M., Arnaud, C., Dickinson, H.O., Thyen, U., Beckung, E., Fauconnier, J., McManus, V., Michelsen, S.I., Parkes, J., Parkinson, K., Schirripa, G., & Colver, A. (2007). Determinants of

child-parent agreement in quality-of-life reports: A European study of children with cerebral palsy. *Pediatrics*, 120(4), e804-814. <https://doi.org/10.1542/peds.2006-3272>

Zaslow, M.J. (1989). Sex differences in children's response to parental divorce: 2. Samples, variables, ages, and sources. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(1), 118-141.

Zhou, Z., Shek, D.T.L., Zhu, X., & Lin, L. (2021). The influence of moral character attributes on adolescent life satisfaction: The mediating role of responsible behavior. *Child Indicators Research*, 14(3), 1293-1313. <https://doi.org/10.1007/s12187-020-09797-7>

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

State Interference With the Scope of Parental Responsibilities – Comparative Legal Analysis ***Ingerencja państwa w zakres obowiązków rodzicielskich – analiza prawno-porównawcza***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The article presents a comparative analysis of legal regulations in selected (according to the author's research interests) European countries regulating issues related to state interference with the scope of parental authority/responsibility, the grounds for this interference and the forms of modification of parental rights and responsibilities.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The author is looking for answers to questions: In what circumstances the interference of state authorities in the sphere of parental rights is possible/necessary? What form can such interference take in the laws of selected countries? Who has the right/obligation to request such interference? The author used the method of analysis of adequate legal provisions of selected countries.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: Analysing the provisions in force in the internal legislation of Poland, Hungary, Norway and Sweden, the author presented adopted legal solutions regulating issues related to the scope of interference with the parental responsibility/authority of the child's parents in the event of its improper implementation.

RESEARCH RESULTS: The analysis of legal provisions regulating the issue of parental responsibilities indicates that each of the four legal systems examined provides for situations in which it is necessary for state authorities to interfere in the sphere of parental rights and responsibilities.

CONCLUSIONS RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: Presented considerations constitute a general overview of the regulations in force in individual countries and, as such, are only an introduction to in-depth reflection on the optimization of the subject scope of social policy.

→ **KEYWORDS:** **PARENTAL AUTHORITY/RESPONSIBILITY, MODIFICATION OF PARENTAL RESPONSIBILITIES, LIMITATION OF PARENTAL RIGHTS, SUSPENSION OF PARENTAL RIGHTS, DEPRIVATION OF PARENTAL RIGHTS**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Artykuł przedstawia analizę porównawczą unormowań prawnych wybranych (zgodnie z zainteresowaniami badawczymi autora) krajów europejskich regulujących kwestie dotyczące ingerencji organów państwowych w zakres władzy/odpowiedzialności rodzicielskiej rodziców, przesłanek tej ingerencji oraz form modyfikacji obowiązków i uprawnień rodzicielskich.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Autor poszukuje odpowiedzi na pytania: W jakich okolicznościach możliwa/konieczna jest ingerencja władzy państwowej w sferę uprawnień rodzicielskich? Jaką postać w ustawodawstwach wybranych państw może przybrać taka ingerencja? Kto ma prawo/obowiązek zażądać takiej ingerencji? Autor wykorzystał metodę analizy adekwatnych przepisów prawnych wybranych krajów.

PROCES WYWODU: Analizując przepisy obowiązujące w ustawodawstwie wewnętrznym Polski, Norwegii, Szwecji i Węgier, autor przedstawił przyjęte rozwiązania prawne regulujące kwestie związane z zakresem ingerencji organów państwowych w odpowiedzialność/władzę rodzicielską rodziców dziecka w sytuacji niewłaściwego jej realizowania.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza przepisów prawnych regulujących kwestię władzy/odpowiedzialności rodzicielskiej wskazuje, że każdy z czterech badanych systemów prawnych przewiduje sytuacje, w których konieczna jest ingerencja organów państwa w sferę praw i obowiązków rodzicielskich.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Przedstawione rozważania stanowią ogólny przegląd regulacji obowiązujących w poszczególnych krajach i jako takie są jedynie wstępem do pogłębionej refleksji nad optymalizacją zakresu przedmiotowego polityki społecznej.

→ **SŁOWA KLUCZOWE: WŁADZA/ODPOWIEDZIALNOŚĆ RODZIELSKA, MODYFIKACJA OBOWIĄZKÓW RODZIELSKICH, OGRANICZENIE PRAW RODZIELSKICH, ZAWIESZENIE PRAW RODZIELSKICH, POZBAWIENIE PRAW RODZIELSKICH**

Introduction

When a child is born, he/she is entrusted to the care of adults. This care is usually provided by the child's parents. In the legislation of most countries in the world, child care provided by the child's parents is called parental responsibility or parental authority. The principle is that parents should fulfil parental obligations towards the child jointly and on equal terms. It is also a rule that both parents are entrusted with full parental rights towards the child, related to his/her upbringing, maintenance, care for her/him and her/his property, representing the child and protection against dangers. There is a belief that due to the closest relationship to the child, parents are the child's best guardians (Błasiak, 2018; Błasiak & Chmura, 2018; Stadniczeńko, 2020). In most cases this is

true. Unfortunately, there are also situations when parents improperly fulfil their parental duties, neglect them or abuse their position in relation to the child. In a situation where there is a serious threat to the child's well-being or a violation of the child's best interests in the form of repeated neglect or violence against the child, it is often necessary to interfere with the parental authority/responsibility by legally authorized persons or institutions responsible for ensuring the child's safety. Such interference may result in deprivation of the parents or one of them of parental rights, limitation of the scope of their parental rights or other consequences, including criminal sanctions.

The aim of the article is to present a comparative analysis of legal regulations in selected European countries regulating issues related to state interference with the scope of parental authority/responsibility, the grounds for this interference and the forms of modification of parental responsibilities.

The presented research problem concerns the answers to the following questions: In what circumstances the interference of state authorities in the sphere of parental rights is possible/necessary? What form can such interference take in the laws of selected countries? Who has the right/obligation to request such interference? Searching for the answers to the above questions, the author used the method of analysis of adequate legal provisions of selected European countries.

Analysing the provisions in force in the internal legislation of Poland, Hungary, Norway and Sweden, the author presented adopted legal solutions regulating issues related to the scope of state interference with the parental responsibility/authority of the child's parents in the event of its improper implementation.

Comparative analysis of legal solutions in various countries allows for in-depth reflection on the legal solutions adopted in another country (and the practices of their application), thus providing an opportunity and possibility of modifying the applicable legal solutions in order to better protect the interests of the child and family, which – in the discussed context – should play a primary role.

Analysis of Legal Solutions in Selected European Countries

Poland

The principal source regulating the parental responsibility in Polish law is the statute of 25th February 1964 – Polish Family and Guardianship Code (further quoted as PFGC) (Ustawa..., 1964a). Procedural provisions regulating the proceedings in parental responsibility cases are regulated by the statute of 17th November 1964 – Civil Procedure Code (further quoted as PCPC) (Ustawa..., 1964b).

According to Article 92 PFGC, a minor child remains under parental authority, which – as a rule, is held by both parents (Article 93 § 1 PFGC). The parental authority ceases when the child comes of age – when the child either reaches 18 years of age or marries before then.

The grounds for court interference in parental authority were specified in Polish Family and Guardianship Code (Articles 109–112).

PFGC distinguishes three types of court interference in parental authority. They are respectively: the limitation of parental authority (Article 109 PFGC); the suspension of parental authority (Article 110 PFGC) and the deprivation of parental authority (Article 111 PFGC).

The Limitation of Parental Authority

The court rules the limitation of parental authority when the child's best interests are at risk. It is irrelevant whether the threat was caused by the parents' inappropriate behaviour, their incompetence, or a false idea of what the child's best interests require. It is also irrelevant whether the parents' behaviour is at fault (*Postanowienie...*, 1967).

Limitation of parental authority – pursuant to Article 109 PFGC, may apply, depending on the circumstances, to both or only one of the parents. It may refer not only to all children, but also to some or just one child (Gajda, 2023; Słyk, 2023; Gromek, 2020; Haak & Haak-Trzuskawska, 2019; Ignaczewski, 2019).

Pursuant to Article 109 § 1 PFGC, if the child's well-being is at risk, the guardianship court will issue an appropriate order. The court may therefore issue any order that is required in the best interests of the child in the given circumstances. These may be both ad hoc orders and those with lasting effects. According to Article 109 § 2 PFGC, the guardianship court may in particular:

1. oblige the parents and the minor to specific conduct, in particular to work with a family assistant, carry out other forms of work with the family, refer the minor to a day support facility specified in the provisions on family support and the foster care system, or refer the parents to a facility or a specialist for providing family therapy, counselling or providing other appropriate assistance to the family, while at the same time indicating how to control the implementation of the issued orders;
2. specify what activities cannot be performed by parents without the court's permission, or subject the parents to other restrictions to which the guardian is subject;
3. subject the exercise of parental authority to the constant supervision of a probation officer;
4. refer the minor to an organization or institution established for vocational training or to another facility providing partial care for children;
5. order the placement of a minor in a foster family, a family children's home or in institutional foster care, or temporarily entrust the function of a foster family to spouses or a person who does not meet the conditions for foster families, in the scope of necessary training specified in the provisions on family support and the foster care system, or order the minor to be placed

in a care and treatment facility, in a nursing and care facility or in a medical rehabilitation facility.¹

Application of the measures provided for in Article 109 PFGC does not lead to the complete cessation of the exercise of parental authority, as is the case with its suspension and deprivation (Słyk, 2023).

The Suspension of Parental Authority

Pursuant to Article 110 § 1 PFGC, if there is a temporary obstacle to exercise of parental authority, the court may rule on its suspension. Should the obstacle cease, the court is to revoke the suspension (Article 110 § 2 PFGC).

A temporary obstacle in the exercise of parental authority is an obstacle that can be predicted to cease to exist in the not too distant future (Gajda, 2023). A temporary obstacle is usually not at fault. The obstacle justifying the suspension of parental authority must be 'on the parents' side'; it must be such an obstacle that the parents cannot oppose it (Postanowienie..., 1964). Examples of a temporary obstacle are the parent's illness, which is long-lasting but promising improvement; a parent's long-term trip abroad; placing a parent in prison.

In addition to the premise of a temporary obstacle, the court also takes into account the purposefulness of ruling suspension of parental authority, assessed in terms of the child's best interests. As Ignatowicz (2000) and Ignaczewski (2019) underline in each case, the best interests and interests of the child must justify the suspension of parental authority, and it must be a decision implementing a specific goal of intervention in the sphere of parental authority, hence the optional nature of Article 110 § 1, expressed in the statement: "the court may." The same reason that could justify the suspension of parental authority if it occurs on the part of both parents or the only parent does not have to lead to the suspension of parental authority if it can be exercised by one parent (Słyk, 2023).

Issuing a decision by the guardianship court on suspension of parental authority means that, although the parents do not lose this authority, they cannot exercise it. Suspension of parental authority may be imposed on both parents or one of them (Słyk, 2023; Gajda, 2023).

The Deprivation of Parental Authority

Deprivation of parental authority leads to its complete loss by the parents. It is the most far-reaching instrument of interference in parental authority. In decision of June 19, 1997 (Postanowienie..., 1997) the Supreme Court pointed out that "deprivation of parental

¹ Author's own translation.

authority is the most severe measure of court interference, which can be applied only when the milder measures used so far have proven ineffective or when in the circumstances of a given case it is obvious that the use of milder measures is pointless.” In the opinion of Słyk (2003), the purpose of deprivation of parental authority is not repression against parents, but – as in the case of other instruments of interference in parental authority – protection of the child’s well-being.

Pursuant to Article 111 PFGC, the grounds for deprivation of parental authority are: 1) permanent obstacle to the exercise of parental authority, 2) abuse of parental authority, 3) gross neglect of the parents’ duties towards the child, 4) continued reasons for placing the child in foster care, despite the assistance provided to the parents, in particular persistent lack of interest in the child (Gajda, 2023; Słyk, 2023; Kamińska, 2023; Gromek, 2020; Haak & Haak-Trzuskawska, 2019; Ignaczewski, 2019).

The premise of a permanent obstacle to the exercise of parental authority is objective and does not have to be the fault of the parents (e.g. long-term mental illness that prevents the exercise of parental authority or the parent’s permanent departure abroad).

Abuse of parental authority is a condition attributable to the parents. It should be understood as parents using their rights for purposes other than those covered by parental authority, to the detriment of the child (Ignatowicz, 2000; Słyk, 2023). Examples of abuse of parental authority by parents include persuading the child to commit crimes, forcing the child to work excessively, using the child to commit illicit acts, and using unacceptable discipline to the child (Gajda, 2023; Słyk, 2023; Kamińska, 2023; Gromek, 2020; Haak & Haak-Trzuskawska, 2019; Ignaczewski, 2019; Ignatowicz, 2000). Abuse of parental authority also occurs when the parent’s behaviour objectively has a destructive impact on the process of upbringing and mental development of the child, even if it is not related to the parent’s subjective, negative attitude towards the child (Słyk, 2023; *Postanowienie...*, 2000).

The most common reason for depriving parents of parental authority is the parents’ gross neglect of their duties towards their children. The breach of obligations towards the child must be of a flagrant nature, i.e. particularly serious, constituting a significant threat to the child’s well-being (Słyk, 2023; *Postanowienie...*, 1997). Examples of such neglect include: abandoning a child, committing significant educational negligence, e.g. not sending the child to school, failing to respond to the child’s criminal activity, neglecting the child manifested by lack of care for the child’s nutrition and hygiene, creating negative parenting models for the child (Gajda, 2023; Słyk, 2023; Kamińska, 2023; Gromek, 2020; Haak & Haak-Trzuskawska, 2019; Ignaczewski, 2019; Ignatowicz, 2000). In its decision of 14th October 1970, Supreme Court (*Postanowienie...*, 1970) pointed out that depriving a child of a natural family environment, of direct care of his mother and the opportunity to grow up with his siblings, and detaining him permanently – against the will of the mother – in a foreign country, includes elements of abuse of parental authority, justifying the deprivation of this authority of the parent. In the event that the child continues to be neglected by the parents despite the child being placed in foster care and assistance provided, sufficient to deprive the parents of parental authority is the continuing

state of threat to the child's well-being and their lack of response to the measures used to interfere with this authority (Styk, 2023).

Hungary

The most important sources of law regulating issues related to the scope of parental rights and duties are in Hungary the following legal acts: The Hungarian Family Act – the Act No. IV. 1952. on marriage, family and guardianship; The Hungarian Child Welfare Act – the Act No. XXXI. 1997. on the child welfare and guardianship administration; The Hungarian Order of Guardianship – the Order of Government No. 149/1997. On public guardianship authority and proceeding in Child Welfare and guardianship cases.

The principle arising from Hungarian family and guardianship law is the joint exercise of parental responsibility by spouses – the child's parents.

The parental responsibilities automatically end when the child reaches majority, it is when child either reaches age of 18 or marries (from the age of 16) with the permission of the public guardianship authority (Weiss & Szeibert, 2004).

Hungarian family law distinguishes 2 types of discharge of parental responsibilities: suspension and termination.

Suspension of parental responsibilities can be ordered either by court or by the public guardianship authority. There are 2 reasons justifying suspension – one, when one of the parents endangers the child and second one – when the child's family endangers child's growth. In first situation the court places the child with a third person, in second one – the public guardianship authority takes the child into institutional care because there is no other solution to the problem (e.g. by designating a family caretaker) (Weiss & Szeibert, 2004). Decision on suspension of parental responsibilities does not deprive the parents of all parental rights and duties towards the child though the child is not living with them.

Termination of parental responsibilities can be ruled only by the court when a parent's behaviour seriously damages or endangers child's interests, "especially their physical, mental or moral development." This situation occurs both when a parent commits an intentional criminal offence against child and in situation of any other mistreatment or abuse of a child by his/ her parent (Weiss & Szeibert, 2004).

The right to file an action to terminate the parental responsibilities belongs to the other parent, the child, the public guardianship authority, the public prosecutor. Both the termination of parental responsibilities and decision on the placement of the child can be ruled exclusively by the court. Decision on child's placement into institutional care is the competence of the public guardianship authority (Weiss & Szeibert, 2004).

Norway

The basic legal act regulating relations between parents and children in Norway is the Act relating to Children and Parents of 8th April 1981 (Lov om barn og foreldre (barnelova), 1981 – further quoted as NACP). The Act regulates primarily issues related to the scope of parental duties and rights towards minor children, carried out in form of parental responsibility (Foreldreansvaret).

Under Norwegian law, parental responsibility arises upon the birth of a child and is granted by operation of law jointly, on equal terms, to the child's married parents in relation to their common children (NACP, Article 34). Norwegian law does not clearly define the moment of termination of parental responsibility. It is assumed that, in principle, parents cease to exercise parental responsibility towards the child when the child reaches the age of eighteen, equivalent to the child reaching the age of majority and, therefore, full legal capacity.

In Norway discharge of parental responsibilities refers to one parent and the only person who has the right to request the court to discharge of parental responsibilities of one parent is the other parent.

Peter Lødrup and Tone Sverdrup underline that “The question as to whether one of the parents may be freed of his or her parental responsibilities is, in Norway, of practical importance only after a separation or divorce” (2004, p. 17). It is believed that holding parental responsibilities by both parents is consistent with the rule of best interest of the child. A discharge of parental responsibilities may be based only on an agreement between the parties or on a court decision. According to Article 48 NACP, such a decision shall be made in the best interests of the child. In such a situation “regard shall be paid to ensuring that the child is not subjected to violence or in any other way treated in such a manner as to impair or endanger his or her physical or mental health.”

Authors indicate that practice of the courts present examples of discharging parent of his/her responsibilities when the parent is not living with the child and when it is “considered undesirable for that parent to continue participating in such responsibilities” (Lødrup & Sverdrup, 2004, p. 17) due to his/her general behaviour. Such a behaviour encompass for example the situation of maltreatment, violence, suspicion of sexual abuse; unwillingness to cooperation in upbringing the child.

Sweden

The currently applicable basic legal act regulating relations between parents and children is in Sweden The Children and Parents Code of 10th June 1949 (1949:381) (Föräldrabalk, 1949 – further quoted as SCPC).

Unlike many other European legislation, Swedish legislation does not use the concept of parental responsibility or parental authority. Instead, the terms custody (vårdnad) and guardianship (förmyndarskap) are used. Their total content is identical to the

concept of parental responsibility functioning in the family legislation of most European countries. Pursuant to the provision of Article 2, Chapter 6 of SCPC, a child remains in the care of both parents or one of them, unless the court has entrusted custody to one or two specially appointed guardians or a temporary guardian. Child care lasts until the child turns eighteen.

According to Chapter 6 Sec. 7 para. 4 of SCPC, matters concerning a change of custody of a child shall be considered by the court, on the application of the social welfare committee.

Pursuant to Chapter 6 Sec. 7 of SCPC "if, when exercising custody of a child, a parent is guilty of abuse or neglect or is otherwise wanting in his or her care of the child in a manner which entails an enduring risk to the child's health or development, the court shall make a decision changing the custody position." If both parents have custody of the child and one of them is acting against child's best interest (in the manner referred to in the above provision), the court shall entrust custody solely to the other parent. If both parents are guilty of such behaviour, the court shall transfer custody to one or two specially appointed custodians.

Maarit Jänterä-Jareborg, Anna Singer and Caroline Sörgjerd (2004) notice that transfer of custody stipulated by Chapter 6 Sec. 7 of SCPC to one or two specially appointed custodians

is very rarely used. [...] Restriction of its application is, instead, recommended. It is normally considered sufficient for social welfare authorities to take measures to protect the child e.g. removing the child from the abusing or negligent parents' care. The child is then placed in care in a private home authorised to receive children for care. The child is considered to be sufficiently protected through these measures, stipulated in the Swedish Social Services Act (2001:453) and Swedish Care of Young Persons Act (1990:52), and the parents retain their legal custody (Jänterä-Jareborg et al., 2004, p. 29).

Conclusions and Recommendations

The analysis of legal provisions regulating the issue of parental responsibilities indicates that each of the four legal systems examined provides for situations in which it is necessary for state authorities to interfere in the sphere of parental rights and obligations. These situations concern, broadly speaking, circumstances of improper performance of parental duties by one or both parents, most often related to actions (or lack thereof) that weaken or endanger the child's physical or mental health.

Polish legislation distinguishes 3 types of court interference in parental authority: the limitation; the suspension and the deprivation of parental authority. Hungarian family law distinguishes 2 types of discharge of parental responsibilities: suspension and termination. In Norway a discharge of parental responsibilities may be based either on an agreement between the parties or on a court decision. In Sweden there are 3 possibilities: court's entrustment custody over the child solely to the other parent; court's

transformation of custody to one or two specially appointed custodians and most commonly used – taking the child away from the parents by social welfare authorities and child's placement in care in a private home authorised to receive children for care.

Presented considerations constitute a general overview of the regulations in force in individual countries and, as such, are only an introduction to in-depth reflection on the optimization of the subject scope of social policy.

Due to the editorial requirements regarding the length of the article, the author limited the analysis of legal regulations to the legislation of selected four European countries and to the general analysis of national laws regulating the discussed research problem. In the longer term, a deeper analysis of the above legal provisions, the origins of these institutions and their social effects in a given country seems justified. The analysis of legal solutions in force in other countries, both European and non-European, also seems interesting.

REFERENCES

- Błasiak, A. (2018). Wychowanie w rodzinie. In B. Sieradzka-Baziur (Ed.), *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów* (pp. 137–172). Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Błasiak, A., & Chmura, A. (2018). Opieka w rodzinie. In B. Sieradzka-Baziur (Ed.), *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów* (pp. 83–116). Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Föräldrabalk (1949:381) [The children and parents code of 1949]. (1949). (Sweden). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381/
- Gajda, J. (2023). Komentarz do Artykułu 109–112 KRO. In K. Pietrzykowski (ed.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Legalis. C.H.Beck.
- Gromek, K. (2020). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Legalis. C.H.Beck.
- Haak, H., & Haak-Trzuskawska, A. (2019). *Pokrewieństwo i powinowactwo (pochodzenie dziecka, stosunki między rodzicami a dziećmi, przysposobienie). Komentarz do art. 617–127 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC (art. 453–458, 579–589)*. Legalis. C.H.Beck.
- Ignaczewski, J. (2021). *Komentarz do przepisów KRO regulujących władzę rodzicielską*. In A. Bodnar, A. Gójska, J. Ignaczewski, L. Kuziak, A. Śledzińska-Simon & R. Zegadło, *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem. Komentarz* (4th ed.). Legalis. C.H.Beck.
- Ignatowicz, J. (2000). *Prawo rodzinne*. Wydawnictwo Prawnicze PWN.
- Jännerä-Jareborg, M., Singer, A., & Sörgjerd, C. (2004). *National report: Sweden*. Commission of European Family Law. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Parental-Responsibilities.pdf>
- Kamińska, K. (2023). Komentarz do Artykułu 109–112 KRO. In M. Załucki (Ed.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Legalis. C.H.Beck.
- Lørup, P., & Sverdrup, T. (2004). *National report: Norway*. Commission of European Family Law. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Norway-Parental-Responsibilities.pdf>
- Lov om barn og foreldre (barnelova) [Act No. 7 of 8 April 1981 relating to children and parents]. (1981). (Norway). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>

- Postanowienie SN z 8.10.1964 r. [Supreme Court Decision, 1964, October 8], II CR 418/64, OSNCP 1965, Nr. 7–8, item 127. (1964). (Poland).
- Postanowienie SN z 7.6.1967 r. [Supreme Court Decision, 1967, June 7], III CR 84/67, OSNCP 1968, Nr. 2, item 21 (1967). (Poland).
- Postanowienie SN z 14.10.1970 r. [Supreme Court Decision, 1970, October 14], III CRN 181/70, Legalis. (1970). (Poland).
- Postanowienie SN z 19.6.1997 r. [Supreme Court Decision, 1997, June 19], III CKN 122/97, unpublished. (1997). (Poland).
- Postanowienie SN z 7.9.2000 r. [Supreme Court Decision, 2000, September, 7], I CKN 931/00, Legalis. (2000). (Poland).
- Słyk, J. (2023). Komentarz do Artykułu 109–112 KRO. In K. Osajda (series ed.), M. Domański, & J. Słyk (volume eds.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Legalis. C.H.Beck.
- Stadniczeńko, S.L. (2020). Wspólnotowa rzeczywistość rodziny w służbie dziecku. In A. Pawlak, B. Skwarek, & J. Stadniczeńko (Eds.), *W trosce o rozwój i bezpieczeństwo dziecka – aspekty społeczno-prawne* (pp. 13–30). Wydawnictwo AEH.
- The Hungarian Child Welfare Act, the Act No. XXXI. 1997. on the child welfare and guardianship administration. (1997). (Hungary).
- The Hungarian Family Act, the Act No. IV. 1952. on marriage, family and guardianship. (1952). (Hungary).
- The Hungarian Order of Guardianship, the Order of Government No. 149/1997. on public guardianship authority and proceeding in child welfare and guardianship cases. (1997). (Hungary).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 roku – Kodeks rodzinny i opiekuńczy [The statute of 25th February 1964 – Polish Family and Guardianship Code]. (1964a). Dz. U. 2020, item 1359. (Poland).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego [The statute of 17th November 1964 – Civil Procedure Code]. (1964b). Dz. U. 2023, item 1550. (Poland).
- Weiss, E., & Szeibert, O. (2004). *National report: Hungary*. Commission of European Family Law. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Hungary-Parental-Responsibilities.pdf>

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

***Kryzys rodziców dziecka z niepełnosprawnością słuchu
jako efekt społecznych uwarunkowań
Parental Crisis of Children With Hearing Impairment
as a Result of Social Conditions***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The scientific objective of this article is to present the phenomenon of parental crisis in context of children with disabilities in the perspective of interpreting the phenomenon of deafness.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The main research problem was: What actions contribute to the construction of support networks among parents of children with hearing disabilities attending mainstream schools? The research method used is action research. The article presents an analysis of one of the applied research techniques – biographical games.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The phenomenon of parents' crisis of children with hearing impairments was analyzed from the perspective of interpretive models of deafness: medical and socio-cultural.

RESEARCH RESULTS: The analysis of the research material focused on the meanings given to own parenthood by parents of children with hearing impairments and the difficulties they encounter in this area. In consequence, the following categories emerged: striving for speech, perseverance, dedication, and social misunderstanding, which are significant for the parent's experience of personal values crisis and real crisis.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The hearing impairment of the examined children has an impact on the functioning of their family systems but does not directly determine the experienced crises. Attitudes of the social environment appear to be more significant in this area. Parental awareness aligns with the socio-cultural model of deafness, while their social experiences are associated with the medical model.

→ **KEYWORDS:** HEARING IMPAIRMENT, FAMILY, CRISIS, SOCIAL SUPPORT, INCLUSION

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem naukowym artykułu jest ukazanie kryzysu rodziców dzieci z niepełnosprawnością w perspektywie interpretacji zjawiska głuchoty.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Główny problem badawczy: Jakie działania sprzyjają budowaniu sieci wsparcia wśród rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu, które uczęszczają do szkół masowych? Zastosowaną metodą badawczą jest badanie w działaniu. W artykule zaprezentowano analizę jednej z zastosowanych technik badawczych – gry biograficznej.

PROCES WYWODU: Analizie poddano zjawisko kryzysu rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu w perspektywie modeli interpretacyjnych głuchoty: medycznego oraz społeczno-kulturowego.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza materiału badawczego dotyczyła znaczeń nadawanych swojemu rodzicielstwu przez rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu oraz trudności, jakie napotykają w jego obszarze. Wyłonione zostały kategorie: dążenie do mowy, upór, poświęcenie oraz społeczne niezrozumienie, które mają znaczenie dla doświadczania przez rodzica kryzysu osobistych wartości oraz kryzysu rzeczywistego.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Niepełnosprawność słuchu dzieci badanych ma znaczenie dla funkcjonowania ich systemów rodzinnych, nie determinuje jednak bezpośrednio doświadczanych kryzysów. Bardziej znaczące w tym obszarze wydają się postawy otoczenia społecznego. Świadomość rodziców wpisuje się w model społeczno-kulturowy głuchoty, zaś ich doświadczenia społeczne związane są z modelem medycznym.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ SŁUCHU, RODZINA, KRYZYS, WSPARCIE SPOŁECZNE, INKLUZJA

Wprowadzenie

W perspektywie rozważań teoretycznych dochodzi do paradygmatycznej zmiany w obszarze znaczeń nadawanych niepełnosprawności słuchu. Przemiany te mogą być istotne dla sytuacji emocjonalnej rodziców dzieci z trudnościami w słyszeniu, a także w perspektywie doświadczania przez nich kryzysu. Zależność tę poddano analizie teoretycznej, a także została ona uzupełniona o fragment analizy prowadzonego badania w działaniu dotyczącego budowania sieci wsparcia wśród rodziców dzieci z niepełnosprawnością. Główny problem badawczy brzmi: Jakie działania sprzyjają budowaniu sieci wsparcia wśród rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu, które uczęszczają do szkół masowych? Problemy szczegółowe: Jakie znaczenia rodzice nadają niepełnosprawności słuchu dziecka? Jakie są potrzeby rodziców w obszarze wsparcia inkluzji dziecka? Jakie są trudności rodziców w obszarze ich rodzicielstwa? Bazując na pierwszym z problemów szczegółowych, na drugim etapie prowadzonego badania przeprowadzono grę biograficzną, której wyniki analizy stanowiąc będą dopełnienie rozważań teoretycznych.

Metody i narzędzia badawcze

Koncentracja na zasobach rodziny dziecka z niepełnosprawnością stanowi ważny obszar eksploracji empirycznych (Blackburn i in., 2010). Korzystanie ze wsparcia społecznego przez rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu jest ważnym obszarem ich radzenia sobie z codziennością (Malik, 2018). Równie ważne jest budowanie przez nich sieci wzajemnego wsparcia, co stanowi przedmiot niniejszego projektu badawczego.

Biorąc pod uwagę obszary rodzicielskiego zaangażowania w swobodnie zmieniającym się środowisku, działania badawcze zostały zaprojektowane zgodnie z zasadami podejścia jakościowego (Silverman, 2009, s. 281). Dlatego też opis badania zostanie zaprezentowany w nawiązaniu do wybranych cech badań jakościowych, na które wskazuje J.W. Cresswell (2013, s. 191):

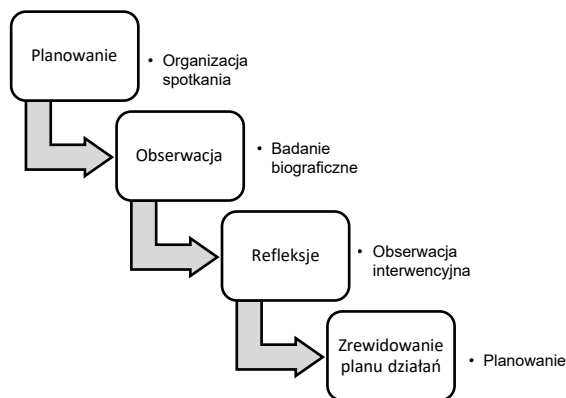
- naturalny kontekst: w roku szkolnym 2022/2023 w Gdańsku rozpoczął się projekt „Sieć wsparcia procesu inkluzji dzieci z niepełnosprawnością słuchu”, którym objęte zostało 20 gdańskich placówek edukacyjnych. Działanie miało na celu utworzenie sieci wsparcia dla podmiotów realizujących edukację inkluzyjną, w której uczestniczą dzieci z niepełnosprawnością słuchu lub CODA (*Children of Deaf Adults*). Działania realizowane w ramach projektu:
 - diagnoza sytuacji szkolnej ucznia;
 - konsultacje dla rodziców i nauczycieli;
 - warsztaty dot. różnorodności komunikacyjnej dla uczniów oraz dla grona pedagogicznego.

Podczas ewaluacji projektu zwrócono uwagę na pewne jego mankamenty. Ze względu na rozproszenie podmiotów wspieranych rodzice uczniów objętych projektem nie mieli ze sobą kontaktu. Dlatego też podjęto próbę realizacji działania równoległego, jakim było zainicjowanie budowania wśród nich sieci wsparcia, rozpoczynając tym samym prowadzenie badania w tym obszarze:

- badacz jako podstawowe narzędzie: postępowanie badacza miało charakter aktywnego wejścia w pole badawcze. Kolejnymi działaniami były:
 - zorganizowanie spotkania z rodzicami uczniów objętych projektem;
 - zainicjowanie interakcji;
 - określenie potrzeb rodziców;
 - zaproponowanie utworzenia grupy w mediach społecznościowych;
- wiele źródeł danych: zastosowaną metodą badawczą jest badanie w działaniu (*action research*), które pozwala na dynamiczną interpretację danych jakościowych, umożliwia powstawanie podmiotowej relacji badacz–badany, opiera się na kontekstualności, a także pozwala na wykorzystanie różnych technik badawczych (Smolińska-Theiss i Theiss, 2013). By uzyskać różnorodne dane, zastosowano triangulację technik badawczych. Zastosowane techniki to:
 - gra biograficzna;
 - wywiad zbiorowy;

- analiza tekstu oraz obrazu;
- obserwacja uczestnicząca;
- projekt w trakcie rozwoju: doświadczenie oraz budowanie wiedzy podczas uczestniczącego badania interwencyjnego przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Etapy procesu badawczego

Źródło: opracowanie własne.

- znaczenia nadawane przez uczestników: niemożliwe wydaje się interpretowanie aktywności społecznej rodzica dziecka z niepełnosprawnością w oderwaniu od tak ważnego kontekstu jego rodzicielstwa, jakim jest niepełnosprawność jego dziecka, generująca doświadczanie kryzysu. Dlatego też stosując grę biograficzną D. Demetrio (1999) „Słowa. Odgłosy towarzyszą wspomnieniom”, badani zostali poproszeni o napisanie słów, zdań, które usłyszeli od innych, a które kojarzą im się z ich rodzicielstwem oraz o krótki opis danych sytuacji.

Doświadczanie kryzysu przez rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu w perspektywie modeli interpretacyjnych zjawiska głuchoty

Kategoriami znaczącymi dla niniejszych rozważań są kryzys rodziców dziecka z niepełnosprawnością słuchu oraz modele i wymiary interpretacyjne zjawiska głuchoty.

D. Podgórska-Jachnik (2013, s. 11) opisuje wymiary głuchoty, tj.: medyczny, pomocy społecznej, praw człowieka, mniejszości językowej, wspólnoty głuchych. Autorka wskazuje na ich hierarchię w zależności od przyjętego modelu interpretacji głuchoty:

- medycznego,
- społeczno-kulturowego.

W pierwszym modelu największe znaczenie ma właśnie wymiar medyczny – głuchota jako niepełnosprawność, deficyt, choroba, niedostosowanie, przyczyna podjęcia procesu

leczenia i rehabilitacji. W perspektywie społeczno-kulturowej wymiar medyczny wydaje się natomiast najmniej istotny – niesłyszenie jest znaczącą cechą osób należących do wspólnoty głuchych tworzących jednocześnie mniejszość językową. Owe wymiary interpretacyjne stanowią ramy pojęciowe dla znaczeń nadawanych niepełnosprawności słuchu swoich dzieci przez rodziców. Sposób percepcji i wartościowanie specyfiki funkcjonowania oraz komunikowania się dziecka z otoczeniem mogą być znaczące dla radzenia sobie rodzica z kryzysem emocjonalnym.

Odczuwanie i interpretowanie sytuacji niepełnosprawności dziecka jako kryzysowej wiąże się z chwilową (bądź przewlekłą) dezorganizacją systemu (Matyjas, 2008, s. 107). W koncepcji Twardowskiego (1991, s. 21–27) kryzys jest drugim (po szoku) z etapów przeżyć emocjonalnych rodziców dzieci z niepełnosprawnością, poprzedzając tym samym pozorne, a następnie konstruktywne przystosowanie się. Kryzys wiąże się w tym ujęciu z negatywnymi emocjami, uczuciem braku pozytywnych perspektyw, a także odczuwaniem osamotnienia. Etapy te rozszerza w koncepcji spirali przemian Schuchardt, uzupełniając je o etap agresji (jako dopełnienia fazy kryzysu), a także aktywności i solidarności z innymi rodzicami, sprawiając, że czas, w którym rodzice przystosowują się konstruktywnie do swojej sytuacji, jest jednocześnie okresem refleksyjno-aktywnym (Schuchardt, 2005). Koncepcja kryzysu jako następstwa niepełnosprawności dziecka łączy się:

- z kategorią przewlekłego stresu (Kobosko, 2015; Spahn i in., 2004);
- z koncepcją wypalania się sił rodziców dzieci z niepełnosprawnością (Procaccini i Kiefaber, 1983; Sekułowicz, 2013) oraz z trudnościami somatycznymi (Pisula, 2007);
- z teorią potraumatycznego wzrostu (Tedeschi i Calhoun, 1996; Byra i Parchomiuk, 2018).

Każda z powyższych teorii czy koncepcji opisuje wachlarz emocji oraz różnorodność reakcji i działań rodziców w perspektywie postrzegania niepełnosprawności ich dzieci jako czynnika powodującego kryzys. Grupa rodziców dzieci z trudnościami w słyszeniu jest zróżnicowana zarówno pod względem tożsamościowym, jak i w obszarze wcześniejszych doświadczeń związanych z niepełnosprawnością słuchu. Znacząca wydaje się również różnorodność samych dzieci w perspektywie ich specyfiki trudności w słyszeniu, potrzeb, umiejętności oraz poziomu kompetencji komunikacyjnych.

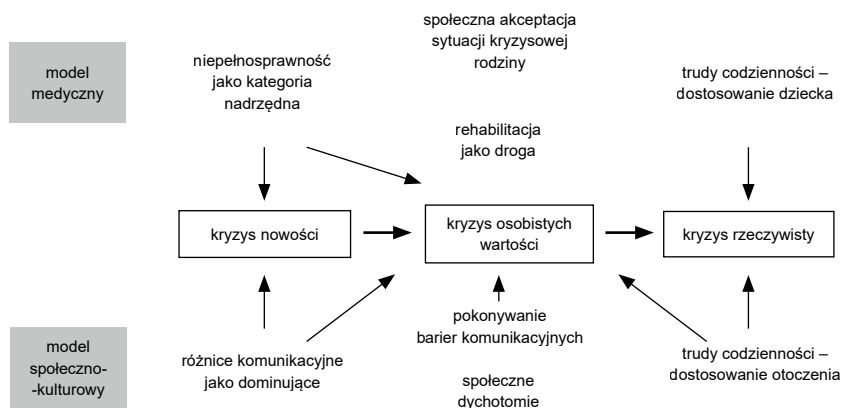
Przekładając powyższe koncepcje na sytuację wskazanej grupy rodziców, można wyróżnić trzy etapy samego kryzysu: kryzys nowości, kryzys osobistych wartości, kryzys rzeczywisty (Marat, 2014, s. 449; Plutecka, 2016, s. 19). Tylko 5% rodzin dzieci z niepełnosprawnością słuchu doświadczyło trudności związanych z uszkodzeniem słuchu przed pojawieniem się dziecka (Krakowiak, 2015, s. 13). Etap nowości może nie stanowić doświadczenia rodziców, którzy sami mają niepełnosprawność słuchu. Dotyka jednak większości z omawianej grupy rodziców i łączy się ze wskazanym wyżej szokiem oraz dezorganizacją życia. Kryzys osobistych wartości determinowany może być przez zachwiane poczucie tożsamości rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu, a także konieczność wyboru skutecznego narzędzia komunikacji (Borowicz, 2012; Bieńkowska i Zaborniak-Sobczak, 2014). Trudności emocjonalnych dostarczać mogą również decyzje

związane z drogą rehabilitacyjną dziecka oraz jego implantowaniem (Bieńkowska, 2017). Utrudnione budowanie relacji czy zaburzenia interakcji na linii słyszczą matka – niesłyszające dziecko przyczynić się może zarówno do kryzysu osobistych wartości (zaburzając realizację ról rodzicielskich przez matkę), jak i rzeczywistych trudności w rodzicielskiej codzienności (Lederberg i Prezbindowski, 2000; Kobosko, 2009). Ostatni ze wskazywanych przez Plutecką (2016) etapów kryzysu (rzeczywisty) może stanowić konsekwencję zmagania w obszarach:

- utrudnionego procesu diagnozy, a także braku efektywnego pokierowania rodzicem, jak powinien wspierać swoje dziecko (Flaherty, 2015);
- ograniczonego dostępu do wsparcia oraz niewystarczających zasobów finansowych na odpowiednie oprzyrządowanie dziecka (Dionne i in., 2007);
- zróżnicowanego grona profesjonalistów wspierających rodzinę dziecka niesłyszącego, a także komunikacji w języku migowym (Krakowiak, 2015);
- wyboru placówki edukacyjnej ucznia oraz współodpowiedzialności rodzica za szansę edukacyjne dziecka (Olempska-Wysocka, 2019).

Konfrontacja specyfiki doświadczania kryzysu przez rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu ze wskazanymi wyżej modelami interpretacyjnymi głuchoty może mieć znaczenie dla rozumienia oraz definiowania ich sytuacji. Próbę interpretacji połączenia owych teorii przedstawia schemat (rys. 2).

Rys. 2. Doświadczanie kryzysu przez rodziców dzieci z niepełnosprawnością w perspektywie modeli interpretacyjnych zjawiska głuchoty

Źródło: opracowanie własne.

Ujmując niepełnosprawność słuchu dziecka w modelu medycznym, kryzys rodzica wydaje się naturalną konsekwencją sytuacji, w jakiej znalazła się rodzina. Jest też zjawiskiem społecznie akceptowalnym, a przez to niedostarczającym dodatkowych rozterek emocjonalnych. Przeformułowanie tożsamości rodzica występuje na poziomie stawiania

się rodzicem dziecka z niepełnosprawnością, zaś rehabilitacja jest czynnikiem znaczącym w procesie radzenia sobie z kryzysem rzeczywistym rodziny. Dążenie do zmiany obejmuje działania przystosowania dziecka do funkcjonowania w środowisku osób słyszących. Natomiast w modelu społeczno-kulturowym kryzys ma charakter nieoczywisty. Ujęcie głuchoty jako odmienności kulturowej i komunikacyjnej w perspektywie społecznego promowania akceptacji dla inności wydaje się klócić z przeżywaniem kryzysu przez rodziców dziecka, które nie słyszy. Biorąc pod uwagę możliwe trudności komunikacyjne oraz adaptacyjne dziecka, a także wyzwania, jakie stoją przed rodzicem w obszarze wyboru ścieżki rozwoju dziecka, kryzys nowości może stać się więc kryzysem utajonym, potęgującym jeszcze kryzys wartości osobistych. Trudności może dostarczać również proces dostosowania środowiska komunikacyjnego dla dziecka. W tej perspektywie znaczące są postawy oraz wiedza osób ze środowisk, w których funkcjonuje dana rodzina – mogą one sprzyjać lub utrudniać radzenie sobie rodziców z wyzwaniami codzienności.

Biorąc pod uwagę przenikanie się obu modeli zarówno w postawach osób słyszących i niesłyszących, jak i w środowiskach wspierających osoby z niepełnosprawnością słuchu w różnych obszarach życia ważne wydaje się zróżnicowanie form wsparcia rodzin dzieci z trudnościami w słyszeniu. M. Farnicka (2011) na podstawie analizy radzenia sobie z kryzysem rodziców dzieci z niepełnosprawnością wnioskuje na temat ujęcia systemowego wsparcia rodziny, tworzenia środowisk równoległych wspierających dziecko i rodzinę, wspólnych dla słyszących i niesłyszących, a także umożliwienia korzystania przez osoby z niepełnosprawnością słuchu z Internetu. Autorka wskazuje na znaczenie wymiany informacji pomiędzy podmiotami o podobnych doświadczeniach oraz wzajemnego zrozumienia. Znaczenie wsparcia od innych rodziców w podobnej sytuacji wybrzmiewa również w międzynarodowych badaniach L. Flowers i in. (2022), którzy przebadali 71 rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu, zadając im pytanie: „Jakie rady udzieliłbyś rodzicom, którzy właśnie dowiedzieli się, że ich dziecko jest głuche?”. Na podstawie jakościowej analizy wyłoniono trzy obszary tematyczne. Jednym z nich jest korzystanie ze wsparcia – badacze wskazują, że jest to ważna aktywność budująca sprawczość i pewność działań rodzica. Badani wskazywali na największe znaczenie informacji od osób o podobnych doświadczeniach, czyli innych rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu. W tej perspektywie działania podjęte wobec rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu objętych projektem wspierania ich inkluzji wydaje się postępowaniem zasadnym i perspektywicznym.

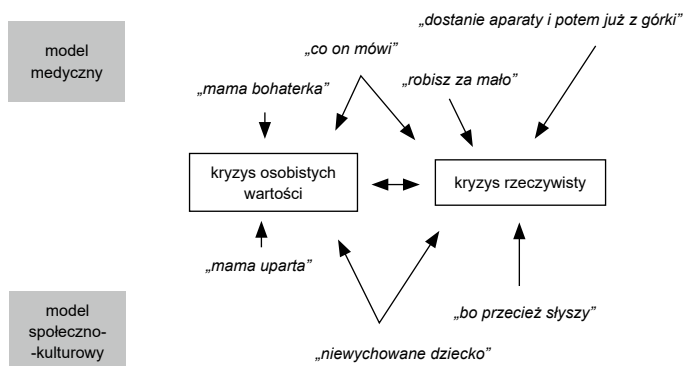
Wyniki analizy

Prezentowana analiza dotyczy zastosowanej gry biograficznej, która została przeprowadzona na pierwszym spotkaniu rodziców dzieci z niepełnosprawnością słuchu ukierunkowanym na budowanie sieci wsparcia. W badaniu wzięło udział dziesięciu rodziców (w tym dwie pary małżeńskie). Jedną z badanych matek jest osobą głuchą, w czasie spotkania obecny był tłumacz PJM, który przekazał jej instrukcje stosowanej gry biograficznej.

Jako że badana postuguje się językiem polskim w formie pisanej, nie miała trudności z aktywnym udziałem w badaniu.

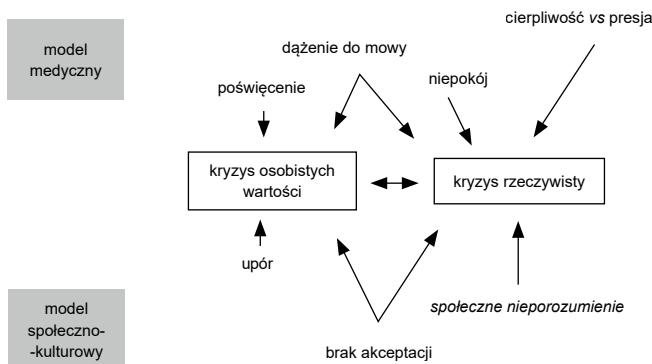
Badani zapisali zarówno zasłyszane wypowiedzi, określenia dotyczące siebie, swojego dziecka czy sytuacji, jak i hasła, nazwy emocji, stanów, które wydały się im ważne w perspektywie definiowania swojego rodzicielstwa. W procesie analizy owe hasła zostały zinterpretowane jako dopowiedzenie, subiektywne objaśnienie wypowiedzi zasłyszanych, co można zaobserwować, porównując rysunki 3 i 4. Pierwszy z nich zawiera cytaty, które rodzice określili jako ważne, drugi hasła, które kojarzą im się z ich rodzicielstwem. Znaczący wydaje się fakt, że wypowiedzi badanych powtarzały się, pozwalając tym samym na wyłonienie kategorii znaczących.

Rys. 3. Kategorie analizy – zasłyszane wypowiedzi

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 4. Kategorie analizy – znaczące hasła

Źródło: opracowanie własne.

W procesie analizy kategorie i wypowiedzi zostały przyporządkowane do cech charakterystycznych modeli głuchoty opisanych wyżej. Założenia modelu medycznego wybrzmiewają głównie w tekstach rodziców wpisujących się w kategorie: dążenie do mowy czy poświęcenie, a społeczno-kulturowego w kategoriach upór oraz społeczne niezrozumienie. Znaczące wydaje się ich przenikanie w obrębie modeli w zależności od doświadczeń społecznych rodziców, kompetencji komunikacyjnych i potrzeb dziecka, a także poziomu akceptacji specyfiki jego funkcjonowania przez rodzica.

Dążenie do mowy

W narracjach większości rodziców wybrzmiewały wypowiedzi dotyczące społecznej presji związanej z trudnościami w komunikacji werbalnej dziecka. Cytowali oni: „Już mówi?”; „Robisz za mało, by dziecko zaczęło mówić!”; „Co on mówi?”; „I już coś mówi?”. Presja społeczna ukierunkowana na komunikację werbalną wydaje się ukierunkowywać działania rodziców w stronę rehabilitacji i dostosowania dziecka do sposobu komunikacyjnego większości społeczeństwa, co jest działaniem opozycyjnym dla modelu społeczno-kulturowego. Dyskurs opresyjny może utrudniać również proces akceptacji poziomu kompetencji komunikacyjnych dziecka (a w konsekwencji jego samego) i przyczyniać się do doświadczania kryzysu osobistych wartości, a także – w dłuższej perspektywie czasowej – rzeczywistego kryzysu rodziców.

Poświęcenie

Kategoria ta wynika z pisemnych wypowiedzi rodziców zorientowanych wokół czasu i energii użytkowanej na rehabilitację dziecka. W ten obszar wpisuje się również określenie zasłyszane: „matka bohaterka”. Przekracza ono obecny wciąż mit matki Polki, rozszerzając go o nadzwyczajne trudy związane z niepełnosprawnością dziecka (Imbierowicz, 2012). Poświęcenie wydaje się potęgowane przez społeczną presję dążenia do mowy oraz narzucania norm funkcjonowania dziecka w otoczeniu społecznym – „dziecko za głośne”/„dziecko niegrzeczne”. Poświęcenie łączy się z cierpliwością rodzica dotyczącą zarówno nienormalnego zachowania dziecka, jak i długiego czekania na efekty rehabilitacji.

Upór

Kategoria ta łączy się z pojęciami wymienianymi przez rodziców: zaangażowaniem, wytrwałością, odpowiedzialnością za rozwój i jakość życia dziecka. Upór jest znaczący w obu modelach interpretacyjnych poprzez swoje powiązanie zarówno z procesem rehabilitacji dziecka, jak i dostosowaniem środowiska do indywidualnych potrzeb dziecka.

Jedna z badanych matek opisała sytuację, w której została określona jako uparta, gdyż dążyła do tego, by jej dziecko siedziało w odpowiednim miejscu na koncertach w przedszkolu. Jej działania wynikały z troski i chęci zapewnienia dziecku optymalnych warunków słuchowych, zostały jednak negatywnie odebrane przez pracowników przedszkola. Aktywność badanej wpisuje się w obszar działań normalizacyjnych poprzez koncentrację na warunkach funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością oraz realizowanie pragmatycznej koncepcji równości (Krause, 2010, s. 189–198).

Společne niezrozumienie

Kategoria ta ma podwójne konotacje. Z jednej strony wiąże się z nieznanością w społeczności lokalnej oraz edukacyjnej specyfiki funkcjonowania dziecka z zaburzeniami słuchu. Aspekt ten łączy się w tej perspektywie z opisywaną przez większość rodziców oceną zachowania dziecka przez innych. Charakterystyczne wydają się tu zdania zasłyszane przez rodziców: „Bo przecież słyszy”, „Niewychowane dziecko” oraz „Dostanie implanty i wtedy z górki”. Pierwszą i drugą z wypowiedzi umiejscawiam w obszarze modelu społeczno-kulturowego. Badani łączyli je z hasłem społecznego niezrozumienia funkcjonowania dziecka z niepełnosprawnością, co świadczy o ich wiedzy i świadomości dotyczącej specyfiki trudności i potrzeb swojego dziecka. Trzecią odczytuję w perspektywie modelu medycznego jako społeczny wymóg skuteczności procesu rehabilitacji i przyrzędowania osób z niepełnosprawnością słuchu.

Kategoria społecznego niezrozumienia łączy się wypowiedziach dwójki rodziców z trudnością w akceptacji zachowania dziecka. Pisali oni: „Brak możliwości normalnego tłumaczenia”, „Trzeba powtarzać ciągle to samo”. Złożone potrzeby komunikacyjne dziecka mogą implikować zaburzony kontakt, a nawet utrudnione relacje między dzieckiem a rodzicami oraz przyczyniać się do ich zmęczenia i frustracji.

Wnioski i implikacje

Analiza materiału badawczego zgromadzonego poprzez zastosowanie gry biograficznej pozwala na odpowiedź na szczegółowy problem badawczy dotyczący znaczeń, jakie rodzice nadają niepełnosprawności słuchu dziecka, a także na pytanie o trudności rodziców w obszarze ich rodzicielstwa.

Owe trudności ulokowane są w obszarach:

- komunikacji z dzieckiem – otoczenia społecznego i członków rodziny. Trudności w komunikacji dziecka zgłaszała zarówno badana głucha matka, której dziecko komunikuje się PJM, jak i słyszący rodzice dzieci prowadzonych ku komunikacji werbalnej. Odpowiedzią na ową trudność mogłaby być wywodząca się z modelu społeczno-kulturowego otwartość na wielomodalność komunikacyjną dziecka, a także budowanie społecznej otwartości na różnorodność komunikacyjną;

- społecznej niewiedzy – brak wiedzy czy świadomości na temat specyfiki i różnorodności zaburzeń słuchu w środowisku edukacyjnym bądź społecznym implikuje sytuacje trudne dla rodzica, a także obliguje go do większej aktywności i zaangażowania w procesie zapewnienia dziecku odpowiednich warunków funkcjonowania;
- oczekiwań społecznych zarówno w obszarze standardów wychowania dziecka, jak i zaangażowania rodzica w proces jego rehabilitacji – owe oczekiwania i społeczne znaczenia nadawane zachowaniu dziecka czy aktywności rodzica czynią model medyczny zorientowany na usprawnianie i dostosowanie dziecka nadal aktualnym.

Odpowiadając na pytanie dotyczące znaczeń nadawanych niepełnosprawności dzieci przez badanych rodziców – w perspektywie analizy materiału badawczego – jawi się ona jako:

- fragment codzienności badanych, jedna z cech rodziny jako systemu, determinująca specyfikę jego funkcjonowania (a także doświadczanych kryzysów);
- przyczyna świadomości rodzica dotyczącej różnorodności komunikacyjnej oraz zróżnicowania potrzeb dziecka z niepełnosprawnością słuchu.

Niepełnosprawność tylko w obszarze komunikacji wydaje się bezpośrednią przyczyną trudności rodziców. Jako bardziej problematyczne i kryzysotwórcze jawią się bariery społeczne. Narracje rodziców wpisują się w społeczny model niepełnosprawności, natomiast postawy, których badani doświadczyli, mają znamiona modelu medycznego, co przyczyniać się może do doświadczania przez nich kryzysów emocjonalnych. Ważny problem badawczy, który skonstruować możemy na podstawie czynionych analiz, to pytanie o znaczenie sieci wsparcia wśród rodziców dla radzenia sobie z postawami otoczenia społecznego. Próba odpowiedzi na nie stanowić będzie kolejny etap prowadzonego badania w działaniu.

BIBLIOGRAFIA

- Bieńkowska, K.I. (2017). Synergia oddziaływań a efekty terapii dzieci po implantacji ślimakowej. *Neurolingwistyka Praktyczna*, 3, 18–30.
- Bieńkowska, K., i Zaborniak-Sobczak, M. (2014). Wsparcie społeczne i jego związek z kształtowaniem się postaw rodzicielskich wobec dzieci z wadą słuchu. *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 14, 139–152.
- Blackburn, C.M., Spencer, N.J., i Read, J.M. (2010). Prevalence of childhood disability and the characteristics and circumstances of disabled children in the UK: Secondary analysis of the Family Resources Survey. *BMC Pediatrics*, 10(1). <https://doi.org/10.1186/1471-2431-10-21>
- Borowicz, A. (2012). Stres rodziców wychowujących dzieci z niepełnosprawnością słuchową. *Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problem, Rozwiązania*, 2(3), 55–80.
- Byra, S., i Parchomiuk, M. (2018). Pozytywne zmiany w percepcji matek dzieci z niepełnosprawnością – struktura i powiązania. *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 30, 324–342.
- Cresswell, J.W. (2013). *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane* (J. Gilewicz, tłum.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Demetrio, D. (1999). *Zabawa na tle życia, gra autobiograficzna w edukacji dorosłych* (A. Skolimowska, tłum.). Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

- Dionne, C., Rousseau, N., Drouin, C., Vézina, C., i McKinnon, S. (2007). Expérience des familles dont un enfant présente une incapacité: perceptions et besoins actuels. *Service Social*, 52(1), 65–77. <https://doi.org/10.7202/015955ar>
- Farnicka, M. (2011). Wyzwania stojące przed rodziną w sytuacji rozpoznania niepełnosprawności u dziecka. *Niepełnosprawność*, 6, 18–33.
- Flaherty, M. (2015). What we can learn from hearing parents of deaf children. *Australasian Journal of Special Education*, 39(1), 67–84. <https://doi.org/10.1017/jse.2014.19>
- Flowers, L., Duchesne, L., i Gaucher, C. (2022). Parent-to-parent advice: What can we learn by listening to parents of deaf children. *Societies*, 12(6), 152. <https://doi.org/10.3390/soc12060152>
- Imbierowicz, A. (2012). Matka Polka w defensywie? Przemiany mitu i jego wpływ na macierzyństwo polskich kobiet. *Ogrody Nauk i Sztuk*, 2, 430–442.
- Kobosko, J. (2009) Relacja matka–dziecko a zaburzenia rozwoju językowego u młodzieży głuchej. *Przegląd Psychologiczny*, 3(52), 327–342.
- Kobosko, J. (2015). Stan zdrowia psychicznego a głuchota dziecka. W: K. Krakowiak, i R. Kołodziejczyk, R. (red.), *Odpowiedzialność za edukację osób z uszkodzeniami słuchu* (s. 81–100). Wydawnictwo KUL.
- Krakowiak, K. (2015). Dylematy rodzin wychowujących dzieci z głębokimi uszkodzeniami słuchu. W: K. Krakowiak, i R. Kołodziejczyk (red.), *Odpowiedzialność za edukację osób z uszkodzeniem słuchu* (s. 13–14). Wydawnictwo KUL.
- Krause, A. (2010). *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Lederberg, A.R., i Prezbindowski, A.K. (2000). Impact of child deafness on mother toddler interaction: Strengths and weaknesses. W: P.E. Spencer, C.J. Erting, i M. Marschark (red.), *The deaf child in the family and at school* (s. 73–92). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Malik, N. (2018). Formy wsparcia społecznego udzielanego dzieciom z wadą słuchu przez słyszących i głuchych rodziców. *Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej*, 7, 111–120.
- Marat, E. (2014). Rodzina z dzieckiem niepełnosprawnym, W: I. Janicka, i H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (s. 437–458). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Matyjas, B. (2008). *Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Olempska-Wysocka, M. (2019). *Rozpoznawanie szans edukacyjnych dzieci niesłyszących na progu szkoły podstawowej (badania z regionu łódzkiego)*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Pisula, E. (2007). *Rodzice i rodzeństwo dzieci z zaburzeniami rozwoju*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Plutecka, K. (2016). Rodzice wobec diagnozy dziecka niesłyszącego. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Paedagogica VII*, 220, 14–21.
- Podgórska-Jachnik, D. (2013). *Glusi. Emancypacje*. Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Łodzi.
- Procaccini, J., i Kiefaber, M.W. (1983). *Parent burnout*. Doubleday.
- Schuchardt, E. (2005). *Why me? Learning to live in crises*. WCC Publications.
- Sekułowicz, M. (2013). *Wypalenie się sił rodziców dzieci z niepełnosprawnością*. Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Silverman, D. (2009). *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji* (M. Głowacka-Grajper, i J. Ostrowska, tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Smolińska-Theiss, B., i Theiss, W. (2013). Badanie i działanie w pedagogice społecznej – między tradycją a współczesnymi zadaniami. W: H. Červinkova i B.D. Gołębiak (red.), *Edukacyjne badania w działaniu* (s. 13–50). Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Spahn, C., Burger T., Loschmann, C., i Richter, B. (2004). Quality of life and psychological distress in parents of children with a cochlear implant. *Cochlear Implants International*, 5(1), 13–27.

Tedeschi, R.G., i Calhoun, L.G. (1996). The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 455–471. <https://doi.org/10.1002/jts.2490090305>

Twardowski, A. (1991). Sytuacja rodzin dzieci niepełnosprawnych. W: I. Obuchowska (red.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie* (s. 21–27). Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

Irena Pulak

<https://orcid.org/0000-0002-7735-4590>
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
Ignatianum University in Cracow
irena.pulak@ignatianum.edu.pl

Weronika Pudełko

<https://orcid.org/0000-0002-7018-1658>
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
Ignatianum University in Cracow
weronika.pudelko@ignatianum.edu.pl
<https://doi.org/10.35765/hw.2023.2264.11>

Data zgłoszenia: 30.06.2023

Data akceptacji: 30.10.2023

Data publikacji: 29.12.2023

Użytkowanie mediów cyfrowych jako źródło konfliktów w rodzinie

Digital Media Use as a Source of Conflict in the Family

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The article is scientifically aimed is at collecting and describing the experiences of young adults regarding conflicts in the family that resulted from the extensive use of digital media during their adolescence.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHOD: The research problem of the article was to answer the question: to what extent, in the opinion of young adults, can the use of digital media be a source of conflict in the family? The method used was an interview, which allowed us to collect rich research material.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The article briefly characterizes the theoretical basis of the problem of conflict in the family. Also, the impact of digital media on the functioning of the modern family and related implications is described in it.

RESEARCH RESULTS: The analysis included young adults' experiences of conflicts that occurred in their families against the background of digital media use. The respondents' statements helped to identify the sources of misunderstandings and conflicts in the family, which resulted from the behaviour of individual family members, the ways in which they used digital media, and specific situations related to daily life.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATION AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The occurrence of conflicts in the family related to digital media use is conditioned by parental attitudes. Parents who prefer an authoritative approach mainly focus on ensuring their children's digital hygiene. In contrast, those who are perceived by their children as authoritarian or neutral toward digital media use point out the child's lack of offline activity and excessive escapes into the digital world. In the context of the dominance and continued presence of digital media in our lives, it is

important to increase the role of media education for different age groups to enable constructive resolution to family conflicts.

→ **KEYWORDS:** **FAMILY, FAMILY CONFLICT, DIGITAL MEDIA, MEDIA EDUCATION, PARENTING STYLE**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem naukowym artykułu jest zebranie i opisanie doświadczeń młodych dorosłych dotyczących konfliktów w rodzinie, które wynikały z szeroko pojętego użytkowania mediów cyfrowych w okresie ich adolescencji.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy artykułu dotyczył odpowiedzi na pytanie: W jakim zakresie, w opinii młodych dorosłych, użytkowanie mediów cyfrowych może stanowić źródło konfliktów w rodzinie? Zastosowaną metodą był wywiad, który pozwolił na zebranie bogatego materiału badawczego.

PROCES WYWODU: W artykule krótko scharakteryzowano teoretyczne podstawy problematyki konfliktu w rodzinie. Opisano również wpływ mediów cyfrowych na funkcjonowanie współczesnej rodziny i związane z tym implikacje.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza obejmowała doświadczenia młodych dorosłych związane z konfliktami, które występowały w ich rodzinach na tle użytkowania mediów cyfrowych. Wypowiedzi respondentów pozwoliły na określenie źródeł nieporozumień i konfliktów w rodzinie, które wynikały z zachowań poszczególnych jej członków, sposobów korzystania z mediów cyfrowych oraz konkretnych sytuacji związanych z codziennym życiem.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Występowanie konfliktów w rodzinie związane z użytkowaniem mediów cyfrowych warunkowane jest postawami rodzicielskimi. Rodzice preferujący autorytatywne podejście skupiają się głównie na zapewnieniu higieny cyfrowej dzieciom. Natomiast ci, którzy są postrzegani przez dzieci jako autorytarni lub neutralni wobec korzystania z mediów cyfrowych, zwracają uwagę na brak aktywności offline i nadmierne ucieczki dziecka w świat cyfrowy. W kontekście dominacji i stałej obecności mediów cyfrowych w naszym życiu istotne jest zwiększenie roli edukacji medialnej dla różnych grup wiekowych, aby umożliwić konstruktywne rozwiązywanie konfliktów rodzinnych.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **RODZINA, KONFLIKT W RODZINIE, MEDIA CYFROWE, EDUKACJA MEDIALNA, STYL WYCHOWANIA**

Wstęp

Przestrzeń mediów cyfrowych w ciągu ostatnich dwóch dekad bardzo się rozbudowała i zróżnicowała. Dzięki upowszechnieniu urządzeń mobilnych przekaz medialny stał się

wielokanałowy i dużo bardziej zindywidualizowany. Rozbudowały i upowszechniły się nowe rozwiązania w zakresie komunikacji online, szczególnie rozwinęły się media społecznościowe. Spersonalizowany charakter mediów spowodował wytworzenie się różnych postaw i nawyków związanych z korzystaniem z mediów (Juszczyk, 2018). Odejście od typowych, dominujących do tej pory mass mediów, takich jak telewizja i prasa, widoczne u młodego pokolenia, zaowocowało tym, że każdy z członków rodziny tworzy sobie własną przestrzeń medialną i kreuje sposób, w jaki z niej korzysta (Ogonowska, 2013; Nowicka, 2017, Kołodziejczyk, 2013). W codziennym życiu może to rodzić wiele spięć i sytuacji konfliktowych. Dlatego celem prezentowanych w niniejszym artykule dociekań badawczych stało się zebranie i opisanie doświadczeń młodych dorosłych dotyczących konfliktów w rodzinie, które wynikały z szeroko pojętego użytkowania mediów cyfrowych w okresie adolescencji. Problem badawczy stanowiło pytanie: W jakim zakresie użytkowanie mediów cyfrowych może stanowić źródło konfliktów w rodzinie?

Biorąc pod uwagę ostatnią dekadę, świat mediów cyfrowych zdominował prawie wszystkie sfery naszego życia. Szybkość zmian powoduje wyraźną międzypokoleniową lukę cyfrową w zakresie korzystania z mediów. Młode pokolenie często bezkrytycznie i bezrefleksyjnie podąża za nowinkami technologicznymi, nie analizując konsekwencji, jakie mogą one mieć dla życia człowieka. Natomiast starsze pokolenia nierzadko nie odnajdują się w rzeczywistości, którą rządzi świat cyfrowy, w czego konsekwencji narasta ich frustracja, co może generować nieporozumienia i konflikty z młodymi członkami rodziny. Ciekawym badawczo doświadczeniem było zatem przeanalizowanie wypowiedzi młodych dorosłych na temat tego, jak oni postrzegają problemy związane z korzystaniem z mediów cyfrowych w swoich rodzinach.

Metody i narzędzia badawcze

W badaniach przeprowadzonych w czerwcu 2023 roku posłużono się metodą wywiadu (Flick, 2011; Sztumski, 2005; Juszczyk, 2013). Celem badań było zebranie i opisanie doświadczeń młodych dorosłych dotyczących konfliktów w rodzinie, które wynikały z szeroko pojętego użytkowania mediów cyfrowych w okresie adolescencji. Główny problem badawczy stanowiło pytanie: W jakim zakresie, w opinii młodych dorosłych, użytkowanie mediów cyfrowych może stanowić źródło konfliktów w rodzinie? Badania opierały się na kwestionariuszu wywiadu, który zebrano od 91 respondentów w wieku od 19 do 24 lat. Dobór próby był celowy i obejmował osoby studiujące kierunki pedagogiczne. Wybór takiej ścieżki rozwoju zawodowego sprawiał, że respondenci byli bardziej wrażliwi na problemy wychowawczo-opiekuńcze i tym samym bardziej skłonni do refleksji, ponieważ w niedalekiej przeszłości oni sami jeszcze jako nastolatki mogli doświadczać nieporozumień i konfliktów w rodzinie. Badani podzielili się swoimi opiniami na temat tego, czy sposób użytkowania mediów cyfrowych może prowadzić do nieporozumień w rodzinie, jak oceniają postawy swoich rodziców wobec korzystania z mediów cyfrowych w okresie ich dorastania oraz wskazywali, z którym członkiem rodziny najczęściej

dochodziło do sytuacji konfliktowych na tym tle. Dodatkowo opisali najczęstsze przyczyny tych nieporozumień i konfliktów oraz przedstawili argumenty, jakich dorośli używali w takich sytuacjach.

Konflikty w rodzinie

Konflikt stanowi nierozłączny i naturalny element ludzkiego życia. W literaturze przedmiotu odnajdujemy wiele definicji tego pojęcia, w szerokim rozumieniu konflikt stanowi

złożoną sytuację psychologiczną i społeczną, świadczącą o określonym stanie rozbieżności w zakresie dążeń jednostek lub grup społecznych do osiągnięcia pożądanego celu, potrzeb czy wartości (Olubiński, 2015, s. 101).

Należy zatem przeanalizować kilka zasadniczych elementów tej złożonej sytuacji psychospołecznej.

O konflikcie można mówić w kontekście drobnych nieporozumień, do których dochodzi w życiu każdego człowieka, aż po sytuacje, gdzie jego wielkość – natężenie – widoczna jest w postaci np. wojny (Adams i Galanes, 2008). Analizując sytuacje konfliktowe, poszukujemy źródeł tego zjawiska oraz form, w jakich one się ujawniają. Skupiając uwagę na podstawowym środowisku społeczno-wychowawczym, jakim jest rodzina, warto zastanowić się, jak wymienione elementy kształtują się w jej obrębie. Na konflikt w rodzinie można popatrzeć z dwóch perspektyw: genetycznej oraz społecznej (Olubiński, 1994). W rodzinach dochodzi do konfliktu pokoleń, który między innymi jest warunkowany wiekiem – dorosłych (dziadków, rodziców) i młodego pokolenia (dzieci i młodzież) (Kliś, 2011). Tutaj raczej skupiamy się na naturalnej różnicy poglądów wynikających z doświadczenia życiowego stron konfliktu, refleksyjności w myśleniu i podejmowaniu decyzji, jak również aspiracji i celów, jakie sobie stawiają poszczególni członkowie rodziny. Jak podkreśla A. Olubiński (1994), bardziej złożony wydaje się społeczny aspekt konfliktów w rodzinie; autor wymienia kilka zjawisk, które mogą przyczyniać się do powstawania sytuacji konfliktowych. Po pierwsze zwraca uwagę na podniesienie przeciętnej długości ludzkiego życia. Społeczeństwo zaostrza konkurencyjność chociażby przez stale zwiększającą się liczbę wykwalifikowanych ludzi na rynku pracy. Dla młodego pokolenia może to stanowić czynnik determinujący ich postawę egoistycznego i nastawionego na rywalizację podejścia do życia, którego mogą nie rozumieć i akceptować inni członkowie rodziny. Jako kolejne zjawisko społeczne mogące decydować o konfliktach w rodzinie autor wskazuje „przyspieszenie rytmu historii i tempa zachodzących przemian w życiu społecznym i politycznym, rozwój nauki i cywilizacji” (Olubiński, 1994, s. 39). Zjawisko to determinuje konflikt w momencie, gdy któryś z członków rodziny nie jest na bieżąco z tym, co aktualne. Warto podkreślić, że nie jest to bezpośrednio związane z wiekiem i potocznym rozumieniem, że to właśnie starsze pokolenie nie potrafi odnaleźć się we współczesności, a bardziej dostrzega się tutaj stosunek do świata i otwartość na to, co

nowe u jednostki. Następnym ze zjawisk społecznych mogących decydować o sytuacjach konfliktowych w rodzinie jest problem dojrzałości, ale nie tej wynikającej z wieku biologicznego, a warunkowanej indywidualnym podejściem i doświadczeniem życiowym człowieka (Lewicka-Zelent i Pytka, 2020). Kolejną z przyczyn konfliktów w rodzinie wyróżnioną w literaturze przedmiotu są zakłócenia w procesie przekazu. Naturalna jest sytuacja rozszerzania się grona autorytetów wraz z rozwojem dziecka, co wynika z poszerzania środowisk funkcjonowania jednostki – rodzina, dalej instytucje edukacyjne. Do sytuacji konfliktowej w rodzinie dochodzi wówczas, gdy autorytet rodziców związany z przekazem norm i wartości zostaje zastąpiony tym, co proponują rówieśnicy czy np. środki masowego przekazu.

Rodzina w erze cyfrowej

Przemiany w środowisku medialnym nie pozostają bez wpływu na funkcjonowanie współczesnej rodziny. Sposób postrzegania mediów przez poszczególnych jej członków zależy nie tylko od dostępu do urządzeń, ale częściej od doświadczeń pokoleniowych, posiadanych kompetencji cyfrowych lub wyznawanych poglądów. Te różnice powodują, że pojawił się nowy obszar potencjalnych nieporozumień i konfliktów.

Istnieje wiele różnych stylów rodzicielstwa, mają one swoje zalety i wady (Merlin et al., 2013). Milovidov w swoim opracowaniu *Parenting in the Digital Age. Positive Parenting Strategies for Different Scenarios* (2020), wyróżniła pięć głównych stylów w kontekście postaw rodziców wobec wyzwań ery cyfrowej.

Jeden z często obserwowanych to styl rodzicielstwa autorytarnego – polega na stawianiu wysokich wymagań dzieciom, jednocześnie nie zapewniając im odpowiedniej opieki, udzielania informacji zwrotnej oraz niezbędnych wskazówek. Rodzice umożliwiają dzieciom korzystanie z najnowszych technologii, często jednak nie zapewniają im wystarczającego wsparcia.

Rodzice autorytatywni natomiast mają wysokie wymagania wobec swoich dzieci, ale są również bardziej opiekuńczy. Starają się wyjaśnić swoim dzieciom zasady bezpiecznego korzystania z nowych technologii i poruszania się w sieci, ale równocześnie dają im swobodę w eksplorowaniu cyfrowego świata.

Rodzice permissywni są wrażliwi, ale niezbyt wymagający wobec swoich dzieci. Zachęcają oni swoje potomstwo do korzystania z Internetu i mediów cyfrowych według własnego uznania i doradzają im, aby zgłaszały się do nich w sytuacjach budzących ich niepokój.

Odwrotną postawę prezentują rodzice nadopiekuńczy, tzw. *helicopter parents* (Milovidov, 2020; Van Ingen et al., 2015), starają się oni chronić swoje dzieci przed wszelkimi zagrażającymi im niebezpieczeństwami. Stosują rozbudowane zasady, które mają stanowić zabezpieczenie przed potencjalnymi zagrożeniami występującymi w świecie wirtualnym, starają się monitorować wszelkie działania swoich dzieci w sieci, wykorzystując tym celu oprogramowanie przeznaczone do kontroli rodzicielskiej.

Ostatnią grupę stanowią rodzice nazywani *snow-plough* (plugi śnieżne). Starają się oni usuwać wszelkie potencjalne przeszkody z drogi swoich dzieci (Merlin et al., 2013). Są bardzo zaangażowani w eliminowanie niekomfortowych sytuacji związanych z obecnością online, natomiast w o wiele mniejszym stopniu dbają o wypracowanie u swoich dzieci odpowiednich nawyków i zachowań, które umożliwią im bezpieczne korzystanie z sieci.

Wyniki analizy naukowej

Doświadczenia młodych dorosłych wskazują, że użytkowanie mediów cyfrowych może stanowić źródło nieporozumień i konfliktów w rodzinie. Według aż 90% respondentów biorących udział w badaniach media cyfrowe mogą być przyczyną powstawania różnorodnych konfliktów między poszczególnymi członkami rodziny.

W dużej mierze przeważały wśród respondentów opinie że *jest to jeden z głównych powodów konfliktów młodzieży i dorosłych w okresie dojrzewania*. Jedna z badanych stwierdziła, że okres adolescencji to właśnie czas, kiedy konflikty pomiędzy rodzicami i dziećmi wyraźnie się nasilają. W swojej wypowiedzi zauważa, że *media cyfrowe mogą też stwarzać konflikty dotyczące poglądów na pewne tematy, np. szkoły, polityki, gdyż pokazują różne strony, z którymi czasami rodzice się nie zgadzają. Problemem może też być brak rozmowy w rodzinie, kiedy obie strony poświęcają więcej czasu na korzystanie ze smartfonu niż zwyczajny dialog*. Dość liczne grono osób badanych zwracało uwagę właśnie na jakość komunikacji w rodzinie, ponieważ – jak często stwierdzali respondenci – *kiedy strony nie potrafią wyrazić swoich oczekiwań co do zasad korzystania z mediów, przestrzegać zasad lub rozmawiać spokojnie to pojawienie się nieporozumień i konfliktów na tle korzystania z mediów cyfrowych jest prawie pewne*. Istotnym czynnikiem, który leży u podstaw wielu nieporozumień wokół korzystania z mediów, jest w opinii młodych ludzi tzw. luka pokoleniowa: *Media cyfrowe mogą stanowić źródło nieporozumień poprzez różnice pokoleń. Nasi rodzice, dziadkowie często nie mieli możliwości korzystania z mediów, dlatego nie rozumieją, jak ważny jest dla młodych wirtualny kontakt z innymi*. Technologie cyfrowe bowiem zmieniły sposób, w jaki się nawiązujemy i podtrzymujemy kontakty z innymi. Szczególnie dla starszych generacji te nowe formy kontaktu wydają się trudne do zaakceptowania.

Osoby badane, które nie postrzegały mediów jako źródła konfliktów, choć były to nieliczne głosy, eksponowały z kolei ich pozytywne aspekty, jak np. szansę na rozwój: *media cyfrowe odbieramy jako możliwość do rozwoju, a nie konfliktów w rodzinie* lub sposób na dobrą rozrywkę: *U mnie bardzo często organizowane są wieczorne seanse filmowe lub też wspólne granie w gry*. W wypowiedziach podkreślano, że *konflikty wychodzą ze słabego porozumienia między ludźmi, więc rozmową jest się w stanie je rozwiązać*.

Jak wskazują badani, sytuacje konfliktowe związane z użytkowaniem mediów cyfrowych mogą dotyczyć wielu aspektów; wymieniają wśród nich: sposoby korzystania, konkretne sytuacje z życia codziennego oraz różnice poglądów.

Młodzi ludzie wskazywali, że konflikty często (43%) wynikają z konkretnych sytuacji związanych z użytkowaniem mediów. Zdaniem jednej z respondentek *media cyfrowe są absorbujące i przeszkadzają w korzystaniu z nich powoduje często zdenerwowanie. Poza tym wpływają na człowieka rozdrażniająco i przebodźcowują go. Gdy ktoś obserwuje użytkownika mediów, może się niecierpliwie, gdy musi czekać, aż on skończy*. Opisowana przykładowa sytuacja jest dobrze znana wielu współczesnym rodzicom, szczególnie dzieci w wieku nastoletnim.

Irytujące dla otoczenia mogą być też zachowania związane ze sposobem korzystania z mediów (42%), ilustruje to wypowiedź jednego z badanych: *mam młodszego brata, który myśli tylko o graniu, co sprawia, że kłóci się i zachowuje agresywnie. Wpływa to negatywnie na każdego członka rodziny*.

Najbardziej młodzi ludzie w swoich wypowiedziach nawiązywali do różnicy poglądów jako źródła rodzinnych nieporozumień i konfliktów (10%), ale dość często akcentowali, że *w Internecie, w mediach jest bardzo dużo różnych treści, w sytuacji zmieniają się dwóch pokoleń: rodziców i ich dzieci może dochodzić do zderzenia się dwóch światopoglądów, wynikać może to z odmienności myślenia bądź posiadania odmiennego zdania na dany temat lub: w Internecie jest wiele różnych informacji. Każdy człowiek może wybrać sobie, co uważa za słuszne i w co będzie wierzyć. Konflikt pojawia się, gdy każdy obierze sobie inny pogląd i tylko w niego będzie wierzyć*.

Młodzi dorośli biorący udział w badaniach oceniali sposób podejścia swoich rodziców do zjawiska korzystania z mediów cyfrowych. Uczynili to z perspektywy kilku lat, wspominając swoje lata nastoletnie. Obecnie ich refleksyjność poparta jest doświadczeniem bycia studentem kierunku pedagogicznego. Wypowiedzi badanych pozwoliły wyodrębnić trzy główne grupy stylów wychowawczych, które stosowali ich rodzice wobec nich. Są nimi rodzice wykazujący styl autorytarny (31%), preferujący podejście autorytatywne (28%) oraz tacy, którzy w opinii swoich dzieci pozostają obojętni na problemy związane z użytkowaniem mediów cyfrowych (41%).

Po przeanalizowaniu wypowiedzi respondentów warto zwrócić uwagę, że grupa rodziców reprezentujących podejście obojętne nie jest jednolita. Wynika to z faktu, że część z nich nie dostrzega potrzeby poświęcenia szczególnej uwagi tym zagadnieniom. Natomiast respondenci zwrócili w swoich wypowiedziach również uwagę na „obojętność”, która wynika z faktu, że ich dzieci nie sprawiały większych problemów wychowawczych i wykazywały się postawami odpowiedzialności w zakresie kontaktu z mediami.

Wiele odpowiedzi badanych było zbliżonych to tej, którą udzieliła jedna z respondentek: *rodzice starali nie wtrącać się w moje „życie cyfrowe”; mogło być to spowodowane tym, że nigdy [mediów cyfrowych] nie nadużywałam*. Inna osoba z kolei podkreślała bierną postawę rodziców: *moi rodzice niewiele korzystali z mediów cyfrowych. Tata częściej niż mama korzystał z telewizji. Ja osobiście dobrze się uczyłam, często spędzałam czas na świeżym powietrzu, dlatego korzystanie przede mną z mediów cyfrowych nie wywoływało u rodziców większego oburzenia*.

Często w wypowiedziach badanych można było przeczytać określenie „neutralne” w stosunku do postawy rodziców wobec mediów, gdyż – jak zauważyła jedna z badanych

osób – rodzice: *ani tego nie pochwalali, ani też nie negowali, miałam w tym swobodę, lub inna: rodzice nie zabraniali mi korzystać z mediów cyfrowych, nie nakładali na mnie kary i nie kontrolowali mnie. Często nie mieli nawet pojęcia, jakie treści publikuję w mediach.*

Pojawiła się grupa odpowiedzi, która przyjęła jednak formę skargi na sposób podejścia rodziców do problemu korzystania z mediów cyfrowych. Świadczą o tym takie wypowiedzi:

- *Moi rodzice byli wrogo nastawieni, nie chcieli, żebym korzystała z mediów społecznościowych, chcieli kontrolować aktywność w Internecie. Uważali Internet za siedlisko zła i wszystkich problemów młodych ludzi.*
- *W wieku 16 lat mogłam założyć profil na Facebooku, jednak bez zdjęć i pełnego imienia i nazwiska. W szkole podstawowej nie miałam dostępu do komputera.*

Najmniej liczna grupa badanych charakteryzowała swoich rodziców w ten sposób: *moi rodzice nie ograniczali mi dostępu do mediów, ale w moim domu były pewne zasady – podczas wspólnego spędzania czasu, posiłków itd. zarówno ja, jak i moi rodzice nie korzystaliśmy z telefonów. Taka zasada, a raczej wspólne postanowienie trwa do dzisiaj, kiedy jestem już dorosła.* To podejście, określane jako autorytatywne, wydaje się z punktu widzenia budowania prawidłowych postaw młodego pokolenia wobec mediów najbardziej pożądane.

Argumenty, których używali rodzice w sytuacjach konfliktowych, a które zapamiętali respondenci, sklasyfikowano w trzech grupach tematycznych. Pierwsza z nich dotyczyła zagadnień związanych z zachowywaniem higieny cyfrowej, druga wskazywała na odpowiedzi dotyczące ograniczenia aktywności online, natomiast ostatnia konfliktów pomiędzy członkami rodziny.

Wśród najczęściej wspominanych przykładów uwag kierowanych przez rodziców do badanych pojawiały się wypowiedzi typu:

- *Ciągle siedzisz przy telefonie, zamiast pomóc. Niech komputer Cię nakarmi.*
- *Wzrok ci się popsuje, cała pokrzywiona siedzisz, brakuje Ci ruchu i świeżego powietrza.*
- *Musisz żyć życiem realnym, a nie cyfrowym, bo za niedługo nie będziesz miała prawdziwych przyjaciół tylko tych w ekranie.*
- *Telefon masz zawsze przy sobie, a z rodziną rzadko spotykamy się w ciągu dnia.*

Konflikty na tle korzystania z mediów mogą nie tylko dotyczyć problemów wynikłych z tendencji młodego pokolenia do ich nadużywania. Kilka wypowiedzi sugeruje, że nieporozumienia mogą wynikać również z zachowań rodziców związanych ze sposobem korzystania z mediów społecznościowych, szczególnie dotyczy to publikowania zdjęć i informacji z życia prywatnego. W tym wypadku respondenci wskazywali na młody wiek rodziców i biegłość w zakresie nowych technologii: *mam dość młodych rodziców 41 i 46 lat, którzy używają social mediów więcej ode mnie i np. tata zna się lepiej na komputerach i informatycznych zagadnieniach ode mnie.* Istotą konfliktu było w tym przypadku to, że *nie chciałam wstawiać zdjęć na social media i żeby takowe były wstawiane na konta rodziców (posiadam, lecz nie używam Facebooka od ok. 9 lat).* Inna osoba badana przytacza z kolei wypowiedź jednego ze swoich rodziców: *chcę się tobą pochwalić, pokazać, jaką mam supermądrą córkę; chcę pokazać, że byliśmy razem na wakacjach.*

Najczęściej do nieporozumień i konfliktów w rodzinie dochodziło z rodzicami, zwłaszcza z matkami, na nie właśnie wskazała ponad połowa badanych (51%). Respondenci wśród osób, z którymi wchodzili w konflikty na tle użytkowania mediów cyfrowych, wymieniali również ojców (23%), rodzeństwo (12%) oraz w pojedynczych przypadkach dziadków. To matki były tymi osobami, które jako pierwsze zwracały uwagę na zaniebywanie przez młodzież codziennych obowiązków z powodu nadmiernego korzystania z mediów, brak zachowywania higieny cyfrowej w wielu sytuacjach domowych oraz martwiły się pogorszeniem więzi społecznych w rodzinach, kiedy każdy z jej członków zamykał się w swoim świecie. Staraly się również przeciwdziałać tego typu problemom. Dość często pojawiała się wypowiedź respondentów typu: *gdy za długo korzystałam wraz z rodzeństwem z komputera czy ogólnie Internetu, to mama go wyłączała, bywało, że chowała router*. Nie zawsze jednak konflikty przebiegały na linii rodzice – dzieci, bywało i tak, że problemem było – jak przyznaje jedna z badanych – *głównie „nadużywanie” mediów przez moją tatę, który po pracy często siadał i oglądał Facebooka, choć wcale, według mnie, nie korzystał z niego tak dużo. Ogólnie moja mama uważa, że wszyscy nadużywamy Internetu i czuje, że traci przez to kontrolę*.

W rodzinnych konfliktach interpersonalnych wynikających z używania mediów uwiadczenia się jednak przede wszystkim podział na generację cyfrowych emigrantów i cyfrowych tubylców (Prensky, 2001). Przekłada się on bezpośrednio na sposób postrzegania przez poszczególnych członków rodziny roli mediów oraz różnej ich oceny ogólnego bilansu zysków i strat w tym zakresie.

Wnioski

Na podstawie zebranego materiału badawczego można stwierdzić, że młodzi dorośli w zdecydowanej większości postrzegają media cyfrowe, sposób ich wykorzystywania i związane z tym wielowymiarowe konsekwencje jako źródło potencjalnych nieporozumień i konfliktów, które mogą pojawić się w rodzinach. Wśród przytaczanych w wypowiedziach respondentów argumentów potwierdzających tę tezę najczęściej pojawiają się takie, jak:

- stosowanie przez rodziców autorytarnego stylu wychowania, zwłaszcza w odniesieniu do dostępu ich dzieci do mediów cyfrowych,
- obecność konfliktu pokoleń, związanego z odmiennym postrzeganiem roli i funkcji mediów, szczególnie mediów społecznościowych,
- częsty brak zachowywania higieny cyfrowej w codziennym kontakcie z mediami,
- różnice poglądów, wynikające z dostępu do wielu źródeł wiedzy i tendencji współczesnych użytkowników mediów do zamykania się w swoich bańkach informacyjnych.

Sposób podejścia do użytkowania mediów cyfrowych w rodzinie uwarunkowany jest postawą rodzicielską. Rodzice, którzy w opinii młodych dorosłych preferują autorytatywne postawy rodzicielskie, zwracają przede wszystkim uwagę na zachowanie higieny cyfrowej przez swoje dzieci. Natomiast rodzice, którzy przez swoje dzieci postrzegani są jako

prezentujący postawy autorytarne i neutralne wobec zjawiska korzystania z mediów cyfrowych, zwracają uwagę głównie na brak aktywności offline i uciekanie dziecka w świat cyfrowy. Należy pokreślić, że prawie wszyscy respondenci na podstawie swoich doświadczeń życiowych są zgodni co do faktu, iż media cyfrowe stanowią źródło nieporozumień i konfliktów w rodzinie. W perspektywie dominacji i stałej obecności mediów cyfrowych w naszym życiu warto w większym stopniu zadbać o edukację medialną różnych grup wiekowych, która pozwoli na konstruktywne rozwiązywanie konfliktów w rodzinie.

Podsumowując zaprezentowane powyżej rozważania i wyniki badań, należy stwierdzić, że wiedzę i kompetencje medialne warto rozwijać niezależnie od wieku. Edukacja medialna powinna obejmować wszystkie pokolenia i przyczyniać się do budowania odpowiedniej perspektywy i dystansu wobec mediów. Praktycznym rozwiązaniem byłaby organizacja w szkołach warsztatów/prelekcji zarówno dla rodziców, jak i uczniów w zakresie komunikacji, negocjacji oraz mediacji. Pozwoliłoby to na rozwijanie kompetencji komunikacyjnych, otwartości na dialog oraz budowanie wspólnych doświadczeń związanych z korzystaniem z nowych technologii. Jak wykazują prowadzone badania, media cyfrowe stały się obecnie integralną częścią codziennego życia rodzin i źródłem potencjalnych konfliktów, jednak rodzice dysponujący odpowiednią wiedzą mają zdolność do łagodzenia niektórych negatywnych skutków oddziaływania mediów właśnie poprzez rodzicielską mediację (Collier et al., 2016).

BIBLIOGRAFIA

- Adams, K., i Galanes, G.J. (2008). *Komunikacja w grupach* (D. Kobylińska i P. Kobyliński, tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Collier, K.M., Coyne, S.M., Rasmussen, E.E., Hawkins, A.J., Padilla-Walker, L.M., Erickson, S.E. i Memmott-Elison, M.K. (2016). Does parental mediation of media influence child outcomes? A meta-analysis on media time, aggression, substance use, and sexual behavior. *Developmental Psychology*, 52(5), 798–812.
- Flick, U. (2011). *Projektowanie badania jakościowego* (P. Tomanek, tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Juszczak, S. (2013). *Badania jakościowe w naukach społecznych Szkice metodologiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Juszczak, S. (2018). Funkcjonowanie współczesnego dziecka w przestrzeni edukacyjnej i medialnej. *Chowanna*, 1, 35–50.
- Kliś, M. (2011). Konflikt pokoleń w rodzinach dorastającej młodzieży. *Państwo i Społeczeństwo*, 11(3), 37–60.
- Kołodziejczyk, A. (2013). Wczesna edukacja medialna w rodzinie. Uwarunkowania rodzicielskich form mediacji korzystania z mediów. *Edukacja*, 3(123), 17–36.
- Kosmańska, B. (2019). Edukacja medialna w rodzinie. *Studia Edukacyjne* (53), 301–320.
- Lewicka-Zelent, A., i Pytko A. (2020). Style rozwiązywania konfliktów preferowane przez młodzież szkolną przystosowaną społecznie w różnym stopniu. *Probacja*, 2, 13–29.
- Merlin, C., Okerson, J.R., i Hess, P. (2013). How parenting style influences children: A review of controlling, guiding, and permitting parenting styles on children's behavior, risk-taking, mental health, and academic achievement. *The William & Mary Educational Review*, 2(1), 32–43.

- Milovidov, E. (2020). *Parenting in digital age: Positive parenting strategies for different scenarios*. Council of Europe. <https://edoc.coe.int/en/children-and-the-internet/8316-parenting-in-digital-age-positive-parenting-strategies-for-different-scenarios.html>
- Nowicka, E. (2017). Warunki prawidłowego wychowania medialnego w rodzinie. *Wychowanie w Rodzinie*, 16(2), 35–44.
- Ogonowska, A. (2013). *Współczesna edukacja medialna. Teoria i rzeczywistość*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Olubiński, A. (1994). *Konflikty rodzice – dzieci: dramat czy szansa? (Wzory i wzorce)*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Olubiński, A. (2015). Konflikty rodzinne jako modele sytuacji wychowawczych. W: D. Becker-Pestka, i E. Kowalik (red.), *Wyzwania współczesnej pedagogiki* (s. 99–112). Wyższa Szkoła Bankowa, CeDeWu.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1–6.
- Sztumski, J. (2005). *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. „Śląsk”.
- Van Ingen, D., Freiheit, S., Steinfeldt, J., Moore L., Wimer, D. Knutt, A., Scapinello, S. i Roberts, A. (2015). Helicopter parenting: The effect of an overbearing caregiving style on peer attachment and self-efficacy. *Journal of College Counseling*, 18(1), 7–20.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding
Lack of funding sources.

Disclosure statement
No potential conflict of interest was reported by the author(s).

ARTYKUŁY VARIA

ARTICLES VARIA

***Wybrane konteksty relacji rodzinnych w percepcji
dzieci wychowywanych w zrekonstruowanych
systemach rodzinnych na podstawie badania
testem relacji rodzinnych¹***
***Selected Contexts of Family Relations
in the Perception of Children Raised
in Reconstructed Family Systems Based
on the Family Relationship Test Survey***

ABSTRACT:

RESEARCH OBJECTIVE: In this article, we focused our attention on children's perception of the image of complex family systems such as patchwork families.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem represents selected aspects of family relationships from the perspective of children belonging to patchwork families. The study was conducted using a qualitative research strategy. The Family Relationship Test was applied and in-depth interviews were conducted with adult members of reconstructed families.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The crisis within marital relationships is causing an increase in alternative forms of family life. Reconstructed families, also referred to as patchwork families, are becoming more common. They are formed by a couple of adults, at least one or both of whom have children from previous relationships. This complex family structure also includes the biological parents of the children, who remain outside the core system on a daily basis. Creating a new family is a demanding task.

¹ Artykuł prezentuje fragment badań pilotażowych zrealizowanych w ramach grantu Miniatura4, pt. *Relacje rodzinne i oddziaływania wychowawcze w badanych rodzinach patchworkowych*, przyznanego przez Narodowe Centrum Nauki, ID: 487639.

RESEARCH RESULTS: The reconstructed families studied, no matter how well they managed the process of family integration, faced various challenges, including: reconstructing the external and internal boundaries of their families, creating a new family hierarchy, establishing the parental roles of foster parents, dealing with conflicts of loyalty. These processes are shown from the perspective of children belonging to reconstructed family systems.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: Thanks to a study conducted using the Family Relationship Test, we were able to determine the forms of family relationships and affective relations prevailing in the patchwork families studied, as perceived by the children raised in these systems. The results of our analysis may serve as an inspiration for other researchers to explore this area further and for practitioners as a guide in the formation of optimal affective relationships in reconstructed families.

→ **KEYWORDS:** **RECONSTRUCTED FAMILY, FAMILY RELATIONSHIP TEST, FAMILY RELATIONS, FAMILY, UPBRINGING**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: W artykule uwagę skoncentrowaliśmy na dziecięcej percepcji obrazu złożonych systemów rodzinnych, jakimi są rodziny patchworkowe.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy stanowią wybrane aspekty relacji rodzinnych z perspektywy dzieci należących do rodzin patchworkowych. Badanie zostało wykonane w strategii badań jakościowych. Zastosowano test relacji rodzinnych oraz przeprowadzono wywiady pogłębione z dorosłymi członkami rodzin zrekonstruowanych.

PROCES WYWODU: Kryzys w obrębie związków małżeńskich powoduje wzrost alternatywnych form życia rodzinnego. Coraz powszechniejsze stają się rodziny zrekonstruowane, określane także jako rodziny typu patchwork. Tworzy je para dorosłych, z których jedno lub też oboje mają dzieci z poprzednich związków. W skład tej złożonej rodzinnej struktury wchodzi także biologiczni rodzice dzieci, pozostający na co dzień poza systemem zasadniczym. Stworzenie nowej rodziny jest wymagającym zadaniem.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Badane rodziny zrekonstruowane, bez względu na to, jak dobrze poradziły sobie z procesem integracji rodzinnej, musiały stawić czoła różnym wyzwaniom, między innymi przebudowie granic zewnętrznych i wewnętrznych swoich rodzin, stworzyć nową hierarchię rodzinną, ustalić role rodzicielskie rodziców przybranych, uporać się z konfliktami lojalności. Procesy te ukazane zostały z perspektywy dzieci należących do zrekonstruowanych systemów rodzinnych.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Dzięki badaniu przeprowadzonemu z użyciem testu relacji rodzinnych mogliśmy określić formy relacji rodzinnych oraz stosunków uczuciowych panujących w badanych rodzinach patchworkowych w percepcji dzieci wychowywanych w tych systemach. Wyniki naszych analiz mogą posłużyć innym badaczom jako inspiracja do dalszych eksploracji w tym obszarze,

a praktykom jako wskazówka w kształtowaniu optymalnych stosunków uczuciowych w rodzinach zrekonstruowanych.

→ **SŁOWA KLUCZOWE: RODZINA ZREKONSTRUOWANA, TEST RELACJI RODZINNYCH, RELACJE RODZINNE, RODZINA, WYCHOWANIE**

Wstęp

Kryzys w obrębie związków małżeńskich powoduje przeobrażenia wewnątrz tej instytucji, skutkując wzrostem alternatywnych form życia rodzinnego (Przybył, 2020). Coraz powszechniejsze stają się rodziny zrekonstruowane w literaturze określane także jako rodziny typu patchwork (Szlendak, 2012; Lewandowska-Walter, 2014). Tworzy je para dorosłych, z których jedno lub oboje mają dzieci z poprzednich związków. Rodziny te powstają w wyniku rozstania, rozwodu lub śmierci jednego z wcześniejszych partnerów. W skład tej złożonej rodzinnej struktury wchodzi także biologiczni rodzice dzieci, pozostający na co dzień poza systemem zasadniczym. Stworzenie nowej rodziny w wyniku rozpadu poprzedniego związku jest wymagającym zadaniem zarówno dla dorosłych, jak i dzieci. Wszystkie osoby ją tworzące stają przed wieloma wyzwaniami, które niekoniecznie muszą być negatywne. Istotne jednak jest, aby członkowie rodzinnych patchworków wchodzili do nowego rodzinnego systemu z realistycznymi oczekiwaniami, a także świadomością, że tworzenie więzi pomiędzy poszczególnymi osobami należącymi do nowo powstającego systemu zajmie trochę czasu. Na początku mogą czuć się niepewni co do swoich ról w rodzinie i na tym tle mogą występować problemy (Visher i Visher, 1993; Golish, 2003; Jensen i Ganong, 2020). Nie oznacza to jednak, że problemy muszą pojawić się w każdej takiej rodzinie lub należy je utożsamiać z dysfunkcją. Wyzwaniom tym warto przyjrzeć się w szerszym kontekście zmiennych towarzyszących rozwodowi i ponownemu małżeństwu. Niektóre z tych zmiennych obejmują długość czasu między rozwodem a ponownym małżeństwem, długość okresu partnerstwa poprzedzającego ponowny związek, strukturę rodziny, wiek i płeć dzieci, liczbę zmian, które zaszły w rodzinie oraz długość rodzinnego stażu (por. Hetherington, 1993, 1999), a także motywację przybranego rodzica do stworzenia więzi z dzieckiem (Visher i Visher, 1993; Bray i Kelley, 1999; Golish, 2003). Warto podkreślić, że na przykład nastolatkomie mają większe trudności z przejściem do nowego rodzinnego systemu niż dzieci lub młodzi dorośli (Hetherington i Stanley-Hagen, 1995; Skaggs i Jodl, 1999; King i in., 2015). Złożoność struktury rodziny patchworkowej wiąże się z szeroko pojmowanym środowiskiem rodzinnym. W jej skład mogą wchodzić, oprócz rodziców biologicznych, z których jeden na co dzień funkcjonuje poza systemem zasadniczym, rodzic przybrany, rodzeństwo biologiczne i przyrodnie, większa niż zwykle grupa dziadków, a także krewnych. Co więcej, dziecko funkcjonuje w obrębie dwóch różnych gospodarstw domowych stworzonych przez każde z rodziców oddzielnie. Konsekwencją tej złożoności,

zwłaszcza w percepcji dzieci, jest niejasność granic rodzinnego systemu i ustalenia, kto do niej należy, a kto nie (Kwak, 2000).

Badania własne (cel, metody, narzędzia badawcze)

W artykule zaprezentowane zostaną wyniki fragmentu badań, których głównym celem było poznanie relacji rodzinnych oraz oddziaływań wychowawczych w badanych rodzinach patchworkowych z punktu widzenia poszczególnych członków tych hybrydowych systemów. Badanie było przeprowadzone w strategii badań jakościowych w paradygmacie interpretatywnym, wykorzystując metodę indywidualnych przypadków. Zgodnie z paradygmatem badań jakościowych dobór próby był celowy. W pilotażowym projekcie badawczym wzięło udział pięć rodzin patchworkowych o zróżnicowanej długości stażu rodzinnego, formie związku, organizacji życia rodzinnego, liczbie i wieku dzieci w nich wychowywanych.

W niniejszej publikacji uwagę skoncentrujemy na przedstawieniu dziecięcej percepcji wybranych kontekstów relacji rodzinnych w rodzinach patchworkowych, takich jak: skład rodziny, role odgrywane w rodzinie, hierarchia rodzinna, więzi i stosunki uczuciowe w rodzinie, zaangażowanie poszczególnych członków w życie rodziny, poczucie zakorzenienia w danej grupie, partycypacja w podejmowaniu ważnych decyzji dotyczących życia rodzinnego. Ze względu na ograniczone ramy artykułu zdecydowałyśmy o omówieniu wyników badania jedynie trójki dzieci biorących udział w projekcie. W celu zbadania różnych aspektów życia rodzinnego z ich perspektywy zastosowałyśmy między innymi test relacji rodzinnych autorstwa A. Lewandowskiej-Walter i M. Błażek (2018). Badanie z użyciem testu przeprowadzane było w warunkach naturalnych, w domach badanych dzieci i przebiegało dwuetapowo. W pierwszej części badania za pomocą figurek ustawianych na planszy badane dziecko prezentowało strukturę swojej rodziny, powiązania pomiędzy poszczególnymi jej członkami, hierarchię rodzinną. Natomiast w drugiej części badania mogłyśmy zapoznać się z jakością relacji rodzinnych dzięki treści komunikatów, jakie badane dziecko kierowało do poszczególnych członków rodziny oraz jakie jego zdaniem wiadomości mogłyby otrzymać od innych. Treść komunikatów jest z góry ustalona przez autorów testu. Zgodnie z procedurą badania zadaniem dziecka jest wysyłanie karteczek z zapisanymi wiadomościami do wskazanych przez nie członków systemu rodzinnego. Zadaniem osoby przeprowadzającej badanie jest baczna obserwacja reakcji emocjonalnych i werbalnych komentarzy dziecka. Badanie przebiegało w atmosferze poczucia bezpieczeństwa, bez narzucania rygorów czasowych na wykonanie zdania. Na koniec dzieci miały możliwość odreagowania emocji i spokojnej rozmowy na temat przeprowadzonego badania.

Wyniki badania

Prezentację wyników badania na podstawie testu relacji rodzinnych poprzedzi krótka charakterystyka każdej z rodzin, którą przygotowaliśmy na podstawie informacji uzyskanych podczas wywiadów pogłębianych z członkami tworzącymi dane rodziny.

Test relacji rodzinnych, Oliwia

Rodzina Oliwii (15 lat) składa się z jej taty pana Roberta (50 lat), jego drugiej żony pani Anity (53 lata) oraz jej dorosłych córek z pierwszego małżeństwa: Pauliny (30 lat) oraz Patrycji (29 lat). Związek małżeński pani Anita i pan Robert zawarli w 2009 roku. Po rozstaniu rodziców Oliwia pozostała pod opieką mamy. Mimo rozvodu rodziców dziewczynka utrzymywała regularny (na tyle, na ile pozwalała na niego jej mama) kontakt z ojcem. Po kilku latach od rozstania rodziców dziewczynka zdecydowała się zamieszkać z ojcem i jego nową rodziną. Powodem decyzji były liczne konflikty, do jakich dochodziło między Oliwią i matką, a także brak należytej opieki ze strony rodzica. Obecnie utrzymują sporadyczny kontakt telefoniczny, rzadko się spotykają.

W pierwszej części badania testem relacji rodzinnych zadaniem Oliwii było określenie, kto należy do jej rodziny, czyli ustalenie granic zewnętrznych jej systemu rodzinnego, a także hierarchii w rodzinie. Oliwia wskazała następujących członków swojej rodziny w niniejszej kolejności: ciocię Anitę (partnerkę ojca), tatę, Paulinę (przybraną siostrę), Patrycję (przybraną siostrę), przybraną babcię Teresę, siebie i mamę. Matkę biologiczną Oliwia zdecydowała się wymienić wśród członków rodziny z pewnym opóźnieniem, początkowo ją pominęła, dopiero kiedy miała ustawić na planszy figurki symbolizujące poszczególne osoby w rodzinie, dodała swoją matkę. Zaobserwowane trudności w określeniu składu rodziny sugerują, że dla Oliwii granice zewnętrzne jej rodziny nie są jednoznaczne. Początkowo pominięcie matki przez Oliwię wśród członków rodziny oraz informacje uzyskane podczas rozmowy z dziewczyną oraz innymi osobami z rodziny świadczą o tym, że ta relacja jest konfliktogenna. Oliwia w ten sposób sygnalizuje, że przeżywa konflikt wewnętrzny związany z uczuciami kierowanymi do matki. Z kolei wymienienie w pierwszej kolejności jako członka rodziny partnerki ojca – cioci Anity – może oznaczać spostrzeganie jej jako osoby znaczącej. Ponadto Oliwia wymieniła jako członków swojej rodziny przybrane starsze siostry, które mieszkają już samodzielnie. Może to pokazywać, że dziewczyna rozumie, że wychowuje się w rodzinie, której granice są bardziej elastyczne.

Określając hierarchię ważności w rodzinie, Oliwia zdecydowała się ustawić ciocię Anitę i tatę na dwóch klockach, pozostałych członków rodziny – przybrane siostry, babcię Teresę i siebie usytuowała na jednym klocku, jedynie mamy, z którą Oliwia nie mieszka, tylko się od czasu do czasu widuje, nie umieściła na żadnym klocku. Przy tym powiedziała: „Wszyscy stoją na 1 klocku, oprócz mamy. Ona jest wykluczona, stoi nawet dalej niż wszyscy”. To pokazuje, że spostrzega ją jako osobę, która nie podejmuje decyzji, nie ma nic do powiedzenia. Taka konfiguracja użytych klocków obrazuje przeciętną hierarchię w rodzinie. Można to interpretować w ten sposób, że najwyższą pozycję w rodzinie ma ciocia Anita i tata (każde z nich stoi na 2 klockach), z którymi Oliwia mieszka. Dzieci w rodzinie – ona i przybrane siostry – w sensie pozycji (wpływu i znaczenia w rodzinie) są na tym samym poziomie (każde stoi na 1 klocku). Ciocia Anita i tata zostali umiejscowieni na tej samej wysokości. W tym wypadku świadczy to o przeciętnej hierarchii w rodzinie, dorośli mają większą władzę, podejmują więcej decyzji, ale zdanie dzieci

jest również uwzględniane. Rodzice stoją wyżej niż dzieci, co jest korzystną konfiguracją dla funkcjonowania rodziny.

Uwagę zwrócić należy również na sposób ustawienia figurek na planszy oraz na wypowiedzi Oliwii przy wykonywaniu tego zadania. Ustawienie to przedstawia schemat nr 1.

Schemat 1. Mapa rodziny zaproponowana przez Oliwię

Mama ↓								
			Os. badana → ↓	Tata ←				
			↑ Anita Macocho ↓					
	Babcia → ↓			↑ Partycja Siostra przybrana				
			↑ Paulina Siostra przybrana					

Źródło: Badania własne.

Oliwia wykonanie zadania mającego na celu rozmieszczenie na planszy w sposób symboliczny poszczególnych członków rodziny rozpoczęła od ustawienia figurki reprezentującej ją samą, przy tym komentując to w taki oto sposób: „Więc ja oczywiście jestem na samym środku, bo jestem osobą najważniejszą. Obok mnie stoi mój tatuś, robimy sobie trójkącik z ciocinkiem, który też się na nas patrzy i sobie czilujemy. Patrycja patrzy na ciocię, a Paulina jest trochę dalej, bo się ostatnio pokłóciła z ciocią i Patrycją. Babcia jest tutaj, obok cioci, Pauliny i Patrycji, patrzy na nie wszystkie, przy okazji na mnie. A moja mama jest tutaj i patrzy na moje plecy. Na moją mamę nikt nie patrzy”.

W percepcji Oliwii osobą dla niej najbardziej znaczącą i najbliższą emocjonalnie jest tata, choć ciocia Anita, jej macocha, też jest dla niej ważną postacią. Najślabszą relację Oliwia ma z mamą, świadczy o tym ustawienie jej na planszy, ale także wypowiedzi dziewczyny. Oliwia ma negatywny obraz matki, odcina się od niej emocjonalnie. Taki wzorzec relacji jest dość częsty w sytuacjach rozvodu rodziców, na planszy dziecko ustawione jest blisko z jednym z rodziców, z tym, z którym mieszka, oraz istnieje duży dystans pomiędzy dzieckiem i drugim rodzicem. Rodzic umieszczony bliżej dziecka ma wyższą pozycję, to on decyduje o sprawach dziecka. Zwraca uwagę także postrzeganie przez Oliwię relacji jej ojca i jego partnerki. W zaproponowanym ustawieniu Oliwia niejako rozdziela partnerów, stoi na planszy pomiędzy ojcem a jego partnerką, a nawet komentuje to, mówiąc: „tworzymy razem trójkącik”.

W drugiej części badania Oliwia miała za zadanie wysłać różne wiadomości poszczególnym członkom rodziny, dzięki czemu można było poznać siłę i jakość więzi emocjonalnych. Liczba wiadomości pozytywnych przesłanych przez Oliwię do poszczególnych członków rodziny kształtowała się następująco: do cioci – 6 (np. „Chciałabym, żebyś zawsze przy mnie była”), do taty – 6 (m.in. „Lubię być z tobą”), do Pauliny – 3, do Patrycji – 4, do babci – 4, do mamy – 0. Wiadomości pozytywne odzwierciedlające pozytywny stosunek do dziecka od taty – 12, od cioci – 9, od Pauliny – 4, od Patrycji – 4, od babci – 4, od mamy – 0. Oliwia wysłała aż 13 komunikatów negatywnych do matki (np. „Czasami myślę, że lepiej byłoby w rodzinie bez ciebie”, „Czasem dokuczasz”), żadnego do ojca oraz 4 do cioci i 2 do Pauliny. Najwięcej także komunikatów odzwierciedlających negatywny stosunek do dziecka wskazała od matki – 10 (m.in. „Kiedy mam kłopoty, nie mogę na ciebie liczyć”, „Czuję się nieszczęśliwa przez ciebie”), żadnej wiadomości tego typu nie wytypowała od taty, cioci czy babci. Zaprezentowana konfiguracja wysłanych i otrzymanych wiadomości od dziecka i do dziecka pokazuje, że największe wsparcie i troskę odczuwa Oliwia od taty i cioci Anity. Osobami wspierającymi są także przybrane siostry i babcia. Najtrudniejszą relację ma Oliwia ze swoją biologiczną matką.

Test relacji rodzinnych, bracia Jacek i Tomek

Rodzina Jacka (14 lat) i Tomka (9 lat) składa się z czterech osób. Oprócz chłopców należy do niej pani Monika (36 lat) – ich mama – oraz jej partner pan Marek (43 lata). Pani Monika i pan Marek poznali się w 2018 roku i w tym samym roku postanowili razem zamieszkać. Chłopcy mieli wówczas 10 i 6 lat. Biologiczny ojciec Jacka i Tomka nie angażuje się w proces wychowania dzieci, utrzymuje z synami sporadyczny kontakt.

W pierwszej kolejności omówione zostaną wyniki badania młodszego z braci, Tomka, a następnie starszego Jacka. W teście relacji rodzinnych w pierwszym etapie badania Tomek wskazał następujących członków swojej rodziny w kolejności: Marka (ojczyrna), mamę, brata i siebie oraz przypisał im hierarchię w rodzinie.

Dla Tomka granice zewnętrzne jego rodziny są jednoznaczne, nie miał trudności w podjęciu decyzji, kto należy do rodziny. Nie wystąpiło też odwrócenie hierarchii

w systemie rodzinnym. Istotne znaczenie dla diagnozy więzi uczuciowych dziecka ma fakt pominięcia ojca biologicznego przez chłopca. Pomimo że ojciec biologiczny spotyka się z chłopcem, pominięcie go przez Tomka w określaniu składu rodziny może świadczyć o tym, że ten kontakt jest mniejszy lub też konfliktogenny. Tomek może także w ten sposób sygnalizować konflikt wewnętrzny związany z uczuciami kierowanymi do ojca lub też chcieć odciąć się emocjonalnie od niego. Z kolei wymienienie w pierwszej kolejności jako członka rodziny partnera matki, który razem z nimi mieszka, może oznaczać spostrzeganie go jako osoby znaczącej.

Określenie hierarchii w rodzinie zaproponowane przez Tomka obrazuje, że najwyższą pozycję w rodzinie ma mama (stoi na 3 klockach). Zaraz po niej w hierarchii w systemie rodzinnym znajduje się ojczym Marek (2 klocki), a chłopcy w sensie pozycji są na tym samym poziomie (stoją każdy na 1 klocku). Mama i ojczym zostali umiejscowieni na różnych wysokościach, choć dzieli ich tylko różnica poziomu jednego klocka. W tym wypadku świadczy to o przeciętnej hierarchii w rodzinie, dorośli mają większą władzę, podejmują więcej decyzji, ale zdanie dzieci jest również uwzględniane.

Uwagę zwrócić należy również na sposób ustawienia figurek na planszy, przedstawiony na schemacie nr 2.

Schemat 2. Mapa rodziny ustawiona przez Tomka

		Marek Ojczym ↓						
		Mama ↑			Jacek Brat ↓			
					Os. Badana ↑			

Źródło: Badania własne.

Rozpatrując granice wewnętrzne w tej rodzinie, czyli wyodrębniające podsystem rodziców i podsystem rodzeństwa, można zauważyć, że w percepcji Tomka dorośli są blisko siebie. Figurki reprezentujące mamę i ojczyma stoją na przyległych polach. Taki układ jest korzystny dla prawidłowego funkcjonowania całego systemu rodzinnego, gdzie partnerzy tworzą spójną diadę. Podsystem partnerów charakteryzuje się wysokim poziomem bliskości, świadczy o tym ustawienie ich figurek na przyległych polach. Natomiast chłopcy, Tomek i Jacek, są od nich nieco oddaleni. Jacek jest usytuowany bliżej mamy. Bracia stoją generalnie blisko siebie, taki układ podsystemu rodzeństwa może świadczyć o tym, że wspierają się nawzajem, w tym w zakresie zmian, jakie zachodzą w tej rodzinie. Takie ich ustawienie charakteryzuje się wysokim poziomem bliskości. Tomek, ustawiając wszystkie figurki na planszy, powiedział, że wszyscy na siebie patrzą, utrzymywanie kontaktu wzrokowego między postaciami związane jest prawdopodobnie ze spostrzeganiem rodziny jako spójnej.

W drugiej części badania Tomek miał za zadanie wysłać różne wiadomości poszczególnym członkom rodziny. Chłopiec wysłał tyle samo komunikatów pozytywnych do mamy (5) i do ojczyma Marka (5). Jeśli zaś chodzi o wysłane przez dziecko wiadomości negatywne, to Tomek zdecydował o wysłaniu jednego takiego komunikatu do mamy – „Chciałbym dać Ci karę”, pozostałe wiadomości z tej puli umieścił w koszu. Mama i Marek są dla niego znaczącymi osobami, z nimi jest najsilniej związany. Najwięcej komunikatów negatywnych skierowanych do dziecka było od mamy (4), typu: „Dajesz mi kary”, „Krzyczysz na mnie”. Jedynie od mamy pojawiły się komunikaty negatywne do Tomka, nikt inny takich do niego nie wysłał. Biorąc pod uwagę także fakt, że chłopiec umieścił figurkę symbolizującą jego osobę nie na przyległym polu w stosunku do mamy, tylko lekko ją przesunął, to może sygnalizować pewne oddalenie emocjonalne w ich relacji. Ponadto Tomek żadnych wiadomości nie umieścił w folderze kopie robocze. Natomiast aż 10 komunikatów umieścił w koszu, w tym 6 negatywnych od dziecka i 4 negatywne do dziecka.

Analiza zebranego materiału pozwala na stwierdzenie, że w indywidualnej percepcji Tomka jego rodzina ma jasno określone granice zewnętrzne i wewnętrzne w systemie rodzinnym. Cechuje się przeciętną spójnością. Dorośli tworzą jasno wyodrębniony podsystem rodzicielski, obok którego znajduje się spójny podsystem rodzeństwa. W rodzinie panuje przeciętna hierarchia ważności, dorośli znajdują się w niej wyżej niż dzieci, dzięki czemu stanowią bazę i dają poczucie bezpieczeństwa. Można uznać ten system rodzinny za zrównoważony w percepcji Tomka.

Starszy z rodzeństwa, Jacek (14 lat), w badaniu TRR początkowo zawahał się w określeniu, kto należy obecnie do ich rodziny. Głośno zastanawiał się „No i tata, ale to już jakby trochę odrębna rodzina, to już coś innego, tata ze swoją partnerką. Bo jakbym mieszkał na przykład z tatą, no to bym uważał go za rodzinę, w której jestem i mieszkam... Ale tatę dalej uważam za rodzinę, jest mi bardzo bliską osobą, bliższą niż Marek”. Ostatecznie Jacek zdecydował, że w skład rodziny wchodzi: brat Tomek, on sam, mama, Marek i tata.

Dla Jacka granice zewnętrzne jego rodziny nie są jednoznaczne, miał pewną trudność w podjęciu decyzji, czy swojego biologicznego ojca, który obecnie nie mieszka

z nimi i ma nową partnerkę i dziecko, powinien zakwalifikować do systemu rodzinnego. W percepcji Jacka w zakresie panującej hierarchii w rodzinie mama, Marek i on sam zostali umieszczeni na 1 klocek, a młodszy brat Tomek jego zdaniem powinien stać na połówce klocka. W jego ocenie wszyscy troje mają podobną władzę i wpływ na decyzje „Zawsze jak coś jest, to rzucamy jakiś pomysł i kompromisem decydujemy [...]. No, a Tomka bym położył na takim półklocku, że czasem coś rzuci [...], niech sobie pogada [...]. A tatę bym odsunął”. Przy takiej konfiguracji można wnioskować o niskim poziomie hierarchii w rodzinie.

Natomiast ustawienie figurek na planszy symbolizujących poszczególnych członków rodziny przedstawia schemat nr 3.

Schemat 3. Mapa rodziny ustawiona przez Jacka

			Mama		Marek Ojczym			
			Tomek Brat		Os. badana			
				Tata				

Źródło: Badania własne.

Jacek, kończąc ustawianie figurek symbolizujących członków rodziny na planszy, powiedział: „Mama z Markiem, czyli to jest jakby blisko, bo oni są parą, jest tata i jesteśmy my pośrodku, czyli jakby jesteście rodziną, jakby z tatą i z mamą”. Ponadto chłopiec dodał: „Mama stoi na najgorszej pozycji szachowej D4, na najgorszym rozpozyczeniu”. Takie ustawienie oraz spontaniczny komentarz nastoletniego Jacka pokazuje pewne podzielenie obecnego systemu rodzinnego przez ojca biologicznego. On niejako stoi pomiędzy matką i jej partnerem, i pomiędzy rodzeństwem. Z jednej strony w taki sposób Jacek chciał pokazać, że ojciec biologiczny według niego jest częścią ich rodziny, ale zarazem uwzględniając również informacje z wywiadu, pokazał pewną niespójność, jaką osoba ojca biologicznego wprowadza do nowego systemu. Też słowa Jacka o pozycji mamy w sposób symboliczny pokazują trudne zadanie, które stoi przed nią w dbaniu o ten system. Ustawienie takie pokazuje też funkcjonujące podsystemy

partnerów – mamy i Marka, którzy są blisko siebie i podsystem rodzeństwa – braci Jacka i Tomka. Oba te podsystemy są spójne emocjonalnie, o czym świadczą małe odległości na planszy, odzwierciedlające bliskie relacje emocjonalne. Oba charakteryzują się też niskim poziomem hierarchii.

W drugiej części badania Jacek zdecydowaną większość wiadomości umieścił w koszu, zarówno z kategorii komunikatów wysyłanych od dziecka, jak i do dziecka. Postanowił skierować tylko jeden pozytywny komunikat do matki: „Nigdy nie zawodziś” oraz cztery negatywne komunikaty także do niej, przykładowo: „Czasami za dużo narzekasz”, „Czasem zbyt szybko tracisz cierpliwość”. Chłopiec nie wysłał żadnych negatywnych komunikatów ani do ojczyma, ani do ojca biologicznego, jedynie do brata jedną wiadomość o treści „Czasami chcę zrobić Ci coś na złość”. Wszystkie wiadomości negatywne do dziecka zostały umieszczone w koszu, ale też jedynie pojedyncze komunikaty pozytywne zostały skierowane do Jacka od matki (2), Marka (3) i ojca biologicznego (3). Taka konfiguracja wysyłanych i otrzymanych nielicznych wiadomości oraz zdecydowana większość umieszczona w koszu mogą świadczyć o pewnych nieprawidłowościach w sile i jakości więzi uczuciowych, ale także, biorąc pod uwagę nastoletni wiek badanego, o pewnej niechęci do wyrażania uczuć w tym okresie.

Podsumowanie

Zaprezentowane wyniki badań w pewnym zakresie korespondują z ustaleniami T.D. Golish (2003). Większość badanych przez nią rodzin zrekonstruowanych, bez względu na to, jak dobrze poradziły sobie z procesem integracji rodzinnej, stawiała czoła podobnym wyzwaniom. Wśród nich znalazły się między innymi: konflikt lojalności, regulowanie granic z rodziną biologicznego rodzica znajdującego się poza systemem zasadniczym, dwuznaczność ról rodzicielskich, rozbieżności w stylach zarządzania konfliktami. Jednym z najczęściej wskazywanych problemów przez badanych przez nią członków rodzin zrekonstruowanych był konflikt lojalności, który dotyczy zazwyczaj trudności w wyrażaniu uczuć i stworzeniu więzi emocjonalnej dziecka lub dorosłego z osobą ze zrekonstruowanego systemu. Wiąże się to z poczuciem zdrady względem osoby z rodziny pierwotnej. Konflikt lojalności może stanowić istotną przeszkodę w procesie rekonstrukcji rodziny (Lewandowska-Walter, 2014). Taka sytuacja miała miejsce w triadzie Jacek – ojczym – ojciec biologiczny. Pomimo że chłopiec utrzymuje sporadyczny kontakt z biologicznym ojcem i jak wynika z wypowiedzi jego mamy, doświadczył z jego strony wielu zawodów i rozczarowań, mężczyzna nadal odgrywa znaczącą rolę w jego życiu. Podczas badania Jacek uwzględnił biologicznego ojca jako jednego z członków rodziny, ale zarazem – jak wynika z informacji uzyskanych w trakcie wywiadu – pokazał pewną niespójność, jaką osoba ojca wprowadza do nowego systemu.

Młodsze dzieci wykazują większą łatwość w zaakceptowaniu przybranego rodzica, a także szybciej udaje im się zbudować z nim pozytywne relacje. Przykładem są relacje Tomka z ojczymem Markiem. Dla chłopca granice zewnętrzne jego rodziny są

jednoznaczne, nie miał trudności w podjęciu decyzji, kto do niej należy. Nie wystąpiło też odwrócenie hierarchii w systemie rodzinnym. Istotne jest pominięcie przez niego ojca biologicznego w teście relacji rodzinnych.

W rodzinach nuklearnych zewnętrzne granice systemu są zazwyczaj jasno określone. Dziecko potrafi jednoznacznie wskazać, kto należy do jego rodziny, a kto znajduje się poza nią. W rodzinach patchworkowych ustalenie jej struktury przysparza niejednokrotnie wielu trudności. Mamy bowiem do czynienia z niezwykle złożonym systemem, do którego przynależy wiele osób, między innymi rodzic biologiczny wychowujący dziecko na co dzień, rodzic biologiczny sprawujący nad nim opiekę tylko w określonym czasie, ojczym/macocha, rodzeństwo biologiczne, przyrodnie, przybrane, dziadkowie itd. Dzieci biorące udział w badaniu miały niejednokrotnie trudność w dookreśleniu zewnętrznych granic systemów rodzinnych. Co więcej, nawet w obrębie jednej rodziny zrekonstruowanej percepcja każdego z dzieci odnośnie do składu osobowego rodziny może być inna. Przykładem jest odmienne jej postrzeganie przez Jacka, który wskazał, że należy do niej także biologiczny ojciec oraz jego brata Tomka, który go pominął. Jak trafnie zauważa A. Kwak (2000), jednym z podstawowych celów rodziny zrekonstruowanej jest zaakceptowanie faktu, że taki złożony system rodzinny nigdy nie będzie rodziną nuklearną. Stopniowo w nowo powstałej rodzinie będzie się tworzył wewnętrzny system zasad funkcjonowania, który jest właściwy dla jej członków. Odbywać się to będzie poprzez wspólnie dzielony czas i aktywności dnia codziennego. Wraz z upływem czasu członkowie nowej rodziny znajdą w niej miejsce dla siebie. Oznacza to, że zarówno dzieci biologiczne, jak i rodzic przybrany poczują przynależność do nowej rodziny. Jednak, jak podkreśliła, granice systemu muszą pozostać przepuszczalne, ponieważ to pozwoli zarówno dzieciom, jak i dorosłym na utrzymanie relacji z poprzednią rodziną podczas stopniowej integracji osób należących do rodzinnego patchworku (Kwak, 2000).

Podsumowując, dzięki badaniu przeprowadzonemu z użyciem testu relacji rodzinnych mogłyśmy określić formy relacji rodzinnych oraz stosunków uczuciowych panujących w badanych rodzinach patchworkowych w percepcji dzieci tworzących te systemy rodzinne. Pozwoliło to nam pogłębić wiedzę na temat postrzegania relacji wewnątrzrodzinnych przez dzieci, ich uczuciowych związków z poszczególnymi członkami rodziny. Ponadto procedura badawcza związana z zastosowaniem testu relacji rodzinnych pozwoliła na wyzwolenie silniejszej ekspresji emocjonalnej i uruchomienie głębszej refleksji dotyczącej stosunków międzyosobowych, niż możliwe byłoby to w wykorzystaniu technik kwestionariuszowych typu papier – ołówek.

BIBLIOGRAFIA

- Bray, J.H., i Kelley, J. (1999). *Stepfamilies: Love, marriage, and parenting in the first decade*. Random House.
- Golish, T.D. (2003). Stepfamily communication strengths: Understanding the ties that bind. *Human Communication Research*, 29(1), 41–80.
- Hetherington, E.M. (1993). An overview of the Virginia longitudinal study of divorce and remarriage with a focus on early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 7(1), 39–56.
- Hetherington, E.M. (1999). Family functioning and the adjustment of adolescent siblings in diverse types of families. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64, 1–25.
- Hetherington, E.M., i Stanley-Hagan, M.S. (1995). Parenting in divorced and remarried families. W: M. Bornstein (red.), *Handbook of parenting* (pp. 61–83). Erlbaum.
- Jensen, T.M., i Ganong, L.H. (2020). Stepparent–child relationship quality and couple relationship quality: Stepfamily household type as a moderating influence. *Journal of Family Issues*, 41(5), 589–610.
- King, V., Boyd, L.M., i Thorsen, M.L. (2015). Adolescents' perceptions of family belonging in stepfamilies. *Journal of Marriage and the Family*, 77(3), 761–774.
- Kwak, A. (2000). Rodziny rekonstruowane – problemy i zagadnienia. W: E. Milewska, i A. Szymanowska (red.), *Rodzice i dzieci. Psychologiczny obraz sytuacji problemowych* (s. 78–99). Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej.
- Lewandowska-Walter, A. (2014). Rodzina zrekonstruowana. W: I. Janicka, i H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (s. 305–329). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lewandowska-Walter, A., i Błażek, M. (2018). *Test relacji rodzinnych TRR*. Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych.
- Przybył, I. (2020). Dziecko jako atrybut małżeństwa? Społeczno-kulturowe uwarunkowania procesu separacji małżeństwa i rodzicielstwa. W: M. Bieńko, M. Rosochacka-Gmitrzak, i E. Wideł (red.), *Obrazy życia rodzinnego i intymności. Książka dedykowana profesor Annie Kwak* (s. 223–236). Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Skaggs, M.J., i Jodl, K.M. (1999). Adolescent adjustment in nonstepfamilies and stepfamilies. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64, 144–160.
- Szlendak, T. (2012). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Visher, E.B., i Visher, J.S. (1993). Remarriage families and stepparenting. W: F. Walsh (red.), *Normal family processes* (s. 235–253). Guilford Press.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

The article presents the results of a pilot study funded by the National Science Centre under Grant No. 487639.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

***Protecting and Educating Children
on the Move in UNICEF and UNHCR Documents
Ochrona i edukacja dzieci w ruchu
w dokumentach UNICEF i UNHCR***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The purpose of this article is to show, based on UNICEF and UNHCR documents, the problems of migrant children that hinder/impede their inclusion in the education of the host community and to identify ways to deal with these problems.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: Using document analysis, I will answer the following questions: What threats are children on the move exposed to? What are the priority areas for action? How can they be protected and integrated into the new education system?

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The paper presents the causes and risks associated with migration for children, important concepts for educational practice, recommendations and proposed solutions

RESEARCH RESULTS: The documents show the risks faced by children on the move. Such children are often marginalized and stigmatized in host communities. Ensuring their well-being (meeting their psychological needs and respecting their rights) is a priority and a necessary condition for them to be able to start education. The discussion shows the importance of education in dealing with difficult conditions or in counteracting negative phenomena (discrimination, xenophobia). Education is treated as capital that is supposed to give these children a chance for a better future.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The following conclusions can be drawn for practice from UNICEF and UNHCR documents: children on the move should have the same rights and opportunities for education as their peers in host communities; they need friendly and safe places to live, play and learn; children have resources and experiences that should be considered when organizing educational environments.

→ **KEYWORDS:** CHILDREN ON THE MOVE, CHILDREN'S RIGHTS, WELL-BEING, EDUCATION, HOST COMMUNITY

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest pokazanie na podstawie dokumentów UNICEF i UNHCR problemów dzieci migrantów i uchodźców, które utrudniają/unieemożliwiają im włączenie się do edukacji społeczności przyjmujących, oraz podpowiedzi, jak im zaradzić.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Wykorzystując analizę dokumentów, odpowiem na pytania: Na jakie zagrożenia narażone są „dzieci w ruchu”? Jakie są obszary priorytetowych działań? W jaki sposób można je chronić oraz włączyć do nowego systemu edukacji?

PROCES WYWODU: Przedstawiono przyczyny oraz zagrożenia dla dzieci związane z migracją, ważne dla praktyki edukacyjnej pojęcia, zalecenia oraz propozycje rozwiązań.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: W dokumentach wskazano zagrożenia, na jakie narażone są „dzieci w ruchu”. W społecznościach przyjmujących są często marginalizowane i stygmatyzowane. Zapewnienie im dobrostanu (zaspokojenie potrzeb psychicznych, respektowanie ich praw) jest sprawą priorytetową i warunkiem koniecznym, aby mogły podjąć edukację. Prezentowane treści pokazują znaczenie edukacji w radzeniu sobie w trudnych warunkach czy w przeciwdziałaniu negatywnym zjawiskom (dyskryminacja, ksenofobia). Wykształcenie traktowane jest jak kapitał, który ma im dać szansę na lepszą przyszłość.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Z dokumentów UNICEF i UNHCR można wyprowadzić następujące wnioski dla praktyki: „dzieci w ruchu” powinny mieć takie same prawa i możliwości do edukacji jak ich rówieśnicy w społecznościach przyjmujących; potrzebują przyjaznych i bezpiecznych miejsc do życia, zabawy i nauki; dzieci posiadają zasoby i doświadczenia, które powinny być brane pod uwagę przy organizowaniu środowiska edukacji.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** „DZIECI W RUCHU”, PRAWA DZIECKA, DOBROSTAN, EDUKACJA, SPOŁECZNOŚĆ PRZYJMUJĄCA

Introduction

Migration and refugees are growing phenomena. They have negative consequences for entire families and their individual members, mainly children and young people. Being forced to leave one's home country and place of residence is a critical event. The prolonged duration of the difficult situation increases the chances of being uprooted from childhood and has negative consequences for adult life. Children experience the intersecting influences of strong stressors that disrupt their well-being. Episodes of leaving home or friends leave a lasting mark on their psyche. Even before leaving their home country, they functioned under extremely difficult conditions. They saw the death of people and animals, destroyed buildings, and the ruins of their own homes and schools. They witnessed violence against their parents and loved ones and became victims themselves.

They are exposed to various forms of discrimination and harassment during transit and at their final destination. Chaos, uncertainty about tomorrow, fear for loved ones and sometimes separation from them are experiences that take a heavy toll on their psyches. They have not developed coping mechanisms for dealing with traumatic experiences.

They experience culture shock in new environments. Migrant or refugee children have difficult or impossible access to education, which is treated as a luxury good in such situations. During a migration crisis, they are first deprived of access to education, and then this service is restored in the post-crisis reality.

The aim of this article is to draw attention to the problems of children on the move that disrupt their proper functioning, hinder their integration into host communities and their education systems, and to indicate solutions and recommendations. For this purpose, I will use UNICEF and UNCHR documents. By engaging a variety of actors in host societies to work “on the ground,” monitoring the situation of children on the move in different parts of the world on an ongoing basis, and compiling the collected material by international experts in many fields, these organizations provide valuable knowledge for both theorists and practitioners of education. I asked three questions: What are the dangers for children on the move? What are their areas for action? What ways and means facilitate positive integration in the host community?

Document analysis (Rapley, 2022) included reports and other materials: articles, plans, programs, teaching aids and individual case histories from around the world. The content analyzed was related to child protection, care and education. Publications on the issue of “children on the move” include a paper by U. Markowska-Manista and K. Sawicki (2019), entitled “Migrant Children and Youth ‘On the Move’: Between the Legacy of the Past and Challenges of the Future.”

UNICEF and UNHCR Activities for Children on the Move

The United Nations Children’s Fund (UNICEF) is a humanitarian organization, which is part of the United Nations (UN). It operates in over 190 countries, working with governments and various local entities to benefit children, young people and their families. UNICEF’s budget is funded by contributions from UN member states and private donors (GUS, n.d.). Its achievements include UNICEF’s participation in the adoption of the “Convention on the Rights of the Child” (UNICEF, 1989). Among its many programs in the field, it develops reports, action plans and programs, articles and teaching aids, and provides empirical research results. It collaborates with the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, or UNHCR, which is an office established in 1950 to protect refugees (UNICEF, n.d.-b; UNHCR, n.d.-a; UNHCR Polska, n.d.), working on behalf of migrant, refugee and internally displaced children.

Data cited in the reports show that by the end of 2021, 36.5 million children were forcibly displaced, the highest rate since World War II. The phenomenon is intensifying year after year. Reasons for migration include economic difficulties (67%); safety concerns

(war, violence) (40%); seeking better educational opportunities (32%); family problems (23%); and lack of basic services (22%) (UNICEF, 2022a).

Migration crises in many parts of the world make it necessary to undertake numerous initiatives to protect the physical and mental health of migrant children and enable their integration into host societies, including access to new education systems. A 6-point action plan has been developed, including protecting refugee and migrant children, especially unaccompanied children, from abuse and violence; ending the detention of asylum-seeking or migrant children; keeping families together as the best way to protect children and give them legal status; ensuring that all refugee and migrant children continue their education and have access to health care and other quality services; pushing for action on the underlying causes of large-scale displacement of refugees and migrants; and promoting measures to combat xenophobia, discrimination and marginalization in countries and areas of transit and destination (UNICEF, 2017).

These points identify priority areas of action for host communities, together with proposals for intervention programs and measures. Host governments are also encouraged to secure funding for these purposes and to integrate the efforts of as many individuals, institutions and organizations (religious groups, educational institutions) as possible to implement this plan.

Basic Concepts of Inclusive Education for Children on the Move

For educational purposes and effective action during migration, there is a need for a uniform understanding of terms. The term “refugee” is distinguished from the term “migrant” who crosses/crossed the border to be able to move outside their home country and back. The reason may be to seek better conditions for living, working, development, etc. A refugee lives outside the country of his or her citizenship and cannot return – due to his or her race, religion, nationality, political views or membership in a particular social group (Knezevic et al., 2022). Refugees cannot be extradited or returned to places where their lives or freedom were threatened, and the state will be responsible for their care. The concept of origin refers to external law, which naturally determines refugee treatment (1951 Convention). These rights of each individual are recalled, among others, by the “Universal Declaration of Human Rights.”

Internally displaced persons are persons or groups of persons who have been forced to flee or leave their homes or places of residence; in each case due to armed conflict, situations of generalized violence, human rights violations or natural or man-made disasters, and who have done so, but have not crossed the recognition of an international state border (Knezevic et al., 2022).

To protect all children, regardless of the cause, UNICEF and UNHCR documents use the term children on the move. “international or internal child migrants, refugees and asylum seekers, as well as internally displaced children or returnees” (Knezevic et al., 2022).

Host community refers to the country of asylum and to the local, regional, governmental, social and economic structures in which refugees live. Refugees living in cities may or may not have legal status or status in the host community. In the context of refugee camps, the host community may include or simply be adjacent to the camp, interacting with or otherwise influencing refugees living in the camp (UNHCR, 2011).

Protecting the Rights of Children on the Move

The problem of the growing number of children on the move is associated with an increase in negative consequences for their life and health. Migrant children's well-being is determined by the presence or absence of parents, the quality of relationships with others, their physical and psychosocial situation in the educational environment, and the security provided. All refugee children deserve equal opportunities in life: they should be safe from harm and exploitation, live in a clean and healthy environment, be given the chance to learn and look forward to a future with equal opportunities as their peers in the host societies (UNHCR, n.d.-a).

It is urged that especially unaccompanied children who have been separated from their parents should not be detained in centers for adults but should be provided with alternative placements, such as foster care (UNICEF, n.d.-a). The UN documents also stress the timeliness and necessity of complying with the provisions of the *Convention on the Rights of the Child* under conditions of shortened childhood, forced participation in warfare, dangerous work, and abandonment or shortening of education (UNHCR, n.d.-b).

The *Convention on the Rights of the Child* (UNICEF, 1989) distinguishes childhood as a phase in the human life cycle and separates it from adulthood, taking the age of 18 as the cut-off date, and thus indicates that due to their level of development, children need protection. They have their rights, including the right to adequate living conditions, development, education, and preservation of their own identity (citizenship and name). The choice of solutions should take into account in particular: "indications for maintaining the continuity of the child's upbringing and ethnic, religious, cultural and linguistic identity." Article 22 indicates the need to guarantee the child and his or her parents/guardians adequate protection and humanitarian assistance. Articles 32 through 40, in turn, call for the protection of children from dangers such as economic exploitation, abduction, sale and trafficking of children, and sexual abuse. Particularly relevant today are also the provisions that talk about protecting children from armed conflict, from being recruited into the army, and from all the possible consequences of war: lack of access to adequate living conditions, education and development.

The active attitude of children, who should be important actors of change, is clearly indicated. They have skills, experiences and ideas that should not be ignored; they are competent partners in developing optimal solutions (UNICEF, n.d.-c).

Protecting the Well-Being of Children on the Move

Well-being is described as a positive state that ensures the full and harmonious development of the child in all areas: physical, mental, cognitive, emotional, social and spiritual. It is understood in three dimensions, i.e. personal well-being (positive thoughts and emotions, such as hope, peace, self-esteem, and self-confidence); interpersonal well-being (nurturing relationships, responsive care, sense of belonging, and ability to be close to others); skills and knowledge: the ability to learn, make positive decisions, respond effectively to life challenges and express oneself (Hijazi & Carvalho Eriksson, 2019).

Governments, institutions and individuals should pursue integrated actions to prevent and protect migrant children against secondary victimization, bearing in mind that: The suffering and exclusion of migrant and displaced children is not only unacceptable, but also preventable. A child is a child, no matter why s/he leaves home, where s/he comes from, where s/he is, or how s/he got there. Every child deserves protection, care, and all the support and services s/he needs to thrive (UNICEF, n.d.-c).

It is crucial that children should feel at home in host societies. Despite the difficulties and threats that they experience, they are flexible and able to adapt quickly to new conditions, establish relationships, master new languages, and more: "Children are incredibly resilient. By learning, playing and exploring their skills, they can find ways to cope, drawing strength from their families and communities" (UNHCR, n.d.-c).

Children are active agents, they have abundant resources to help them adapt to their new circumstances, and host communities should provide opportunities for positive integration, including facilitating their integration into the new education system.

Integrating Migrant Children Into the Host Community's Education System

Data shows that a migrant/refugee child is five times more likely to miss school than any other child. Half of children on the move are enrolled in primary school, and less than a quarter in secondary school. The gap is even greater in higher education (colleges, universities), where only one percent of "kids on the move" are enrolled. The situation is particularly unfavorable for those with special educational needs, as well as for girls and young women who are retained as caregivers at home to care for younger siblings or who were previously married (UNICEF, n.d.-b).

The list of proposed measures to facilitate the process of positive integration of migrant children into the educational system of host communities includes hiring teachers and support staff from among migrants/refugees. Their role is to overcome language barriers and cultural differences, help overcome discrimination and prejudice, and create a safe and supportive school environment by developing tolerance, cooperation and conflict resolution. Sports (self-defense), recreational activities, art, storytelling, etc. are recommended for these tasks (UNICEF, 2019; Knezevic et al., 2022).

UNHCR's teaching materials for children and adolescents develop social and emotional skills, enabling students and teachers to co-create a peaceful school environment in which they can celebrate their differences. Each age group is referenced with specific examples: stories of a refugee/migrant who is the same age as the students. They are encouraged to use active methods, such as joint discussions on interesting and optimistic topics related to daily life, hobbies, their new environment and dreams for the future. For adolescents, activities are additionally focused on developing critical thinking. Access to facts and statistics from credible sources is intended to develop critical thinking about issues, enabling a better understanding of refugee and migration issues (UNHCR, n.d.-d, n.d.-e, n.d.-f, n.d.-g).

Counteracting Discrimination and Xenophobia

Respect for children's rights is inextricably linked to their protection from discrimination and xenophobia and ensuring a safe, healthy and full development in the home environment and in educational institutions (UNHCR, 2021). Children on the move need to be protected from abuse, neglect, exploitation and violence. They need education so they can better understand their situation and develop coping skills (Hijazi & Carvalho Eriksson, 2019).

Children in new settings avoid going to educational institutions because of poor health (physical and mental), language and administrative barriers, and discrimination and xenophobia. Children on the move face discrimination from peers in host societies and teachers who are guided by prejudices, stereotypes, low expectations and intimidation (Knezevic et al., 2022). They treat them as "strangers" and "others," stigmatize and marginalize them. One in four children and young people feel that they are mistreated because of their nationality (57%) or economic situation (21%). They also experience gender discrimination, 17% of women and 7% of men (Aslanishvili et al., 2022). Attention is drawn to the unfavorable situation of migrant girls and young women, for example, in terms of access to education. Kotak presents individual cases of girls on the move and proposes solutions (Kotak, 2022; U-Report, n.d.; UNICEF, 2022b).

Manifestations of discrimination and xenophobia antagonize relations between newcomers and representatives of host communities, which often generate new ones. Among the recommended suggestions for addressing such situations are examples of intervention programs (Knezevic et al., 2022), exercises to develop problem-solving skills, the ability to create and maintain relationships, developing teachers' social and emotional learning skills (Hijazi & Carvalho Eriksson, 2019); examples of lesson plans, and diagnostic and teaching tools for overcoming discrimination and prejudice (UNICEF, 2019; Skovbye et al., 2021).

The local community, religious groups and institutions, the media and the private sector should all engage in activities to integrate displaced children and build understanding with them and their families. It is recommended to collect data on attitudes towards

ethnic or religious minorities, and identify those attitudes; promote social solidarity, trust and exchange between discriminated groups and host communities; build support networks to promote a positive image of the migrant and refugee child, creating an atmosphere of dialogue; strongly and publicly condemn xenophobia and discrimination; and build social support for migrant and refugee children (UNICEF, 2017).

Conclusions and Recommendations

The migration crisis is a serious challenge for the modern world. Documents of international organizations are a reliable source of knowledge for theoreticians and practitioners in terms of education. Drawing from them, we learn from the experiences of others and are open to international cooperation.

Document analysis shows that we must take care of migrant children's welfare, and that they must have the same opportunities for development, in terms of access to education, as their peers in the host community. This will ensure their future in the long term. In educational institutions, special attention should be paid to respect for these children's rights and protection of migrant children from violence, discrimination, xenophobia, stigmatization and marginalization. These are conditions that enable positive integration and inclusion in the educational system. Children on the move should be listened to carefully, as they are active subjects capable of identifying their needs and finding optimal solutions in crisis situations.

For educational practice, it is useful to standardize the definitions of important terms we use in migration crises. This facilitates communication and provides the possibility of integrating the actions of various local and global actors. In turn, familiarizing children with these terms is an important part of inter-/transcultural education, fostering the development of cooperation, tolerance, respect and kindness.

REFERENCES

- Aslanishvili, T., Fischer, R., Kaplan, J., Subrahmanian, R., Bueno, O., Gill, M., Hovil, L., & Genovesi, I. (2022). *Vulnerability, discrimination and xenophobia*. UNICEF. <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Vulnerability-discrimination-and-xenophobia.pdf>
- GUS. (n.d.). *UNICEF – Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci* [United Nations Children's Fund]. Główny Urząd Statystyczny. <https://stat.gov.pl/statystyka-miedzynarodowa/instytucjeorganizacje-miedzynarodowe/onz-organizacja-narodow-zjednoczonych/unicef-fundusz-narodow-zjednoczonych-na-rzecz-dzieci/>
- Hijazi, Z., & Carvalho Eriksson, C. de (2019). *Mental health and psychological: Technical note*. UNICEF. <https://www.unicef.org/media/73726/file/UNICEF-MH-and-PS-Technical-Note-2019.pdf>
- Knezevic, N., Curtiss, K., & Gero, E. (2022). *Education, children on the move and inclusion in education*. UNICEF. <https://www.unicef.org/media/116171/file/Education,%20Children%20on%20the%20move%20and%20Inclusion%20in%20Education.pdf>

- Kotak, M. (2022, September 8). *Keeping hope for refugee children in Greece alive*. UNICEF. <https://www.unicef.org/greece/en/stories/keeping-hope-refugee-children-greece-alive>
- Markowska-Manista, U., & Sawicki, K. (2019). Migrant children and youth "on the move": Between the legacy of the past and challenges of the future. *Kultura i Edukacja*, 2, 9–23. <https://doi.org/10.15804/kie.2019.02.01>
- Rapley, T. (2022). *Analiza konwersacji dyskursu i dokumentów* [Discourse and document conversation analysis] (A. Gašior-Niemiec, Trans.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skovbye, R., Murray, L., Grasset, J., Queirazza, A., & Thompson, H.B. (2021). *Guidance on promoting child protection outcomes through CBI: Full guidance*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/protection/operations/60d43f824/guidance-promoting-child-protection-outcomes-cbi-full-guidance.html>
- UNHCR. (2011, June). *UNHCR-NGO toolkit for practical cooperation on resettlement. Community outreach – outreach to host communities: Definitions and FAQs*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/protection/resettlement/4cd7d1509/unhcr-ngo-toolkit-practical-cooperation-resettlement-community-outreach.html>
- UNHCR. (2021, May). *2021 UNHCR best interests procedure guidelines: Assessing and determining the best interests of the child*. Refworld. <https://www.refworld.org/docid/5c18d7254.html>
- UNHCR (n.d.-a). *The blueprint for joint action: Five accelerators for refugee inclusion*. <https://www.unhcr.org/publications/brochures/6156bfeb4/blueprint-joint-action-five-accelerators-refugee-inclusion.html>
- UNHCR. (n.d.-b). *Child and youth protection*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/child-and-youth-protection.html>
- UNHCR. (n.d.-c). *Children*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/children.html>
- UNHCR. (n.d.-d). *Teaching materials ages 6–9*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/teaching-materials-ages-6-9.html>
- UNHCR. (n.d.-e). *Teaching materials ages 9–12*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/teaching-materials-ages-9-12.html>
- UNHCR. (n.d.-f). *Teaching materials ages 12–15*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/teaching-materials-ages-12-15.html>
- UNHCR. (n.d.-g). *Teaching materials ages 15–18*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/teaching-materials-ages-15-18.html>
- UNHCR Polska. (n.d.). Homepage. Retrieved February 18, 2023, from <https://www.unhcr.org/pl/>
- UNICEF. (1989). *Convention on the rights of the child*. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>
- UNICEF. (2017). *Global programme framework on children on the move*. UNICEF. <https://www.unicef.org/media/83571/file/Global-Programme-Framework-on-Children-on-the-Move.pdf>
- UNICEF. (2019). *Jordan. Every child learns: UNICEF education strategy 2019–2030*. UNICEF. <https://www.unicef.org/media/63031/file/EdStrategy-2019-2030-CountrySolution-Jordan.pdf>
- UNICEF. (2022a). *Annual report 2021: Turning research into action for children and young people*. UNICEF. <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/UNICEF-Innocenti-Annual-Report-2021.pdf>
- UNICEF. (2022b, June 17). *The things we hold on to: Refugee children carry memories of home*. UNICEF. <https://www.unicef.org/stories/things-we-hold-onto-refugees-carry>
- UNICEF. (n.d.-a). *Agenda for action for uprooted children*. UNICEF. <https://www.unicef.org/children-uprooted/agenda-for-action>
- UNICEF. (n.d.-b). *Education solutions for migrant and displaced children and their host communities*. UNICEF. <https://www.unicef.org/documents/education-solutions-migrant-and-displaced-children-and-their-host-communities>
- UNICEF. (n.d.-c). *Migrant and displaced children*. <https://www.unicef.org/migrant-refugee-internally-displaced-children>

U-Report (n.d.). *Potential unlocked: Girls and young woman on the move to a brighter future.*
U-Report. <https://ureport.in/story/1239/>

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

RECENZJE

REVIEWS

recenzja książki: J. Bremer SJ, *Życie jest warte przeżycia: Z Koheletem w drodze*, Wydawnictwo M, Kraków 2023, ss. 221.
book review: J. Bremer SJ, *The Life is Worth Living: With Kohelet on the Road*, Wydawnictwo M, Kraków 2023, ss. 221.

Na rynku wydawniczym ukazała się właśnie (2023 rok) książka *Życie jest warte przeżycia: Z Koheletem w drodze* autorstwa o. prof. dra hab. Józefa Bremera SJ, będąca współczesną obszerną i dokładną interpretacją księgi starotestamentowej. W czasach postcovidowej depresji, obaw o przyszłość z powodu wojny na Ukrainie, w Izraelu i innych częściach świata, niepokojów dotyczących sytuacji klimatycznej, fali samobójstw szczególnie wśród młodzieży – jakże krzepiące jest tytułowe przesłanie tej niezwyklej monografii: życie jest warte przeżycia. Przedmiotem analizy semantycznej przeprowadzonej przez Autora jest Księga Koheleta czyli Eklezjastesa napisana około 2300 lat temu. Ta niewielka objętościowo starożytna księga biblijna (12 krótkich rozdziałów i epilog) napisana przez żydowskiego autora, który nazywa siebie Koheletem, czyli 'mędrcem przemawiającym na zebraniu', kryje w sobie wiele intrygujących i dyskusyjnych treści dokładnie objaśnionych w recenzowanej monografii. Józef Bremer zawarł w niej obszerny przegląd literatury na temat tej księgi, który pokazuje, jak żywym zainteresowaniem cieszyła się ona nie tylko wśród filozofów Kościoła, teologów, biblistów (por. np. św. Augustyn z Hippony, M. Filipiak), ale także filozofów i pisarzy (por. np. F. Nietzsche, A. Camus, J.-P. Sartre). Monografia zawiera także dane dotyczące prawdopodobnego czasu powstania Księgi Koheleta oraz charakterystykę jej autora. Zasadnicza część opracowania to systematyczny opis semantyki księgi: rozdział po rozdziale, wers po wersie. Przeciętny czytelnik Biblii pamięta zwykle tylko najsłynniejszy wers z analizowanej świętej księgi, którym jest „Marność nad marnościami – wszystko marność” (Koh 1, 2) – znany z przekładu Jakuba Wujka (1599) i po czterech wiekach nadal obecny w tej postaci we współczesnych przekładach (por. np. *Biblia Tysiąclecia*, 1991). W swoistym wyrazie kluczu: „m a r n o ś ć”, użytym aż 64 razy w Księdze Koheleta, kryje się 'nicość', 'pustka', 'absurd', 'daremność', 'uolność', 'bezużyteczność'. Marnością i pogonią za wiatrem jest zdobywanie dóbr, otaczanie się tłumem ludzi, gromadzenie wiedzy: „Cóż bowiem ma człowiek z wszelkiego swego trudu i z pracy ducha swego, którą mozoli się pod słońcem? Bo wszystkie dni jego są cierpieniem, a zajęcia jego utrapieniem. Nawet w nocy serce jego nie zazna spokoju” (Koh 2, 22–23); „Z niczego nie ma pożytku pod słońcem” (Koh 2, 12). Nihilisci, ateisci, pesymiści, malkontenci znajdują w tym i wielu innych fragmentach tej księgi potwierdzenie swoich negatywnych sądów o świecie. Jednak jest w niej obecna także optymistyczna perspektywa, której zdają się nie zauważać niektórzy czytelnicy biblijnego dzieła. Perspektywa ta jest wyraźnie związana z osobą Boga i z Jego działaniem, wszak drugim wyrazem kluczem obok wyrazu „m a r n o ś ć” jest „B ó g”, użyty w analizowanym tekście kilkadziesiąt razy (także w formach zaimkowych i przymiotnikowych). Bóg Koheleta jest Stwórcą (Koh 12, 1), panuje nad światem – a człowiek nie

zdola pojąć Jego dzieł (Koh 3, 11). Niezmiernie ważnym aspektem monografii J. Bremera jest ukazywanie zawartej w Księdze Koheleta teologii szczęścia i radości. Autor pisze, że „Kohelet 36 razy mówi o szczęściu, ale dla niego ów stan oznacza m.in. to, że może jeść oraz pić i doznawać szczęścia dzięki swojej pracy” (por. 2, 24; 5, 17–18), „którą daje Bóg” (por. 2, 26) (s. 206).

Starożytny mędrzec, pobożny Żyd, a zarazem człowiek w pełni świadomy ulotności życia – jak to pokazuje Autor monografii – 2300 lat temu stworzył „przewodnik po dobrym życiu”. Nie znajdujemy w nim łatwych rozwiązań, do których tak bardzo przyzwyczyli nas poradniki pozytywnego myślenia. Książd profesor Józef Bremer tak pisze o dychotomii analizowanej księgi:

Z jednej strony jego (tzn. Koheleta) Księga zdaje się zbliżać do absurdalności Syzyfowego wtaczania kamienia na górę i głoszenia nonsensowności ludzkiego istnienia, z drugiej głośno i entuzjastycznie nawołuje czytelnika do życia pełnią życia i do cieszenia się wszystkimi dobrymi rzeczami, jakie ma do zaoferowania świat (s. 126).

Badacz analizując wnikliwie biblijny tekst, pokazuje nam, że wskazówki i przemyślenia Koheleta dotyczące relacji z Bogiem, czasu i jego upływu, sprawiedliwości społecznej, pracy, bogactwa, traktowania innych, radości, wieku, śmierci są ponadczasowe i uniwersalne. Na uwagę zasługuje umieszczenie prezentowanych treści w niezwykle bogatym kontekście kulturowym, filozoficznym, literackim. Autor korzysta z ustaleń i przemyśleń takich autorów, jak np. Johann Wolfgang Goethe, Ludwig Wittgenstein, Samuel Beckett, William James, Yuval Noah Harari, Roman Brandstaetter, John Langshaw Austin, Martin Seligman, Steve Jobs oraz czyni w swojej monografii liczne odniesienia do niełatwej współczesności. Prezentowana monografia jest opracowaniem świadczącym o ogromnej erudycji Autora i mimo zaprezentowania w nim bogatego aparatu krytycznego oraz trudnych zagadnień egzystencjalnych jest tekstem zaskakująco łatwym w odbiorze. Tytułowe przesłanie monografii na temat Księgi Koheleta: życie jest warte przeżycia oraz kładzenie w niej nacisku na zakorzenioną w bojaźni Bożej postawę szczęścia i radości są cennym wsparciem dla współczesnego zalęknionego człowieka, łaknącego utraconej duchowości.